

VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODEBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
OTTO PICK
ŠÉFREDAKTOR
ZDENĚK ZBOŘIL
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
ROBERT SCHUSTER
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
MANAŽER REDAKCE
SIMONA VAŇKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MILOŠ CALDA, PETR
DOSTÁL, MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF
FUČÍK, MILOSLAV HAD, RADEK KHOL,
ROMAN KRASNICKÝ, JAN KREIDL,
MIROSLAV KUNŠTÁT, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARIŠCHOVÁ, LIBOR LUKÁŠEK,
ZDENĚK MATĚJKA, ALOIZ NEUSTADT,
ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, KAREL
PEZL, OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
RICHARD SEEMANN, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KAREL ŠTINDL,
KVĚTA ŠUBRTOVÁ, FRANTIŠEK ŠULC,
FILIP TESAŘ, MARTIN VÁVRA, JOSEF
VESELÝ, TOMÁŠ VESELÝ, PETR ZAVADIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vy-
davatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International
Copyright Convention. No part of this publication may
be reproduced, stored in retrieval systems or transmit-
ted in any form or by any means without the prior per-
mission of the International Politics editorial office.
Reprints are available upon request. Reprints and per-
missions: Write to International Politics, Nerudova 3,
118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50
Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222;
e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace
redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč.
Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty
a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice
427,40 Sk.

Tiskne ProKonzult s r. o., závod Vrútky,
Švermova 8, 038 61 Vrútky.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném
prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN
TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8,
038 61 Vrútky, tel.: 00421/43/4281538, fax:
00421432/4281696. Informace o MP a ediční
činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačoviny povoleno SsRP Banská
Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISN 0543-7962

F 5210

INDEX 4691

OBSAH 7/2001 ROČNÍK XXV

STR.

SVĚTOZOR	2
KONFLIKTY, KRIZE A KONFRONTACE / -zz-	3
KONFLIKTY A KONFRONTACE 2000	
ČEČENSKO: BOLAVÉ MÍSTO RUSKA / Miloš Balabán	4
ČERNÁ HORA A SRBSKO / Jiří Dienstbier	8
KAŠMÍRSKÝ KONFLIKT: BEZ NADĚJE NA BRZKÝ KONEC / Petr Pešek	10
BLÍZKÝ VÝCHOD JAKO BOJIŠTĚ O VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ / Břetislav Tureček	12
KLASIFIKACE OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ DEVADESÁTÝCH LET / Veronika Bílková	14
VZTAHY A PROBLÉMY	
NAPĚTÍ V TCHAJWANSKÉM PRŮLIVU A JEHO INTERNACIONALIZACE / Rudolf Fürst	17
KONFLIKT V KOLUMBII POTŘEBUJE KOMPLEXNÍ ŘEŠENÍ / František Šulc	20
MIGRAČNÍ ZÁMĚRY OBYVATEL ČESKÉ REPUBLIKY / Jana Vavrečková	22
ZEMĚMI SVĚTA	
STRÍDÁNÍ VLÁD V ITÁLII: ZNEPOKOJENÍ VYSTRÍDALO OČEKÁVÁNÍ / Bohumil Šrajber	25
FRANCIE A NMD / Jan Eichler	27
EKONOMICKÝ OBZOR	
PRAHA – EKONOMICKÉ FÓRUM 2001 / Vladimír Leška	29
EVROPSKÁ UNIE	
DÍKY ŠVÉDSKU JSOU KOSTKY VRŽENY / Tomáš Holub	32
VOLNÁ TRIBUNA	
SOUODOBÝ ANTISEMITISMUS: EVROPSKÉ DĚDICTVÍ NENÁVISTI A INTOLERANCE / Zdeněk Zbořil	35
UKÁŽE EVROPA RUSKU DVEŘE? / Karel Štindl	37
RECENZE	
STRATEGICKÝ PŘEHLED 2000/2001 / Jan Jireš	39
BUDOUCNOST POLSKA / Antonín Měšťan	40
DĚJINY MYŠLENÍ O STÁTĚ / Bohumil Tesařík	42
RUSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA / Ivona Řezanková	42
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	43

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 8. 2001)

► *Environmentální výzvy pro Afriku* ► *Etiopsko-eritrejská válka 1998–2000* ► *Slovenská ko-
aliční krize* ► *Britské volby* ► *Belgické předsednictví* ► *Africký stát na počátku třetího mi-
lenia* ► *Kolik strategie lze skrýt v jednom regionu?* ►

ČERVEN 2001

1. – indonéský prezident Abdurrahman Wahid ve snaze uniknout hrozbě ústavního obvinění z korupce a neschopnosti odvolal několik členů vlády včetně ministra pro bezpečnost. Opětovně odmítl rezignovat.

2. – v noci na 2. června podnikl 22letý Palestinec sebevražedný pumový útok proti skupině mladých Izraelců na pláži u Tel Avivu. Zabito 19 osob.

2. – nepálský následník trůnu princ Dípendra postřelil své rodiče krále Biréndru, královnu Aišvarji, princeznu Šrúti, jejího bratra Níradžána a pět dalších členů královské rodiny. Princ měl s rodiči spory o své budoucí manželce. V době činu byl opilý a pod vlivem drog. Sám sebe smrtelně postřelil. Na trůn nastoupil jeho strýc Gjánéndra.

4. – Makedonie a SRJ uzavřely dohodu o vojenské spolupráci, na jejímž základě dodá Bělehrad Skopji vojenské vybavení.

7. – v parlamentních volbách ve Velké Británii jednoznačně zvítězili Blairovi labouristé se 44 procenty hlasů. Konzervativci dostali 32 a liberální demokraté 17 procent hlasů. Labouristé budou mít v 659členné Dolní sněmovně 413 (-5), konzervativci 165 (-14), liberálové 52 (+6) křesel.

7. – Irové odmítli v referendu ratifikovat smlouvu EU z Nice. Proti ratifikaci necelých 54 procent hlasů, účast 32,9 procenta oprávněných voličů.

8. – makedonská vláda zrušila svůj záměr vyhlásit v zemi válečný stav, který jí měl umožnit povolát do zbraně všechny fyzicky schopné muže do boje proti albánským separatistům.

8. – v prezidentských volbách v Íránu jednoznačně zvítězil dosavadní prezident Mohamad Chátamí, který získal 77 procent odevzdaných hlasů.

8. – britský premiér Tony Blair odvolal z funkce ministra zahraničí Robina Cooka a nahradil jej exministrem vnitra Jackem Strawem, známým euroskeptikem.

10. – Silvio Berlusconi (64) se oficiálně stal italským premiérem poté, co prezidentu Carlu Ciampimu předložil seznam členů svého kabinetu. Ministrem zahraničí se stal neustraní Renato Ruggiero, vicepremiérem šéf postfašistického Národního společenství Gianfranco Fini a ministrem bez portfeje odpovědným za reformu veřejné správy separatista Umberto Bossi.

11. – pachatel největšího teroristického útoku v dějinách USA Ti-

mothy McVeigh, odpovědný za smrt 168 lidí v Oklahoma City, byl popraven ve věznicí Terre Haute ve státě Indiana.

11. – americký prezident George W. Bush před cestou do Evropy uznal existenci globálního oteplování a navrhl společný postup k nalezení způsobu, jak mu čelit.

11. – německý kancléř Gerhard Schröder a šéfové čtyř energetických koncernů podepsali smlouvu o ústupu země od využívání jaderné energie. Koncern RWE nato požádal o povolení zbourat jadernou elektrárnu Mülheim-Kärlich.

12. – izraelská vláda přistoupila na mírový plán, jehož návrh projednával se zneprátenými stranami ředitel CIA George Tenet. Několik hodin nato plán přijal i Jásir Arafat.

14. – summit NATO v Bruselu. Americký prezident George W. Bush vyzval spojence k posílení Aliance, která se musí připravit na nové hrozby, a obhajoval svůj projekt obranného raketového štítu. Francouzský prezident Jacques Chirac zdůraznil, že Francie trvá na zachování strategické rovnováhy, jejímž pilířem je smlouva ABM z roku 1972. Rozhodnuto, že na zasedání Aliance v Praze v roce 2002 budou přijati další členové.

14. – makedonský prezident Boris Trajkovskij požádal NATO, aby rozmístila své vojáky na územích obsazených povstalci.

14. – v Alžíru vyhotily půlmiliónovou demonstraci etnické nepokoj. Berberští vůdci demonstraci svolali na protest proti vládním represím a zvlůli.

14. – izraelská armáda začala stahovat těžké zbraně a odstraňovat silniční zátarasy v některých částech okupovaných palestinských území, jak vyplynulo z příměří, které dohodl šéf americké CIA George Tenet.

15. – makedonský prezident Boris Trajkovskij zahájil rozhovory s předstedy albánských stran o mírovém řešení situace v zemi. Albánci přišli s novými požadavky. Vedle ústavního zrovnoprávnění albánské menšiny požadují vytvoření postu viceprezidenta – etnického Albánce a právo vetovat jakékoli rozhodnutí vlády. Vláda jejich požadavky označila za nepřijatelné.

15.–16. – summit EU v Göteborgu. Nebyla přijata žádná konkrétní data přijímání nových členů. Schůzka byla provázena dosud největšími protestními akcemi a švédská policie musela zasáhnout ostrou střelbou.

16. – schůzka amerického prezidenta George W. Bushe a ruského prezidenta Vladimira Putina

v Lublani. Hlavním výsledkem je dohoda o zahájení dialogu o širokém spektru otázek včetně protiraketové obrany a o vzájemných návštěvách obou prezidentů. Na společné tiskové konferenci Putin zdůraznil, že rusko-americké neshody „nemají zásadní ráz“, dal však jasně najevo, že Rusko nadále trvá na smlouvě ABM z roku 1972 o omezení systémů protiraketové obrany, a varoval Američany před jednostranným vytvořením protiraketového deštníku. Vyjádřil ochotu diskutovat s Američany o nových menšinách a vyslovil přesvědčení, že obě velmoci mohou v bezpečnostních otázkách konstruktivně spolupracovat.

17. – v parlamentních volbách v Bulharsku vyhrála strana Národní hnutí Simeona II., v jejímž čele bývalý car stojí. Získala 120 ze 240 křesel.

19. – maďarské Národní shromáždění schválilo zákon o zahraničních Maďarech, který vyvolal vlnu nevole v sousedních státech s maďarskou menšinou. Zahraniční Maďaři mají dostat průkazky, které jim umožní bezproblémové přechody hranic (i po vstupu země do EU) a na jejichž základě budou moci studovat na maďarských vysokých školách, využívat maďarské zdravotní péče a být zvýhodněni při získávání zaměstnání v Maďarsku.

19. – oznámeno, že šekové poukázky na odškodnění nuceně nasazených v nacistickém Německu jsou již na cestě k prvním desetitisícům českých adresátů.

19. – Sýrie začala stahovat své jednotky z Bejrútu. Stahování se týká sedmi až deseti tisíc mužů.

20. – pákistánský diktátor generál Parváz Mušaraf, jenž převzal moc nekrvavým pučem v říjnu 1999, se stal prezidentem poté, co dosavadní prezident Muhammad Rafík Tarar odstoupil z funkce. Mušaraf rozpustil zvolený celostátní parlament i provinciální sněmovny.

20. – do funkce úřadujícího předsedy vlády v Litvě jmenován ministr hospodářství Eugenijus Gentilas. Dosavadní premiér Rolandas Paksas odstoupil po třídenní vládní krizi.

21. – v Belfastu vypukly nepokoje mezi katolíky a protestanty. Šlo o nejhorší střety za posledních sedm let. Vyvolali je protestanti.

21. – generální tajemník NATO George Robertson prohlásil, že ochota Aliance vyslat vojáky do Makedonie není nabídkou na ozbrojenou intervenci. Zopakoval, že by vojáci šli do země jedině po nastolení příměří a poté, co al-

bánští povstalci složí zbraně.

21. – nová italská vláda pravého středu vedená Silviem Berlusconiem získala při hlasování v parlamentu důvěru.

22. – turecký ústavní soud zakázal opoziční islámsky orientovanou Stranu ctnosti pro porušování ústavního principu oddělení státu od církve. Strana byla nástupnicí organizací někdejší Strany prosperity bývalého premiéra Necmettina Erbakana, kterou soud rozpustil ze stejného důvodu.

22. – makedonská armáda zahájila dosud největší útok na pozice albánských separatistů zakopaných v obci Aračinovo deset kilometrů od Skopje. Dva dny poté vyhlášeno příměří. Dohoda zprostředkovaná NATO umožnila povstalcům stáhnout se beztrzně z Aračinova.

23. – papež Jan Pavel II. zahájil návštěvu Ukrajiny. V Kyjevě se omluvil pravoslavným za chyby katolíků. Ve Lvově blahorečil 28 příslušníků ukrajinské unitářské církve pronásledovaných za nacistické okupace nebo v dobách Sovětského svazu.

24. – srbská vláda přijala dekret, který umožnil vydání Slobodana Miloševiče haagskému Mezinárodnímu tribunálu pro zločiny v bývalé Jugoslávii. Vydání Miloševiče tomuto soudu je podmíněna finanční pomocí Jugoslávii. Prezident Koštunica naznačil, že rozhodnutí bylo přijato proti jeho vůli.

25. – ministři zahraničí EU se v Lucemburku dohodli, že pokud se bude makedonská vláda pokoušet řešit nynější krizi v zemi vojensky, Unie jí odřízne od finanční a materiální pomoci.

25. – v parlamentních volbách v Albánii zvítězila Demokratická strana bývalého prezidenta Salihho Beriši.

27. – skončilo třídenní zvláštní zasedání VS OSN o AIDS, na němž zástupci 189 zemí přijali deklaraci o společné strategii v boji proti této nemoci. Deklarace vybízí, aby signatářské státy zajistily do roku 2003 dostupnost protivirových koktejlů zadržujících postup choroby a dalších léků.

28. – jugoslávský ústavní soud rozhodl, že dekret o vydání exprezidenta Slobodana Miloševiče odporuje ústavě. Miloševič však byl mezitím vydán zástupcům Mezinárodního tribunálu (ICTY) a dopraven do Haagu.

29. – jugoslávský premiér Zoran Žižić odstoupil z funkce na protest proti vydání Slobodana Miloševiče. V Jugoslávii hrozí vypuknutí vládní krize.

Konflikty, krize a konfrontace

Od postavení se dvou osob nebo na vyšší úrovni subjektů mezinárodní politiky tváří v tvář (to ještě nemusí vést k nepřátelství a může jít jen o interakci zvláštní povahy), ke konfliktu, sporu, sváru nebo střetnutí, kterým nakonec může být ozbrojené střetnutí nebo válka, tedy konflikt mezi státy nebo skupinami států, ale i společenskými třídami nebo skupinami, vede cesta často nepříteli dlouhá a klikatá.

Ke krizi nemusí ani vést otevřené nepřátelství, ale jen postavení se na protichůdné pozice a odůvodňování tohoto stavu nějakou lépe nebo hůře propracovanou ideologií. Ačkoli se po dvou světových válkách 20. století světové společenství spontánně dohodlo, že získalo již dost zkušeností, aby mohlo bránit budoucím krizím a konfliktům, zdá se, jako by neustále pokoušelo osud, alespoň v duchu známé odpovědi Radia Jerevan na otázku, zda bude nová válka: „Válka nebude, ale bude takový boj za mír, že nezůstane kámen na kameni.“

Snad patří k lidské přirozenosti, že se považuje za nezbytné hovořit o míru a připravovat válku. Není lepšího příkladu, než fiasko pacifistických hnutí přelomu 19. a 20. století, jehož příznivci skončili v pomyslných nebo i skutečných zákopech první světové války. Jejich generační desiluze nezabránila, aby hned generace následující válčila ještě krutějším a nenávistnějším způsobem. A ani po této válce vytvořené instituce, jejichž cílem mělo být zachování míru, neeliminovaly možnost, že lidstvo může skončit opět na nějakém novém, jako vždy lépe připraveném bojišti.

Má-li ve válkách skutečně jít jen o pokračování politiky jinými prostředky, pak je jasné, že tyto prostředky vznikají, jsou konstruovány a vyráběny již v době míru, že speciálně připravovaní válečníci musí být trénováni již ve stejné době a že technický pokrok vede i k produkci zvláštních prostředků vedení válek a někdy se zdá být představou o budoucích ozbrojených konfliktech přímo inspirován.

Ti, kteří se domnívají, že války by měly být zcela eliminovány z politického procesu a jeho mezinárodněpolitických souvislostí, a navrhuji mechanismy (mezinárodní organizace, nadnárodní ozbrojené síly, prostředky vedoucí k odstranění potenciálních účastníků konfliktu), jsou sice mnozí, ale ne jediní. Téměř stejně velká část lidstva se domnívá, že „člověk je člověku vlkem“, že nejrůznější typy konfliktů mají svůj počátek v samotné přirozenosti lidského společenství.

Oskar Krejčí v jedné ze svých novějších prací napsal, že „válka je specifický projev obecnějšího jevu, který je spojen s politikou jako její definiční znak: s konfliktem zájmů a mocenských potenciálů.“ V této souvislosti pak citoval různé autority, které konstatují, že „...válka a konflikty vždy zůstanou nutným nástrojem udržení mocenské rovnováhy“ (Spykman), a připomněl, že sice je každá válka konfliktem, ale ne každý konflikt válkou. (Mezinárodní politika, s. 95)

Na pomyslné přímce konflikt–krize–válka, a dodejme, že bychom mohli ještě předsadit konfrontace, se pak pohybují aktéři konfliktů (státy, nadnárodní organizace, revoluční hnutí, etnické skupiny a skupiny občanů), kteří usilují o prosazení se, vnučení a přijetí hodnot a hodnotových systémů, projevují postoje (předpoklady určitého typu chování) a konečně se účastní nebo organizují akce, které mohou být diplomatické, propagandistické a ekonomické povahy, mohou odstrašovat i hrozit.

Nulovým bodem konfrontačního počátku není nenávist, ale už jen prostá nedůvěra, která dává konfrontaci dynamiku, otevírající cestu k budoucímu konfliktu. Snad není lepšího příkladu než probíhající balkánské krize, či arabsko- a palestinsko-izraelský konflikt, kde na počátcích, které jsou už dávno zapomenuty, ještě před vypuknutím projevů nenávisti, byla hluboká nedůvěra obou stran, ale kdy žádá z nich se nedomnívala, že jde o konflikt dlouhodobý a trvalý.

Mnohem bližší je nám regionální konfrontace příznivců a odpůrců Temelína a snad si ani neuvědomujeme, stejně jako její aktéři, že rozdílné hodnoty a postoje přivedly obě strany k hluboké nedůvěře, a jen bázlivě si přiznáváme, že se v této souvislosti vyskytly už i omezené projevy nenávisti.

V běžné typologii eskalace konfliktů se obvykle vychází z mírového stavu, kdy dva nebo více subjektů mezinárodní politiky stojí již proti sobě, ale tyto postoje jsou jen poměřovány rozdílnými hodnotami a nenacházejí se v krizi. Krize nastává, když se zvětšuje počet neoficiálních obvinění, pohrůzek, následují diplomatické akce (protestní nóty, odvolávání velvyslanců, hrozby vážnými důsledky), dochází k omezené nebo úplně hospodářské blokádě a konečně k demonstračním síly, konfrontaci vojenských sil, přerušení komunikace, omezeným evakuacím, až nakonec k válce lokální, omezené celosvětové, lokální jaderné a totální (v celosvětovém měřítku). V letech 1919–1989 prý bylo definováno asi 390 mezinárodních krizí, 93 ozbrojených konfliktů, téměř rovnoměrně rozložených v nejvýznamnějších světových regionech včetně Evropy. Z nich pak většina skončila dobytím nějakého území (více než 1/3), kompromisem (1/5), stejně jako vojenskou rezignací nebo odstrašením a asi 1/10 ústupem jedné ze stran konfliktu. Pasivním urovnáním „nějak to dopadlo“ zbývá jen asi 1/20 všech sledovaných konfliktů.

Jistě by bylo možné tuto statistiku opravovat a označit tu nebo onu krizi či konflikt za vybočující z citované typologie. Ale je pravdou, že některé konfrontace, krize a konflikty jsme si již zvykli vnímat jako konstantu mezinárodní politiky, pomalu zapomínáme, jak dlouho trvají, a vlastně již skoro ani nevíme, proč vznikly. Do prázdninového čísla Mezinárodní politiky jsme si proto vybrali několik mezinárodních i vnitrostátních konfliktů a konfrontací, o kterých v právě uplynulých dvou letech neúnavně informovala masmédiá. Někdy dlouhodobě a soustavně, někdy jen jako by šlo o epizody, které však byly stejně dramatické.

O pohled na část balkánské krize jsme požádali Jiřího Dienstbiera, který v posledním desetiletí neúnavně upozorňoval na možnost vzniku „nového Bejrútu“. Také rusko-čechenský konflikt připomínáme zejména proto, že se zdá být zapomenut, ale může přitom kdykoli znovu propuknout. A co psát ještě nového o Blízkém východu? Mezinárodní politika tam situaci sleduje pravidelně již téměř půl století, stejně jako indicko-pákistánský spor o Kašmír. Chtěli jsme však také přispět k poznání ozbrojených konfliktů devadesátých let jejich klasifikací, kterou pro nás napsala Veronika Bílková. A nechceme zapomenout ani na to, že kromě konfliktů mezinárodněpolitických pokračují s jakoby stále stejně se opakující periodicitou vnitrostátní a sociální konflikty, jejichž motivem je nenávist člověka k člověku a které, také už jen stereotypně, nazýváme antisemitismem, xenofobií nebo rasismem.

Pro politickou publicistiku je lákavé zabývat se dramatickými událostmi, jejichž následky jsou ruiny bombardovaných měst, jakási novodobá architektura nenávisti. Stejně tak mrtví a ranění, jejichž bolest na televizní obrazovce snad dočasně vrušuje, ale nebolí, a to dokonce i když jde o naše blízké. Pokud je nedokážeme vnímat jinak než zprostředkovaně, audiovizuálně, může se nám stát, jako oněm rodičům ve Formanově adaptaci Vlasů, že si nevšimneme ani smrti svých nejbližších. Snad tedy naše skromná bilance přispěje k prázdninovému zamyšlení nad tím, v jakém to žijeme světě, jak se umíme k sobě chovat a jak je to doopravdy s těmi hodnotami, k nimž se tak často a veřejně hlásíme a které mají být stavebním kamenem formálního i neformálního usilování o společný život v Evropě.

Cečensko: bolavé místo Ruska

MILOŠ BALABÁN

Ještě před deseti lety nebylo Čečensko všeobecně příliš známé. Ani v kruzích expertů na Sovětský svaz nebylo ničím jiným než jedním z mnoha desítek regionů mnohonárodního Sovětského svazu. Na počátku první dekády nového století je ovšem situace jiná. Čečensko stojí v centru pozornosti politiků, diplomatů, vojáků, mezinárodních organizací a samozřejmě i hlavních světových médií. Jako jeden z největších současných lokálních konfliktů ve světě a jistě největší lokální konflikt na území jednoho z nejvýznamnějších států světa – Ruska. Je přitom nesporné, že konflikt v Čečensku ovlivňoval, ovlivňuje a bude ovlivňovat ruskou politiku. A to zřejmě ještě dlouhou dobu.

Sud prachu

Cečensko je součástí území severního Kavkazu, které je pro Rusko bezesporu velmi důležité. Nachází se zde devět regionů Ruska, sedm autonomních republik a dva kraje, ve kterých žije 12 procent obyvatel Ruska. Má nezanedbatelný zemědělský potenciál, jsou zde důležité ruské námořní přístavy na Černém a Kaspickém moři a v neposlední řadě tudy procházejí i důležité ropovody z Ázerbájdžánu a Kazachstánu. Velmi pestré je i národnostní složení zdejšího obyvatelstva, které tvoří více než 30 původních národů.

Po Říjnové revoluci se sovětské moci podařilo celou oblast severního Kavkazu ekonomicky i kulturně výrazně pozvednout, nicméně chybná národnostní politika moskevského centra příliš nerespektovala národní zvláštnosti, kulturu a náboženské vyznání zdejších národů. Těžkou ránu pro soužití se sovětskou mocí představovala nucená deportace asi 700 000 příslušníků „horských“ národů – Karačajevců, Čečenů, Ingušů a Balkarů do Střední Asie v letech druhé světové války, uskutečněná na základě principu „kolektivní viny“ za spolupráci některých kolaborantů s nacisty během německé okupace. Spolu s deportacemi došlo i ke zrušení autonomních útvarů jmenovaných národů. V době chruščovského „tání“ ve druhé polovině 50. let se sice deportovaní obyvatelé mohli vrátit a došlo i k obnovení jejich autonomie, ale do popředí vyvstaly další mezinárodní problémy a spory spojené s pozměňováním hranic. Ruské zdroje uvádějí, že dodnes je možné zaznamenat 38 takových dosud nevyřešených sporů.

Zrod konfliktu

Postupný proces rozpadu SSSR a definitivní konec jeho existence, který následoval

po neúspěšném puči v srpnu 1991, byl impulsem pro mnohé národy, aby získaly úplnou nezávislost nebo podstatně větší míru autonomie. Výjimkou nebylo ani Čečensko, kde se do čela hnutí za jeho nezávislost postavil bývalý generál Sovětské armády Džochar Dudajev (je zajímavé, že to byl jediný Čečenec, jenž dosáhl tak vysoké vojenské hodnosti), který si od samého počátku počínal ve svém úsilí velmi rázně. Rozehnal Nejvyšší sověť republiky a bojově oddělil Celonárodní kongresu čečenského národa fakticky převzaly moc v republice.

Moskva přitom nijak nereagovala. Důvodů bylo několik. Především nově nastupující politická moc v centru v podstatě podporovala Dudajeva, který zbavil moci prokomunistický Nejvyšší sověť. Nová moc měla zároveň jiné, prioritnější úkoly než Čečensko, neboť bylo především nutné převzít úplnou kontrolu nad dožívajícími svazovými strukturami. Mnozí vysocí ruští důstojníci také považovali Dudajeva za svého „člověka“ – kolegu s podobným vojenským myšlením jako třeba generál Lebed. Dlouho proto jeho protimoskevský postoj spíše považovali za snahu vytvořit si silnou regionální (ale ne zcela odštěpeneckou) pozici. Je možné, že předpokládali, že by později mohl Rusku pomoci prosazovat jeho zájmy v tak neklidném regionu, což se ovšem nakonec ukázalo jako špatný odhad.

Dudajev měl své příznivce i mezi moskevskou demokratickou elitou, která ho považovala za hrdinu národněosvobozeneckého boje, což v té době automaticky vylučovalo jakýkoliv moskevský zásah centra. Možná i ze všech těchto důvodů Dudajev dostal od Moskvy naprosto nebyvalý dárek: začátkem roku 1992 při stahování sovětských vojsk z Grozného zde bylo ponecháno 96 tisíc střelných zbraní, více než 300 tanků

a obrněných transportérů, 159 letadel a vrtulníků.¹⁾ Takový počín ještě více destabilizoval celkovou situaci v regionu, ve kterém je možné zaznamenat jednu z největších koncentrací zbraní mezi obyvatelstvem v Rusku a ve kterém působí velké množství nikým nekontrolovaných ozbrojených skupení. Dudajev tak mohl bez problémů vytvořit svou, prakticky regulérní, armádu.

Otázkou je, k čemu tato dudajevovská armáda sloužila. Na základě dostupných informačních zdrojů se nezdá příliš pravděpodobné, že měla být nástrojem k prosazování existence skutečně nezávislého demokratického státu se všemi atributy, jež k tomu patří. Spíše se jednalo o ochranu konkrétních politických a ekonomických zájmů části čečenské politické elity, založených na existenci stínové ekonomiky spojené s mafiánskými strukturami po celém Rusku i mimo něj, k němuž napomáhalo i využití výhodné geografické polohy Čečenska. Dlužno dodat, že po vzniku samostatného Ruska mnohým mocenským strukturám v Moskvě vůbec nevyhovovalo, že Čečensko představuje pro Rusko neřešený problém. Naopak to bylo příležitostí, aby se na pozadí nejasného právně-politického statusu Čečenska organizoval s pomocí čečenské mafie nezákonný reexport ruské ropy, pašovaly zbraně a drogy. Lze se domnívat, že to mělo nemalý vliv na to, že se oficiální moci nepodařilo dosáhnout jakýchkoli výsledků při řešení čečenského problému. Celá řada jednání vysokých ruských představitelů s Dudajevem skončila neúspěchem (dlužno přiznat, že i díky neústupnosti Dudajeva). Jakákoli ráznější opatření (hovorelo se např. o vzdušné blokádě Čečenska) nebyla v té době reálně proveditelná. Nakonec Dudajev prohlásil, že jakákoli politická dohoda s Moskvou je nemožná a že jeho hlavním požadavkem je uznání Čečenska jako suverénního státu – subjektu mezinárodního práva.

Válka poprvé

Pod tlakem mnoha okolností se nakonec ruské vedení rozhodlo vyřešit čečenský problém vojenskou cestou. Problém spočívá v tom, že hlavní, široce proklamovaný cíl – zajištění územní jednoty Ruské federace – měl spíše propagandistický význam. Nic totiž prezidenta Jelcina nenutilo, aby nepokračoval v podivné koexistenci s Dudajevovým režimem, i když pochopitelně tato koexistence nebyla pro Rusko ideální.

Dlouhodobé ekonomické zájmy Ruska na Kavkaze, včetně přání vybudovat ropovod pro transport ropy z Ázerbájdžánu, spíše hovořily proti tomu, aby Rusko mělo zájem o destabilizaci situace v daném regionu. V pozadí války ale stály vnitropolitické důvody. Tato, jak Jelcin předpokládal, „malá a vítězná válka“, kterou Jelcinovi doporučili dva blízcí politici – ministr vnitra Jerin a ředitel Federální bezpečnostní služby Stěpašin, měla konsolidovat vládnoucí politickou elitu a její špičky, zastavit v ní neklid a zastrašit Jelcinovy oponenty, kterých po

prosincových parlamentních volbách v roce 1999 výrazně přibýlo (Jelcin fakticky ztratil kontrolu nad Státní dumou).

Zásah v Čečensku měl také odpoutat pozornost společnosti od prohlubující se ekonomické a sociální krize provázené vzrůstající kriminalitou. Vedení armády si ale uvědomovalo, že válka v Čečensku určitě nemůže být ani malá, ani vítězná. Část vedení armády dokonce zaujala vůči válce otevřený kritický postoj. Generálplukovník Gromov v listopadu 1994 prohlásil, že armáda není připravena na vojenskou operaci tak velkého rozsahu. S přímým odmítnutím se setkala i u dalších náměstků ministra obrany – generálplukovníků Kondratěva a Mironova. Zástupce velitele pozemního vojska generálplukovník Vorobjov dokonce odmítl převzít její velení. Průběh války jim dal plně za pravdu.

Neúspěch operace byl s jistotou nadsázkou

předznamenán i ve slovech ministra obrany Gračova, jenž koncem listopadu 1994 prohlásil, že když dostane jeden pluk a dvě hodiny, problém bude vyřešen. I když to zřejmě nemohl myslet zcela vážně, řada zvláště politických činitelů měla za to, že operace bude velmi rychlá a skončí do konce roku 1994. Opak byl pravdou. Generální štáb a ostatní silové resorty podílející se na operaci podcenily síly, prostředky a schopnosti čečenských sil. Především se to týkalo jejich taktiky, která byla založena na vedení efektivní partyzánské války. Silně byla podceňena příprava bojových jednotek Ruské armády, a to jak po morální, tak i po odborné stránce.

Od počátku operace 11. prosince 1994 se ruská vojska setkávala s organizovaným odporem Čečenců a protitankovou obranou, která byla velmi účinná zvláště proti ruským tankovým a obrněným jednotkám.

Adekvátně s růstem neúspěchu se postupně používaly prostředky, jež nebyly úměrné původnímu charakteru konfliktu, mj. dělostřelecké a letecké údery na vybrané objekty, komunikace a energetické zdroje v Grozném, což způsobovalo značné ztráty mezi civilním obyvatelstvem. Potvrzovalo se tak, že operace neprobíhá podle plánovaného scénáře a ruská vojska improvizují. Pozemní vojsko vzhledem k nízké naplněnosti svých útvarů (40 procent i méně) bylo nuceno posílat do bojové činnosti pluky s vojáky, kteří nebyli vycvičeni pro operace takového rozsahu, a to včetně velkého počtu vojáků základní služby, kteří nedávno nastoupili k jejímu výkonu. Do 31. 12. 1994 probíhala celá operace neúspěšně, což dokumentovaly velké lidské ztráty a nesplnění jejího hlavního cíle – obsazení Grozného. Právě při útoku na Groznyj v poslední den roku 1994 zemřelo několik stovek ruských vojáků a jen s obrovským vypětím byla odvrácena totální porážka ruských vojsk. Důsledkem neúspěchu operace byla jejich demoralizace, umocněná i rozpornými názory na smysl operace ve velitelském sboru.

Původně zamýšlená blesková operace se v průběhu dalších týdnů, měsíců a let 1995 až 1996 změnila v těžkou poziciční válku, v jejímž rámci se musela ruská vojska vyrovnávat s pružnou taktikou čečenských sil, založenou na působení lehkých, vysoce mobilních jednotek, které v bojové činnosti kombinovaly prvky partyzánské boje a diverzní činnosti. Značná část čečenského území byla pouze podmíněně kontrolována federálními silami, které byly většinou rozptýleny v řídce rozmístěných opěrných bodech. Příslušníci čečenských sil se tak mohli bez problémů přemísťovat a zásobovat svoje jednotky z Gruzie, Ázerbájdžánu a Dagestánu. Ruská armáda na tuto taktiku nebyla schopna přiměřeně reagovat. V létě 1996 se vojenskopolitická situace v Čečensku stala kritickou a v srpnu se dokonce čečenským silám na několik dnů podařilo obsadit větší část Grozného. Za této situace měla státní moc pouze dvě možnosti dalšího postupu. Buď zahájit „totální“ válku, což by si vyžádalo vyslání dalších vojenských jednotek, nebo vojska nacházející se na čečenském území stáhnout, dokud nebudou úplně demoralizována.

Ruské vedení se nakonec rozhodlo bojovou činnost ukončit a zahájit rozhovory s čečenským vedením, jež nakonec vyústily v podepsání tzv. chasavjurských dohod dne 31. srpna 1996, které fakticky znamenaly kapitulaci Ruska. To, že hlavním aktérem jejich vyjednání byl za ruskou stranu bývalý generál a tehdejší tajemník Bezpečnostní rady Alexandr Lebed, silný kritik jak čečenské operace, tak v té době již bývalého ministra obrany Gračova, možná paradoxně ještě zvýraznilo její pochybnost a bezvýslednost. Byla přiznána zákonnost mocenských struktur ovládajících Čečensko, což potvrdilo i zvolení náčelníka generálního štábu čečenských sil generála Maschadova prezidentem Čečenska v únoru 1997. Do značné míry se tato volba stala v konečném

důsledkem potvrzením skutečnosti, že čečenské politické vedení neuznává autoritu federálního centra a že Rusko nad Čečenskem ztratilo kontrolu. Nijak to neovlivnila skutečnost, že podle chasavjurských dohod bylo řešení statusu Čečenska odloženo až do roku 2001.

První čečenská válka v každém případě přinesla další prohloubení destabilizace celkové vojenskopolitické situace v kavkazském regionu a znamenala i konsolidaci protiruských sil nejen v Čečensku, ale i v jižních státech bývalého Sovětského svazu. Již tehdy se dalo očekávat, že faktický status quo dosažený chasavjurskými dohodami nemůže trvat věčně.

Podivná nezávislost

Po vítězství čečenských sil se Čečensko stalo fakticky nezávislé. Byla to však nezávislost draze zaplacená, téměř zničená země, obyvatelstvo žijící ve velké bídě. Tento neutěšený stav ale většina Čečenců přijímala jako určitou „daň“ nezávislosti. Hlavní bylo, že se podařilo zbavit se nenáviděných Rusů, kteří čečenskému národu způsobili mnohá příkoří. Čečenská politická reprezentace proto měla velkou podporu občanů, i když nemohla reálně nabídnout zlepšení životní situace pro většinu obyvatel. V této souvislosti se ovšem objevila zákonitá otázka: Existoval z její strany nějaký reálný, byť i minimální, politický a ekonomický program, který by byl zaměřen hlavně na základní obnovu země? Dá se s určitostí říci, že nikoliv. Je samozřejmě možné v daném případě argumentovat povinností Ruska přispívat k obnově Čečenska vzhledem k jeho úloze v první čečenské válce. Těžko může někdo tuto povinnost popřít také proto, že jedním z podhoubí čečenské nespokojenosti s moskevským centrem bylo prudké zhoršení ekonomické situace v Čečensku na počátku 90. let. Moskva se ovšem této povinnosti zcela nezříkala. Ze státního rozpočtu byly poskytovány vysoké finanční částky na jeho obnovu. Rusko nepřerušilo zásobování Čečenska životně důležitými surovinami: ropou, elektrickou energií apod., které pomáhaly udržovat alespoň minimální chod života v zemi. Nebylo přerušeno vyplácení mezd rozpočtovým zaměstnancům, důchodů a sociálních podpor. Z toho vyplývá, že zde existoval určitý základ pro postupnou obnovu normálního života v zemi. Problém ale spočíval v tom, že čečenská politická reprezentace to zřejmě neměla v úmyslu, neboť její priority spočívaly jinde.

Hlavní prioritou bylo, aby v Čečensku nadále fungoval státní útvar, jehož úkolem bylo zajistit dostatečné příjmy jeho vládcům z fungování specifické pirátské ekonomiky. To ostatně potvrzují i následující údaje. Jedním z nejvýnosnějších odvětví bylo nezákonné zpracovávání a čerpání ropy. Například v roce 1998 příjmy z této činnosti dosahovaly tří milionů dolarů měsíčně. Výnosným odvětvím bylo i pašování drog, z něhož měly různé čečenské ozbrojené oddíly příjem asi 800 milionů

dolarů ročně. Značná část příjmů pocházela z vydírání (i za hranicemi Čečenska): jedná se cca o jednu miliardu dolarů ročně. Stálé zdroje příjmů představovaly i únosy. V letech 1997 až 1998 uneslo 60 čečenských ozbrojených oddílů 1094 lidí a v roce 1999 270 lidí. Odhaduje se, že v rukou únosců se stále nachází 500 lidí. Výnosy z únosů se odhadují taktéž na 1 miliardu dolarů.²⁾

Pokud se výše hovořilo o vyplácení platů a podpor, je možné uvést, že k adresátům se tyto prostředky obvykle nedostaly. Byly totiž využity k financování ozbrojených oddílů. Jejich fungování se ovšem neobešlo ani bez podpory zvenčí – od radikálních islámských organizací v Afghánistánu, Pákistánu i Saúdské Arábii, přičemž přímou finanční pomoc poskytl i známý terorista Usáma bin Ladin.

Většina obyčejných Čečenců žijících v bídě byla přitom zpracovávána v duchu režimní propagandy, že takové „fungování“ státu je správné ve jménu „svaté války“ proti Rusku. Nelze nepřiznat, že taková propaganda se setkává s úspěchem, a to zvláště ve světle toho, že prakticky jediným způsobem, jak si zajistit stálou práci a příjem, je vstoupit do čečenských ozbrojených skupin nebo s nimi spolupracovat. Proto se s podporou většiny Čečenců setkal i pokus o další expanzi čečenských ozbrojených seskupení do Dagestánu v srpnu 1999.

Válka podruhé

Vpád ozbrojených oddílů Basajeva a Chattába o počtu 2000 mužů do Dagestánu znamenal, že se čečenská politická reprezentace rozhodla rozšířit svůj kontrolovaný prostor o další součást Ruské federace, což by jí umožnilo šířeji prosazovat své politické a ekonomické zájmy v celém prostoru severního Kavkazu a dále napomoci proniknutí islámského radikalismu do bývalé sovětské Střední Asie. Čečenci vycházeli z toho, že podobně jako v Čečensku existuje i v Dagestánu silná nespokojenost s Ruskem, jež má i své ekonomické pozadí.

Dagestán totiž ležel na periférii zájmů ústřední vlády, což bylo i důvodem nepominutelného sociálního napětí v republice. V dagestánských horských okresech je mezi mladými lidmi až osmdesátiprocentní nezaměstnanost, tedy ideální základna pro nábor dalších islámských bojovníků. Jenže v případě Dagestánu se neopakoval scénář z první čečenské války. Především se změnil poměr v Moskvě. Nově nastupující politické vedení Ruska v čele s tehdejšími předsedou vlády Putinem si uvědomilo, že se jedná o velmi nebezpečný pokus destabilizovat celkovou politickou situaci v Ruské federaci, a urychleně přijalo vojenská a také ekonomická opatření, aby se zabránilo rozšíření konfliktu. Tato opatření zahrnovala vyslání silných armádních jednotek, kterým se s použitím letectva a dělostřelectva podařilo v poslední dekádě srpna a na počátku září donutit čečenské oddíly k ústupu. Svou roli sehrála i okamžitá ekonomická opatře-

ní, kdy Dagestán ihned obdržel z federální pokladny finanční prostředky, jež mu náležely v rámci dotační politiky centra.

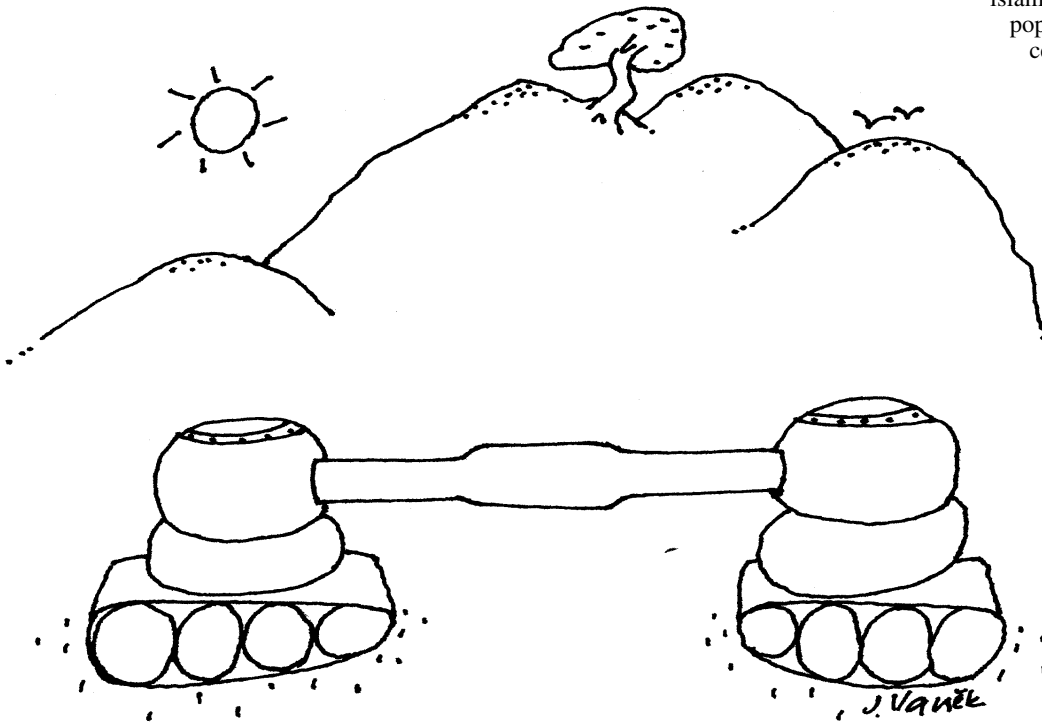
Pro Rusko bylo ovšem především důležité, že Dagestánci se nestali čečenskými spojenci. Čečenský vpád byl v Dagestánu nejen odmítnut, ale dokonce byly ustaveny i oddíly domobrany (jistě je zajímavé, že se tak na území Ruska stalo poprvé od Velké vlastenecké války v r. 1941). V pozadí takového kroku mohla přitom být i skutečnost, že Čečenci nejsou mezi Dagestánci (stejně jako mezi ostatními kavkazskými etniky) příliš oblíbeni pro svou bojovnost.

Vpád do Dagestánu také předurčil další ruskou politiku vůči Čečensku. Především fakticky přestaly platit chasavjurské dohody. Možné poskytnutí státní suverenity Čečensku přestalo být reálné. Pokud by se tak totiž stalo, bezpečnost ruského státu by byla ohrožena. Zcela jistě by došlo ke konečné přeměně Čečenska v centrum islámského extremismu a mezinárodního terorismu jako zdroje stálých hrozeb Rusku.

Obnovení kontroly nad Čečenskem proto nemá z hlediska národních a státních zájmů Ruska alternativu. Vpád do Dagestánu a další teroristické útoky na území Ruska organizované Čečenci také radikálně změnily nálady ruské společnosti ve vztahu k Čečensku. Obyvatelstvo na rozdíl od první čečenské války začalo federální centrum více podporovat v jeho úsilí o převzetí kontroly nad Čečenskem. Pro ruské politické vedení a Ruskou armádu to byl důležitý faktor podpory pro uskutečnění rozsáhlé vojenské operace proti čečenským ozbrojeným formacím na podzim 1999. V této souvislosti nelze pominout i jeden velmi důležitý zahraničněpolitický faktor: Objevily se totiž názory, že operace v Čečensku se mohla uskutečnit i díky zásahu NATO proti Jugoslávii na jaře téhož roku.³⁾ Rusku tak tento zásah de facto „rozvázal ruce“ vůči kritice mezinárodního společenství za jeho postup v Čečensku. Vojenský způsob řešení čečenského problému použitý ruskými ozbrojenými silami přitom výrazně přesahoval vojenské prostředky, které použila srbská policie nebo jugoslávská armáda v Kosovu.

Nasazení ruských sil bylo skutečně značné. Ruská armáda nasadila do bojové operace, která začala pozemním útokem ze severu 30. září 1999, asi 60 tisíc příslušníků. Spolu s armádou působily v bojových operacích i vojska ministerstva vnitra a pohraniční vojsko (jednalo se o tzv. Spojené seskupení vojsk). Výrazným rysem operace bylo silné použití letectva (na rozdíl od první čečenské války), které již před začátkem operace zničilo 75 procent důležitých cílů čečenských seskupení. V průběhu zbytku roku 1999 se ruským vojskům podařilo obsadit všechna důležitá čečenská města na severu země (Gudermes, Argun, Urus Martan) a počátkem roku 2000 dobýt Groznyj a dále postupovat na jih.

Ruské armádě se sice podařilo porazit pravidelné čečenské ozbrojené oddíly, přes-

to to zdaleka neznamená definitivní vítěství nad separatistickými silami v republice, jež se stáhly do hornaté části Čečenska a přešly na partyzánský způsob boje. I to je důvod, proč federální centrum přijalo rozhodnutí o rozmístění 42. motostřelecké divize (s 15 tisíci příslušníky) a brigády vnitřních vojsk (se 7 tisíci příslušníky) na území Čečenska. Zároveň byla vedením operace v Čečensku pověřena Federální bezpečnostní služba, což ukazuje na to, že se pozornost bude více zaměřovat na pátrání po čečenských ozbrojených oddílech i jejich jednotlivých příslušnících a jejich případnou likvidaci uvnitř Čečenska samotného.

Druhá čečenská válka zároveň ukázala i mnohé slabiny současné Ruské armády odrážející krizi, ve které se nachází. Některé útvary pozemního vojska nebyly v mnoha případech schopny plnit zadané úkoly a místo nich musely být do boje vysílány útvary vzdušně-výsadkového vojska a námořní pěchoty. Tyto jednotky přitom neměly výzbroj ani speciální výcvik pro úkoly, jež mělo plnit pozemní vojsko. Z uvedených důvodů jsou poměrně vysoké i ztráty, které armáda v Čečensku utrpěla – za jeden a půl roku vojenské operace je to 1670 příslušníků (celkové ztráty v rámci seskupení vojsk činí 2600 osob), což se mimo jiné stalo předmětem kritiky prezidenta Putina na velitelském shromáždění velení armády v listopadu minulého roku.

Ohnisko zůstává

Výsledky druhé čečenské války neposkytují příliš mnoho důvodů k optimismu do budoucnosti. Území Čečenska se sice dosta-

lo zpět pod kontrolu federálního centra (i když někdy pouze podmíněnou), ale nikoli bez těžkých následků. Již podruhé v průběhu sedmi let došlo k téměř totální devastaci čečenského území a jeho infrastruktury. Zničeno je hlavní město, ale i mnoho dalších menších měst a vesnic, ekonomika země prakticky neexistuje. Desetitisíce čečenských běženců, kteří si ve válce museli zachraňovat holé životy, a oběti mezi civilním obyvatelstvem určitě nikterak nepřispěly ke změně vnímání Rusů a Ruska.

Možná i z tohoto důvodu Rusko dosud nenašlo klíč k politickému řešení čečenského problému. Dnes se Čečensko fakticky nachází pod vojenskou správou a je velmi diskutabilní, zda se moskevskému centru v dohledné době může podařit ustavit nějakou reálnou čečenskou vládní strukturu, která by měla určitou legitimitu pro většinu čečenského obyvatelstva. Současný vedoucí čečenské administrace Kadyrov, jenž sídlí v Gudermesu, se ovšem stěží může považovat za politika, který má reálný politický vliv v celé zemi. Maximálně snad v některých kruzích, či spíše klanech čečenské společnosti. Nelze ovšem popřít, že se Moskva pokouší o obnovu ekonomického a společenského života v Čečensku.

V lednu letošního roku byl např. schválen program ekonomické a sociální obnovy země na rok 2001 v objemu 14 miliard rublů, který mj. zahrnuje rekonstrukci elektrické sítě, rozvodů plynu, obnovu telefonního spojení, zdravotnických zařízení a škol. Obnovila se i těžba ropy. Postupně se obnovuje i fungování normálního soudního systému, který byl po roce 1996 nahrazen tzv.

islámským právem šaría s jeho veřejnými popravami, bičováním apod. Federální centrum si uvědomuje, že fungování státu, a především jeho ekonomiky, představuje jednu z hlavních cest, jak zajistit většině obyvatel Čečenska práci, a tím i prostředky na živobytí. Jak řekl jeden z ruských politiků Ramazan Abdulatipov: Když je prázdný žaludek i ruce, chápou se ruce po samopalu a duši ovládne wahhábismus⁴⁾, ideologie chudšů a bezmocných.

Nicméně vzhledem k chybějícím, především ekonomickým a vojenským zdrojům pro nastolení plné kontroly nad Čečenskem, je zřejmě hlavním úkolem federálních orgánů spíše izolace Čečenska jako možného ohniska napětí na severním Kavkaze. Důvodem může být i skutečnost, že současné vedení Ruska dnes musí řešit jiné priority – otázku hospodářského rozvoje země, vytváření nové politické struktury a sladění právních norem centra s regiony. Potřebuje si tedy vzít jakýsi „oddechový čas“. Ohnisko ale zůstává, a jednou bude nutné se k němu vrátit. Pro Rusko je nicméně pozitivní, že jeho realnost a nebezpečnost si dnes neuvědomuje jen ono samo.

¹⁾ Viz interview předsedy výboru pro obranu Státní dumy armádního generála Andreje Nikolajeva týdeníku Moskovskije Novosti č. 9/ 2000.

²⁾ Viz Manačinskij, A., Rubaněc, N., Rossijsko-Čečenskaja vojna. K itogam pervovo etapa, Mirror Weekly, 15. 11. 1999.

³⁾ Na semináři pořádaném Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie 27. června 2000 ke vztahům mezi NATO a Ruskem řekl tehdejší velvyslanec České republiky v Jugoslávii Ivan Bušniak, že „ať už se mylíme, nebo ne, tak podstatná část bělehradského diplomatického sboru, a to zejména alianční a ujní velvyslanci, vycházejí z toho, že s vysokou mírou pravděpodobnosti lze konstatovat, že pokud by nebylo bombardování Jugoslávie, možná, že by nebyla druhá čečenská válka. Možná, že by nebyla v takové brutální podobě, v jaké nakonec proběhla“. (Viz sborník z uvedeného semináře s. 23–24.)

Blíže o problému operace NATO proti Jugoslávii a operace v Čečensku viz také Arbatov, A.: The transformation of Russian Military doctrine: lessons learned from Kosovo and Chechnya, The Marshall Center Papers, No. 2, 2001.

⁴⁾ Wahhábismus je náboženskopolitické hnutí hlásající návrat k čistotě raného islámu z dob Mohamedových, nejpřísnější dodržování zásad jednobožství, zákaz uctívát světe a posvátná místa, zavrhování novot, odmítání veškerých projevů přepychu v každodenním životě, odivání a náboženských úkonech. Wahhábismus hlásá bratrství a jednotu všech muslimů, sociální harmonii a nutnost džihádu – svaté války proti jinověrcům. Znamé čečenské ozbrojené oddíly Basajeva a Chattába, ale i jiných polních velitelů považují wahhábismus za svou ideologii.

ČERNÁ HORA A SRBSKO

JÍŘÍ DIENSTBIER

V dubnových volbách černohorský prezident Milo Djukanovič se svou koalicí „Vítězství patří Černé Hoře“, požadující mezinárodněprávní suverenitu Černé Hory, sice získal hlasů nejvíce, ale nikoli nadpoloviční většinu a nikoli většinu těch, kteří se chápou jako černohorští Srbové nebo jako etničtí Černohorci. Už předchozí volby vyhrál proto, že pro něho hlasovali Muslimové a četní Albánci. „Vítěznou porážkou pročernohorské opce“ se Djukanovič dostal do nezáviděníhodné pozice. Myšlenka nezávislé Černé Hory se u něho vyvíjela postupně s tím, jak se stupňoval Miloševićův nátlak, zejména po změně ústavy, již jugoslávský vládce zrušil v roce 1998 formálně rovnoprávné postavení Černé Hory ve federaci.

Djukanovičova koalice „Žít lépe“ se odmítala podílet na kosovské operaci a muse-la projevit velkou zdrženlivost, když se jednotky federální armády a zvláštní oddíly policie snažily vyprovokovat konflikty, které by Miloševićovi poskytl záminku k jejímu sesazení. Sankce proti Jugoslávii se dotýkaly Černé Hory dvojnásobně. Když Černá Hora nebyla ušetřena náletů NATO při letecké operaci proti Jugoslávii, Djukanovič upozorňoval: „Za deset let chyb mezinárodního společenství na Balkáně teď trestáte nás.“

Odpor vůči Miloševićovi získal Černé Hoře a Djukanovičovi četné sympatie v demokratickém světě. Prezident byl přijímán na nejvyšší úrovni. Evropská unie a Spojené státy mu slibovaly pomoc při hospodářském rozvoji země. Embargo vůči Jugoslávii bylo pro Černou Horu alespoň symbolicky zmírněno. Když Černá Hora nahradila dinár německou markou, Miloševićův režim zastavil finanční transakce a zavedl sankce na pohyb zboží mezi Srbskem a Černou Horou. Tato hospodářská blokáda a západní vstřícnost posilovala tendence k nezávislosti.

V srpnu 1999 černohorská vláda předložila Bělehradu „Platformu pro redefinici vztahů mezi Černou Horou a Srbskem“, v níž žádala přeměnu federace ve volný svazek, „asociaci“. Z Bělehradu nepřišla odpověď žádná. Avšak už tehdy, v době největšího tlaku Miloševićova aparátu, armády a zvláštních složek, průzkum Centra pro demokracii a lidská práva v Černé Hoře potvrdil polarizaci občanů. Platformu podpořilo 22,5 procenta, nezávislost 36,19 procenta a spojení se Srbskem 33,5 procenta občanů. Polarizaci potvrdily i komunální volby: Podgoricu vyhrála koalice, Herceg Novi projugoslávská opozice.

Pád Miloševiče mnohé změnil. Srbský nátlak zmizel. Světová pozornost se zaměřila na demokratizační proces v Srbsku a Djukanoviče při jeho návštěvě ve Was-

ingtonu už nepřijal ani ministr zahraničí Colin Powell, v Berlíně si na něho našla čas náměstkyně ministra zahraničí a šéf Paktu stability Bodo Hombach odložil svou návštěvu v Podgorici. Svět je proti nezávislosti Černé Hory, protože by mohla vyvolat další destabilizaci na Balkáně. Černohorský prezident původně reagoval zesílením svých požadavků – až po vlastní velvyslance. Jeho víra, že předčasné volby potvrdí jeho koncepci, však potvrdila jen rozdělení společnosti.

Černohorský tajemník pro informace Božidar Jaredič na otázku, proč bojkotovali jugoslávské volby a nepodpořili Košunicu, když i pro ně bylo nejdůležitější zbavit se Miloševiče, v březnu odpověděl, že se obávali, aby Milošević nevyhrál potřeť. „Legitimizovali bychom jeho ústavu. Kdybychom věděli, že Košunica vyhraje, byli bychom se zúčastnili.“ Logika zvláštní, protože oficiální argument pro bojkot zněl, že změnou ústavy Jugoslávie už pro Černou Horu neexistuje. Za určitých okolností by tedy přece jen mohla existovat. Teď ministr kritizoval Košunicu, že je také velkosrbský nacionalista, protože vytvořil vládu v souladu se zfalšovanou ústavou. Otázku, co měl dělat, když černohorská vládní koalice díky bojkotu voleb nemá zástupce v jugoslávském parlamentu, zodpověděl takto: „Proč Srbsko nechce vlastní národní stát? Je to jediný národ, který nechce vlastní stát.“

Rozhovor celkem plasticky odhaluje dilemata jak současného vztahu Srbska a Černé Hory, tak i vzájemnou propojenost balkánských vztahů a událostí.

Především je tu otázka, zda Srbové a Černohorci jsou jeden národ nebo dva. Mluví stejným jazykem, používají stejné písmo, mají stejné náboženství. V Srbsku je odpověď jednoznačná, a to i u více než dvou set tisíc Černohorců, kteří žijí v Bělehradě nebo Novém Sadu, podobně jako Moravané v Praze či Českých Budějovicích. V Černé Hoře se odhaduje, že mezi

650 tisíce občany země, kteří nejsou Albánci či Muslimové, stejně smýšlejí asi dvě třetiny a třetina vnímá rozdíl mezi Srby a Černohorci asi jako vztah mezi Čechy a Slováky, případně jako mezi Srby a Chorvaty, Slovinci nebo Makedonci. Ministr zahraničí Branko Lukovac chce vytvořit co nejlepší vztahy se Srbskem, ale „musíme za sebou zanechat minulost a vytvořit nový model vztahů na Balkáně“. Příznačné pro situaci je, že černohorský ministr, bývalý jugoslávský diplomat, má trvalé bydliště v Bělehradě, a nemůže proto podle současného volebního zákona v Černé Hoře volit ani zúčastnit se zamýšleného referenda. Předseda jugoslávské skupštiny Dragoljub Mičunovič je Černohorec ze Srbska a černohorský původ má také například Slobodan Milošević a dnes už zavražděný mafian Arkán.

Oblíbené historické argumenty, zdůvodňující deset let balkánských konfliktů, se sice objevují také, ale všichni tuší, že příliš neseďí. Po zničení srbského středověkého státu po bitvě na Kosově poli dokázaly slovanské kmeny východního vyznání v oblasti Zeta, v nepřístupných horách kolem Cetinje, jen malé části dnešní Černé Hory, uchovat po staletí v neustálých zápasech s Turky jakousi nezávislost. Černohorcům pomohlo spojenectví s Benáťany, kterým zajištění horského zázemi usnadňovalo kontrolu jadranského pobřeží. Turci třikrát pronikli až do města, ale ztráty v boji s odhodlanými kmeny v nehostinné a pro jejich říši hospodářsky bezvýznamné krajině jim nestály za trvalou okupací. Do konce osmnáctého století ovládali celkem bezpečně celý úrodný Balkán jižně od Dunaje a Sávy. Po jejich porážce v sedmdesátých letech století devatenáctého Berlínský kongres 1878 uznal nezávislost rozšířené Černé Hory. Jeho cílem však bylo zabránit Srbsku v přístupu k Jadranu z obavy, aby se nedostalo ke Středozemnímu moři Rusko. Velmocí si to pojistily několikanásobně a knížectví zcela obklíčily: Kotorský záliv přidělily Rakousko-Uhersku, provoz Baru a Ulcinje omezily, Sandžak formálně ponechaly Turkům, ale předaly pod rakouskou správu. Bosna a Hercegovina se stala rakouským protektorátem.

Po balkánských válkách mocnosti v roce 1913 uznaly expanzi Srbska a Černé Hory. Když mezi ně rozdělily Sandžak, smířily se s jejich územním propojením. Přiměly je však odezdat část dobytého území nově vytvořené Albánii. Ta rovněž oddělila Srbsko od moře, ale důsledky rozdělení albánského obyvatelstva do několika států se projevují dramaticky dodnes.

Jednání o vytvoření společného státu přerušila první světová válka. V ní Srbsko a Černá Hora bojovaly společně proti Rakousko-Uhersku. Černohorský parlament v roce 1918 rozhodl připojit se ke Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Odbojné skupiny se chopily zbraní, ale povstání zastavil sesazený král Nikola a zbytky byly potlačeny. Černohorci přítom nepožadovali, aby jejich jméno figurovalo v názvu státu,

což ukazuje, že se jejich rozhodující většina považovala za součást srbského národa a jejich protesty nebyly etnické, ale – jak bychom řekli dnes – samosprávné.

Předsedové stranických klubů černohorského parlamentu v březnu ujišťovali, že ať bude dohodnuto cokoli, nepřipustí žádné násilí. Dokazuje to uplynulých deset let, kdy přežili i provokace Miloševičovy armády a policie a Černá Hora byla jediným místem poměrného klidu na Balkáně.

Liberalní svaz se považuje za nejdůležitějšího stoupence koncepce dvou různých národů a požaduje od svého vzniku po pádu vlády jedné strany v postkomunistické Jugoslávii stejnou nezávislost, jakou získaly při rozpadu Jugoslávie jiné republiky. Jeho předseda, poslanec Miroslav Vičkovič, však také argumentuje především samosprávou, tím, že vzhledem k nepoměru území a počtu obyvatel Černá Hora „nemůže mít se Srbskem dobrou a rovnoprávnou federaci. Dokud neskončí rozpad Jugoslávie, není prostor pro stabilitu. Bělehrad se dívá na malou Černou Horu jako na region.“ V další argumentaci lze už vystopovat jiné motivy, když říká, že „Svazová republika Jugoslávie je krvavá Miloševičova skvrna na mapě Evropy. Je lepší se jednostranně odloučit než se jednostranně nebo mnohostranně rozhodnout, že nejsme.“

Ranko Krivokapič, který předsedá také Výboru pro lidská práva, říká, že „Černá Hora je nejstabilnější země regionu, a to, na rozdíl od sousedních zemí, bez cizích sil. Bude-li jeden stát navíc, bude o jeden problém méně. Máme rozpor mezi dvěma zájmy – potřebou většího státu a snahou uchovat vlastní stát, jeho demokratický vývoj a nebyť součástí krizového systému.“

Muslimský profesor historie podporuje nezávislost Černé Hory, i když „základní otázkou není nezávislost, ale jak zajistit ekonomický a společenský rozvoj a postkomunistickou transformaci. „Když jsme sedmkrát menší než Srbsko, federace nemůže být nikdy rovnoprávná.“

Dušan Vučičević za Národní stranu je proti nezávislosti. „Bělehrad jasně řekl, že se nebude vměšovat a bude respektovat každé svobodné rozhodnutí. Ale oddělení Černé Hory může vést k další krizi na Balkáně.“

Albánský poslanec Mehmet Bardhi soudí, že Albánci o sobě nemohli nikdy rozhodovat, ačkoli jejich osídlení na jižním Balkáně je homogenní. „Albánská otázka nebyla a dosud není řádně řešena.“ Tato historická pravda ovšem zní trochu nebezpečně, zvláště když Bardhi dodává, že Albánci jsou trvalým rukojmím balkánských dějin. Jak říká, ani Černá Hora je doopravdy nepřijímá jako politické partnery. Žádní Albánci nejsou v policii nebo na soudu ani tam, kde je jich 80 procent. Kdysi byly menšiny označovány za národní poklad, ale za 45 let se žádný Albánc nestal policejním náčelníkem. „Podporujeme právo Černé Hory na sebeurčení.

V Černé Hoře se nám bude lépe řešit naše problémy, než když jsme ztraceni v Jugoslávii.“

Otázkou je, co „řešení našich problémů“ znamená. Odpovědi Albánců se liší: Mnozí požadují občanskou rovnoprávnost, ale jiní upozorňují, že tak tomu bylo na začátku konfliktů i v Bosně a Kosovu. Nezávislý aktivista vysvětluje, že „černohorští Albánci jsou jiní než kosovští. Od Ulcinje po Bar mají zájem na stabilitě, aby turisté jezdili do jejich hotelů“ na jednom z nejkrásnějších světových pobřeží. „A také pašují různé zboží,“ dodá později mezi čtyřma očima jiný, „včetně heroínu do Itálie a Řecka“. Jiný Albánc soudí: „Lidi chtějí vydělávat. Extremisté tu nemají šanci.“ Snad. Ale i v Podgorici a Baru se objevily letáky propagující sjednocení Albánců a Kosovská osvobozená armáda nezapomněla zapustit kořínky a verbovat do svých řad v Černé Hoře. Někteří zdejší mladíci válčili v Kosovu, v Preševském údolí a zapojili se do jednotek albánských extremistů v Makedonii.

Místopředseda parlamentu Muslim Rifat Rastroder jako příslušník menšiny ujišťuje, že i když názory jsou velmi různé, všichni se shodují na nutnosti politického a mírového řešení. Říká, že vidí situaci stejně jako ostatní občané. Mnozí si pokojným vývojem nejsou jisti. Podle některých roste napětí i v rodinách, kde jedni jsou vášnivě pro nezávislost, druhí proti. Nebezpečí se skrývá i za tím, že deset let válek a sankcí na Balkáně vedlo k rozmachu černého trhu, pašeráctví, korupci a moci různých soukromých, etnických i státem organizovaných mafií. Nevyhnula se tomu ani Černá Hora. S postupující normalizací hrozí, že skupiny, které se na nelegální činnosti podílely, a k nim patří i mnozí uvnitř vládních struktur, budou čelit snahám o odhalování a překonávání těchto praktik. Cítí, že mohou být časem postiženi soudně, jak už k tomu začíná docházet v Srbsku, případně jinak. Varováním může

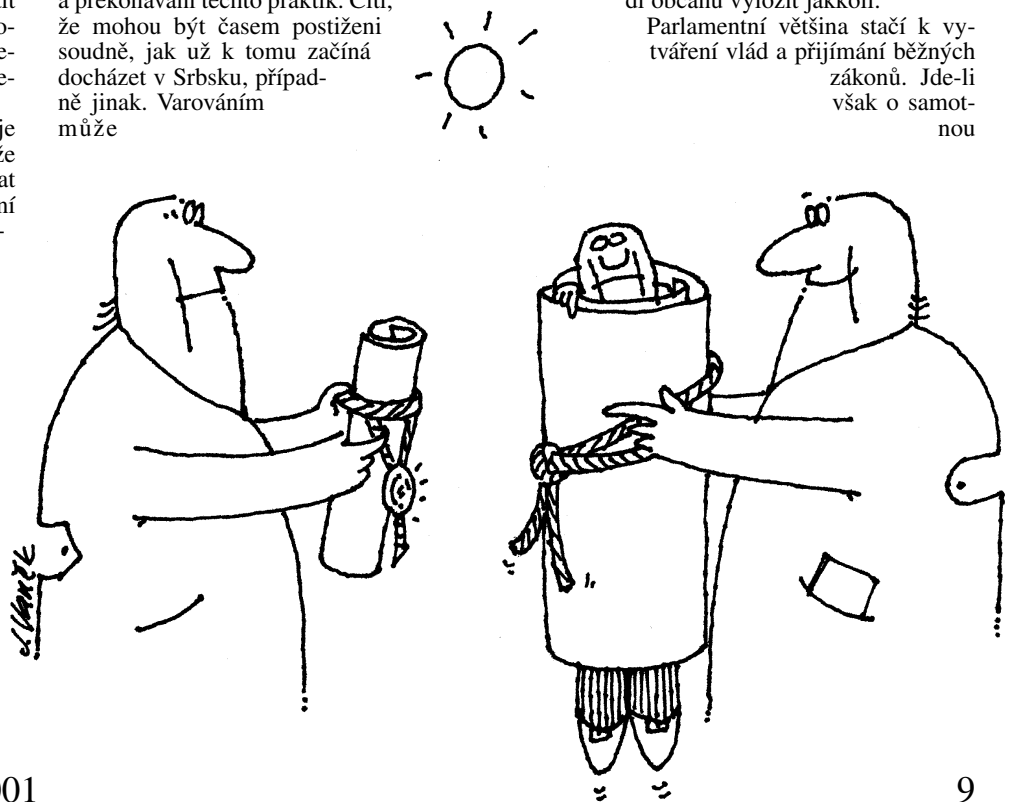
být, že po veřejných odhaleních italského ministra vnitra o spojení italského a černohorského zločinu v Itálii a dva dny po reportáži ve splitské Ferral Tribune byl koncem května 2001 na náměstí v Budvě doslova rozstřílen šéf černohorských černých obchodů Sekulič.

Situace v okamžiku psaní tohoto textu je značně nepřehledná.

Patový výsledek dubnových voleb přinutil Djukanoviče jednat s liberály o vytvoření vládní koalice, kterou by však spojovalo jen téma nezávislosti. Liberálové byli vždy jeho nesmiřitelnými odpůrci, považují se za jedinou opravdovou opozici a přízeň získávali zejména kritikou neprůhledných hospodářských praktik a korupce. I v jednání o koalici to potvrdili, když chtěli ministerstvo vnitra včetně všech pěti náměstků, tedy i státní bezpečnost, prokuraturu a ministerstvo spravedlnosti. Kromě toho strana, která získala sedm procent ve volbách, požadovala, aby jim koalice přenechala pět poslancevých míst, což je v parlamentní demokracii dosud neslychané, a aby jim poskytl 120 milionů marek. Tyto nehorázné požadavky by snad mohli myslet vážně, jen kdyby si mysleli, že Djukanovič je v takové pasti, že je bude muset přijmout. Když odmítl, liberálové ustoupili s tím, že podpoří menšinovou vládu, pokud do devíti měsíců vyhlásí referendum o nezávislosti. Kdyby se Djukanovič dohodl s projugoslávským blokem, ztratili by jakoukoli naději na vyhlášení nezávislosti.

Liberálové chtějí v referendu otázku: „Jste pro nezávislou a samostatnou Černou Horu?“ a projugoslávský blok navrhuje: „Jste pro zachování federace?“ Djukanovičova koalice se chce zeptat: „Jste pro samostatnou Černou Horu v rámci volného svazu se Srbskem?“, což lze i při jakékoli odpovědi občanů vyložit jakkoli.

Parlamentní většina stačí k vytváření vlád a přijímání běžných zákonů. Jde-li však o samotnou

existenci státu, lze ji jen stěží řešit jednostranně při takto polarizované společnosti. Projugoslávský blok převážil u většinového obyvatelstva. Výsledky se lišily také územně. Djukanovič například prohrál v rodném Nikšiči, druhém největším městě.

Vznikají i ústavní problémy. I kdyby referendum vyznělo ve prospěch nezávislosti, změnit ústavu může jen dvoutřetinová většina na parlamentu, kterou stoupenci oddělení nemají. Současný zákon o referendu umožňuje hlasovat pouze těm, kteří mají trvalé bydliště v Černé Hoře. Odmítají to jak Černohorci žijící v Srbsku i v zahraničí, tak mezinárodní společenství. Mnohé hlasy pro Djukanoviče nemusely být hlasy pro nezávislost, ale proti koalici vedené černohorskou odnoží bývalé Miloševićovy strany. Ta se však po vůdcově pádu začíná vyvíjet a oddělovat se od nejvíce zkompromitovaných představitelů, přičemž v Černé Hoře více než v samotném Srbsku. Muslimové, kteří podporovali vládní koalici ve volbách, jsou v otázce nezávislosti rozdělení. Mnozí se obávají, že povede-li středem Sandžaku mezinárodní hranice, budou jejich staleté rodinné i obchodní styky narušeny ještě více než v posledním období Miloševićova režimu. Nechce-li vláda ztratit nezbytnou pomoc ze zahraničí při přeměně ekonomiky, nemůže Djukanovič ignorovat světovou podporu modelu „demokratické Černé Hory v demokratické federaci“.

Djukanovič proto začal svou politiku více ladit s realitou. Jedná s předsedou srbské vlády Djindjičem a připustil možnost rozhovorů s Koštunicem jako jugoslávským prezidentem. Dnes říká, že řešení musí být přijatelné pro celou společnost a nemělo by vést k vášním.

Představitelé nového Srbska a federálních orgánů jsou pro společný stát. Spektrum názorů o jeho formách je široké, ale demokratická koalice se shoduje na třech základních principech: rovnoprávnosti republik, funkční federaci s jasnými společnými kompetencemi a na tom, že rozhodnout musí občané Černé Hory. Nemíní v žádném případě vyvíjet nátlak, o použití srbské síly proti Černé Hoře dnes už nemluví vůbec.

Republiky mají mít podstatné kompetence. Jedinou předběžnou podmínkou Bělehradu je uznání jedné mezinárodněprávní subjektivity. Není možné, aby součástí státu měly odlišnou zahraniční politiku a vlastní diplomatické zastoupení v cizině.

Jugoslávští a srbsí političtí představitelé jsou zásadně připraveni přijmout i rozdělení státu. Problémem pro ně není samotná Černá Hora. Vědí, že i po oddělení by vztahy musely být velmi úzké. Skutečné problémy jsou jinde.

Jedním je, že nevyjasněný vztah republik brzdí a často znemožňuje politickou a hospodářskou transformaci, včetně přeměny celého právního řádu, neví-li se, mají-li se tvořit zákony jen pro Srbsko nebo pro společný stát. Společná přeměna vyžaduje spolupráci s legitimní reprezentací Černé Hory, která díky bojkotu zářijových voleb jugoslávského parlamentu nemá v Bělehradě zastoupení. Dlouhodobý odklad řešení tohoto

vztahu je proto nesmírnou obtíží pro obě části federace, které potřebují veškerou energii využít k překonání katastrofálních následků deseti let Miloševićovy devastace společnosti a ekonomiky a zničení velké části hospodářství bombardováním NATO.

Dalším podstatným problémem je vzájemná provázanost všech balkánských konfliktů. Nacionalisté všeho druhu se vždy odvolávají na vývoj v jiných částech poloostrova. Dušan Vučetič to v Podgorici formuloval přesně: „V sázce je statut Kosova a hrozba Bosně a Hercegovině. Kdo by pak měl morální a politické právo zpochybňovat právo Republiky Srbské a Chorvatů usilovat o připojení k Srbsku a Chorvatsku.“

Provázanost těchto otázek vyjádřil ministr zahraničí Goran Svilanovič. „Nemám problém s Černou Horou. Mám problém s tím, že 80 procent energie musíme věnovat Kosovu, Preševu, Černé Hoře, konfliktům z minulosti a nezbyvá jí dost na plnění našeho volebního programu demokratické přeměny, řešení hospodářských otázek a zapojování země do evropské společnosti. Nebudeme-li to řešit, za nějaký čas stejní horníci, kteří svrhávali Miloševiče, budou stávkovat proti nám.“

Takzvané mezinárodní společenství, OSN, Evropská unie, NATO, OBSE a desítky dalších organizací převzaly před deseti lety značnou odpovědnost za vývoj na Balkáně. Po deseti letech chyb, o kterých mluvil Djukanovič v době bombardování, můžeme vysledovat některé pozitivní změny. Pakt stability, zatím ovšem příliš nefungující, zdůrazňuje regionální spolupráci. Světové instituce odmítají další tříštění na Balkáně, které by mohlo spustit nové konflikty a které s rostoucí integrací v regionu ztratí praktický smysl. Vysoký představitel v Bosně a Hercegovině zasáhl osře proti chorvatským nacionalistům, kteří oživují tendence k osamostatnění či připojení k Chorvatsku. Loňské demokratické změny v Záhřebu a Bělehradě vytvářejí pro pozitivní mezinárodní politiku příznivější prostředí. Zbývá ještě pochopit mnohé, především to, že události v Preševském údolí a Makedonii se mohou a pravděpodobně budou opakovat, a konflikt může zasáhnout i Černou Horu a další území, budou-li albánští extremisté mít v Kosovu pod správou OSN a KFOR bezpečné zázemí. Zatímco EU a NATO odmítají jednat s teroristy v Makedonii, které generální tajemník NATO označil za bandu vrahů, jejich velitelé pořádají v Příštině tiskové konference a v Prizrenu podepisují dohodu s makedonskými vládními albánskými stranami, zprostředkovanou americkým představitелеm OBSE. Pomoc Jugoslávii má být vázána na spolupráci s ICTY. Vydat a odsoudit válečné zločince je nezbytné. Strategickou prioritou je však co nejrychlejší a co nejúčinnější rozvoj jihovýchodní Evropy. Jen ten vytvoří prostředí pro odpojování rozbušek od sudů prachu a bude nás všechny stát méně finančně, ale především lidsky a morálně.

(Psáno počátkem června)

V překrásné krajině pod himalájskými vrchy zuří více než půlstoletí s různou intenzitou konflikt, který si již vyžádal desítky tisíc obětí a zatáhl jižní Asii do dvou válek. Reč je o Kašmíru, hornatém regionu, na který si dělají nárok Indie a Pákistán. Spor se táhne od samotného zrodu obou států, vzniklých na území koloniální Britské Indie. Kořeny má ale hlouběji v minulosti.

Kašmířští obyvatelé si relativního klidu užívali do poloviny 18. století, kdy bylo území připojeno k afghánské říši. Nadvládu nenáviděných Afghánců vystřídali v roce 1819 sikhové ze sousedního Paňdžábu, místo nich ale za necelé tři desítky let přišli Britové. Ti poté faktickou moc nad převážně muslimským územím Kašmíru předali hindské dynastii Dógrů, jejíž členové za to zaplatili – údajně tři čtvrtě milionu liber šterlinků. Formální vliv si ale britská koruna ponechala – Kašmír byl (a je částečně dodnes) strategicky položenou oblastí. Díky své poloze mohl sloužit jako přehrada pro šíření ruských (sovětských) a čínských ambicí do jižní Asie, v krajním případě jako nárazníková zóna v případě konfliktu. Britské strategické zájmy jsou také uváděny jako jedna z příčin dnešního nejasného statusu Kašmíru.

Kašmír patřil v rámci Britské Indie mezi tzv. knížecí státy, jejichž vládci si při rozpadu kolonie mohli s přihlédnutím k náboženské orientaci obyvatel vybrat, zda chtějí být součástí hinduistické Indie, muslimského Pákistánu, anebo zvolit úplnou nezávislost. V případě Kašmíru to ale nebylo tak jednoduché. Jeho vládce, mahárádža Hari Singh, byl hinduista, většinu obyvatel ale tvořili muslimové. Otevřeny tak byly všechny tři možnosti, což podle některých historiků podporoval i pověfenec koruny pro Britskou Indii, vícekrát lord Mountbatten. Historik Alastair Lamb jako jeden z důkazů uvádí skutečnost, že část sousedního Paňdžábu byla při dělení kolonie proti logice postupu přírknuta Indii – pokud by se tak nestalo, přišlo by Dillí o pozemní přístupovou cestu ke Kašmíru. Lamb jde ale ve své teorii ještě dál: lord Mountbatten možná nechtěl jen nechat mahárádžovi neomezenou možnost výběru, ale snažil se docílit začlenění Kašmíru do Indie. Britové totiž jako lepší strážce severní hranice viděli sekularizovanější Indii.¹⁾ Řada politiků v Dillí navíc předpovídala brzký pád Pákistánu.

Kašmírský mahárádža se v říjnu 1947 (tedy dva měsíce po vzniku Indie a Pákistánu) také nakonec pro Dillí rozhodl, přestože náboženský klíč používaný při dělení kolonie spíše hovořil pro muslimský Pákistán. K rozhodnutí došel po invazi islámských dobrovolníků z pákistánského území. Výměnou od Indie, která si přisvojila rozhodování o zahraničněpolitických, infrastrukturálních a obranných záležitostech Kašmíru,

Kašmírský konflikt: Bez naděje na brzký konec

PETR PEŠEK

získal vojenskou pomoc. V reakci na postup indických sil se na kašmírské území vypravila i pravidelná pákistánská armáda a výsledkem byla první indicko-pákistánská válka. Ukončilo, či spíše přerušilo ji příměří, které vstoupilo v platnost 1. ledna 1949. Oba rivalové si kontrolu nad Kašmírem rozdělili, a to podle aktuálního rozmístění vojenských sil. Indii připadly přibližně dvě třetiny území (svazový stát Džammú a Kašmír), Pákistánu zbytek (Ázád Kašmír – Svobodný Kašmír). Malou část kašmírského území později ovládla Čína.

V roce 1965 následoval další indicko-pákistánský konflikt o Kašmír, demarkační linie (později přejmenovaná na „linii kontroly“) ale zůstala až na několik drobných změn na stejném místě až dodnes. Sporadické přestřelky následovaly i v letech ná-

sledujících, nejvážnější konfrontace nastala v roce 1999, kdy indická armáda nasadila do boje proti islámským ozbrojencům podporovaným Pákistánem i letectvo.

Kromě zmíněných konfliktů ale v Kašmíru v posledních letech zuří prakticky permanentní střety mezi indickými vojáky a islámskými povstalci. A to především od roku 1989, kdy došlo k zintenzivnění protindické rebelie na kašmírském území spravovaném Dillí. Indie obviňuje Pákistán z vojenské podpory povstalců, Islámábád ale tvrdí, že povstalce podporuje pouze „politicky, diplomaticky a morálně“.

Za nezávislost Kašmíru či připojení k Pákistánu bojuje asi deset až dvacet povstaleckých skupin. Mezi neaktivnější v současnosti patří Hizbul Mudžáhidín, která je ozbrojeným křídlem zakázané strany Dža-

máate Islámí. Podle indických politiků je právě tato povstalecká skupina největším příjemcem pákistánské pomoci, vůdci ozbrojenců ale přiznávají pouze malou pomoc.

Mezi povstalci ale nebojují pouze Kašmířané, nýbrž také ozbrojenci z jiných islámských zemí. To se týká především dvou dalších ozbrojených skupin: Laškare Tajíba (údajně prosazuje přísnou formu sunnitského islámu), a především Harkat al-Mudžáhidín – podle britských vojenských zdrojů se de facto jedná o mezinárodní brigádu, tvořenou převážně Afghánci, Pákistánci a dokonce i Araby.²⁾ Zatímco celkový počet kašmírských povstalců se v posledním desetiletí zvýšil ze stovek na tisíce, počet nekašmírských bojovníků je odhadován na 600–2000. Přesné statistiky obětí kašmírského konfliktu neexistují, je však jasné, že počet mrtvých jde do desítek tisíců – nejčastěji zmiňovaný odhad hovoří o více než 25 tisících.

Ne všechny separatistické organizace chtějí svého cíle dosáhnout pomocí zbraní. Nenásilný boj za nezávislost na Indii má ve svém programu například hnutí Haríjāt (Svoboda), které Dillí toleruje. Toto hnutí zastřešuje přes třicet skupin od oborů po náboženské a politické organizace. Ve výčtu skupin usilujících o nezávislost (nikoliv však o připojení k Pákistánu) nemůže chybět ani Fronta pro osvobození Džammú a Kašmíru (JKLF). Ta byla založena už v roce 1964, v poslední době ale její vliv upadá.

Přestože má kašmírský spor náboženský podtext, mezi samotnými obyvateli tohoto horského regionu nejsou konflikty vedené kvůli rozdílné víře příliš časté. Náboženská skladba obyvatel je přitom značně pestrá – například v Kašmírském údolí tvoří (stejně jako v celém regionu) většinu muslimové, Džammú je převážně hinduistické a oblast Ladakh je zase obývána přívrženci tibetského buddhismu. Ani Kašmír ale není vnitřních náboženských konfliktů ušetřen. Jedny z nejkrvavějších nepokojů v poslední době se rozhořely v prosinci 1963. Stalo se tak poté, co se rozšířila zpráva, že ze svatyně Hazratbal zmizel vlas (podle některých zdrojů vous), údajně patřící islámskému proroku Muhammadovi. Přestože byl již po několika dnech nalezen a vrácen na své místo, nepokoje rozdmýchané muslimskými věřícími si vyžádaly mnoho obětí na lidských životech. Krvavější srážky paradoxně probíhaly mimo samotný Kašmír. Vzácná relikvie se stala terčem pozornosti i o třicet let později, v roce 1993. Svatyni obsadila skupina povstalců z Muslimského bratrstva, kteří chtěli památku po Muhammadovi chránit před údajně hrozícím zcizením. Ozbrojenci nakonec po měsíci obléhání armádou svatyni v klidu opustili.

Vyhlídky na brzké řešení kašmírského konfliktu nejsou příliš růžové. Indie a Pákistán se nechtějí nároků na Kašmír vzdát a shodují se prakticky pouze v jednom – že by neměl být nezávislý. Indie se ve svých nárocích odvolává na výše zmíněnou doho-

du s mahárádžou, Pákistán zase argumentuje převahou muslimského obyvatelstva (různé zdroje hovoří o 60–80 procentech). Zřejmě jedinou možností, jak spor nenásilnou cestou vyřešit, je pořádání referenda. Ve své rezoluci z 13. 8. 1948 k němu vyzvalo OSN, požadoval ho mahárádža a volá po něm i Islámábád. Ten doufá, že by se kašmírští obyvatelé vyslovili pro připojení k Pákistánu, což ale není vůbec jisté – odpor k Indii je totiž často provázen i touhou po nezávislosti. Kašmír je sice značně nesourodý (především už zmiňované náboženské rozdíly), přesto jeho obyvatelé spojují silná kulturní pouta. Traduje se například, že kašmírští hinduisté mají blíže ke kašmírským muslimům než k hinduistům v Indii.

Indie původně s konáním plebiscitu souhlasila. Indický premiér Džaváharlál Néhrú například ještě v roce 1947 v indickém rozhlasu prohlásoval: „Deklarovali jsme, že o osudu Kašmíru rozhodnou výhradně jeho obyvatelé. Dali jsme tento slib, který podpořil i mahárádža, nejen obyvatelům Džammú a Kašmíru, ale celému světu. Nevezmeme a ani ho nemůžeme vzít zpět.“ Indická vláda ale později od konání plebiscitu ustoupila. Dillí nyní tvrdí, že referendum je zbytečné – o touze být součástí Indie prý svědčí účast obyvatel žijících v indické části Kašmíru ve volbách. Zde je ale nutné připomenout, že většinu hlasování, která v Kašmíru probíhala v posledním půlstoletí, lze jen těžko označit za demokratická.

Kromě výše uváděné geopoliticky významné polohy má Kašmír i další strategické vlastnosti. Pramení zde například řeky tekoucí do Pákistánu, údolími pak vedou důležité komunikace, které byly před zavedením letecké dopravy hlavními spojnici s okolním světem. Značný potenciál má Kašmír i z hlediska turistiky – někdy se o něm hovoří jako o asijském Švýcarsku. Ještě před vzednutím vlny protiindické rebelie v roce 1989 byl Kašmír značně vyhledávanou turistickou oblastí, to se ale v posledních letech změnilo. Kromě samotných bojů mezi indickými vojáky a islámskými povstalci hrozí nebezpečí i kvůli pumovým útokům nejradikálnějších separatistů. Občas dochází i k únosům zahraničních turistů, které často mívají tragický konec.

I když se v otázce kašmírského konfliktu nedá v blízké době čekat zásadnější průlom, situace v regionu se od vyhrocení v roce 1999 poněkud uklidnila. A to navzdory tomu, že indická strana koncem května vypověděla jednostranné příměří, poprvé vyhlášené v listopadu 2000 a poté několikrát prodloužené. Dillí totiž zároveň pozvalo na návštěvu pákistánského vojenského vůdce generála Mušarrafa, který se chopil moci při vojenském převratu v říjnu 1999. Islámábád pozvání přivítal.

¹⁾ Alastair Lamb – Kashmir: A Disputed Legacy 1846–1990.

²⁾ BBC: Who are the Kashmir militants?

Blízký východ jako bojiště o veřejné mínění

BŘETISLAV TUREČEK

Na šest set mrtvých si od loňského září vyžádalo pouliční násilí, vojenské akce a teroristické útoky v zatím poslední vlně izraelsko-palestinského konfliktu. V porovnání s děním na Srí Lance, v Kolumbii nebo celé řadě afrických států jde vlastně o banalitu, která navíc podle střízlivých odhadů ani nehrozí přerůst v rozsáhlejší regionální konflikt. Přesto hranice – židovsko-arabskou, resp. židovsko-muslimskou – v jednom aspektu překračuje: v boji o veřejné mínění.

V konfliktu, prokládaném celou řadou příslibů příměří a ústupků různého druhu, nikdo z rozhodujících politiků vážně nepochybnil základní tezi: Izrael a Palestinci se budou muset v nějaké formě dříve nebo později dohodnout. Desítky jejich vypjatých výroků, které ve stejném období padly a vlastně kopírovaly velmi dramatické incidenty „na frontě“, ale dokládají jasný trend: návrat emocí ve veřejnosti na obou stranách pomyslné, a často i skutečné barikády nekam na přelom 80. a 90. let, kdy termín mírový proces byl v plenkách.

Návrat starých emocí

Tento trend má značný geografický přesah: Když v září před kamerou francouzské televize zemřel střelbou z automatické zbraně v pásmu Gazy 12letý Muhammad ad-Dura, stal se chlapec rázem mučedníkem číslo jedna palestinského boje proti okupaci. Celý svět uvěřil, že jej zabily kulky izraelské a ani zpráva o podrobném vyšetřování izraelské strany, které prý prokázalo, že jej zabili arabsí ozbrojenci, na této vlně emocí nic nezměnila. Dnes patří gigantická nástěnná malba zoufalého Muhammada krytého tělem svého otce k těm nejzdařilejším, které zdobí iránskou metropoli Teherán.

Vyhrocování emocí podporují i politici, od nichž svět stále očekává spíše zasednutí k jednacímu stolu. „Je to vrah a patologický lhář“, řekl počátkem června izraelský premiér Ariel Šaron ruské televizi NTV na adresu palestinského vůdce Jásira Arafata. „Existují lidé, kteří čekají, že se bude chovat jako hlava státu, ale on se chová jako hlava teroristů a vrahů.“

V polovině června byl poblíž židovské osady Mišor Adumim v autě zastřelen Arab Auní Haddád. Palestinský ministr informací Jásir Abid Rabbu prohlásil, že atentát spáchali extremisté, kteří tvoří „páteř vlády izraelského premiéra Ariela Šarona“.

Tato forma komunikace ani tak není ur-

čena protivníkovi jako spíš veřejnosti. A tam má pochopitelně své dopady. Když v květnu arabští útočníci v jeskyni u Betléma ukamenovali a ubodali dva židovské mladíky a nebylo jisté, zda šlo o politický teror nebo zločin související s krádeží dobytka, k níž v téže době došlo, jistý palestinský diplomat mi v soukromém rozhovoru řekl: „To víte, kvůli okupaci a blokádě je v Palestině hlad, a ti kluci se prostě připlatili ke krádeži ovcí.“

Stejný trend, dokládající otupení veřejných nálad, zachytila už na podzim (arabská) redaktorka izraelského deníku *Ha'arec* Amíra Hasová u izraelské společnosti. „V Izraeli je každý přesvědčen, že armáda nedělá chyby, že nejsou žádní válkychtiví vojáci, že žádný z nich ani důstojníků není povzbuzován atmosférou v zemi, která zpochybňuje význam palestinských ztrát a počítá pouze izraelské oběti. Palestinské dítě, které bylo z našeho pohledu zabito, je pro Palestince dítětem zavražděným – i když je mu 14 a ne 13 či ještě o rok méně,“ napsala Hasová.

Šipky a jedovatá čokoláda

Vývoj zmiňovaný Hasovou mezitím podpořila nejen řada politických projevů, ale i mnohdy otřesných událostí. Vedle zmíněné vraždy dvou 14letých mladíků z osady Tekoa šlo například o zastřelení 16letého Ofira Rahuma, kterého v únoru vylákala internetovou konverzací z Aškelonu na západní břeh Jordánu 25letá Palestinka. Vše zatím vyvrcholilo 1. června sebevražedným pumovým útokem proti telavivské diskotéce, kde zemřelo 20 mladých lidí, převážně dívek, které kvůli svému věku ještě ani nemohly sloužit v izraelské armádě.

Ostatně, drtivou většinu palestinských útoků na židovské civilisty bylo v uplynulých měsících možné označit za teroristické, a předem promyšlené akce. Civilní oběti na palestinské straně lze naopak přičíst

většinou chybám izraelských sil, byť například zabít čtyřměsíční arabské holčičky Imán Hidžuové střepinou izraelského granátu samozřejmě žádné rozlišování tohoto druhu v palestinských médiích nepouštělo.

Jedna z posledních izraelských chyb – zabít tři Beduínek ve stanu poblíž židovské osady Necarim v pásmu Gazy – se odehrála v době přestřelky mezi palestinskými ozbrojenci a izraelskými vojáky. Jak ale odhalila izraelská organizace na ochranu lidských práv B'tselem, tři ženy zabily drobné šipky z tankového granátu, což je munice, která nebyla výslovně zakázána ženevskými konvencemi, neboť v době jejich vzniku nebyla známá. „Ovšem je-li použita v osídlených oblastech, stává se z ní zbraň působící bez rozdílu, která je zakázána 51. článkem Prvního protokolu Ženevské konvence,“ dodal k tomu mluvčí B'tselem Lior Javne pro deník *The Jerusalem Post*.

Palestinská strana přitom opakovaně – a opět spíše pro veřejnost než informované experty – obvinila Izrael z daleko závažnějších prohřešků. „My nejsme ti, kdo používají uran, jedovatý plyn, vrtulníky, tanky, rakety a těžkou munici,“ řekl v únoru Arafat. Po pár týdnech se objevilo další obvinění, které publikoval např. měsíčník *The Palestinian Times* s tím, že je „potvrdivo palestinské ministerstvo zdravotnictví“: Izrael shazoval arabským dětem v oblasti Hebronu, Rámalláhu a Nábulusu otrávenou čokoládu a bonbóny. Izrael podobná tvrzení jednak popírá, jednak je označuje za podněcování k dalšímu násilí.

Případ izraelské Miss

Když se v polovině května konala na Portoriku soutěž Miss Universe, bejrútský deník *Daily Star* kritizoval libanonskou televizi za to, že v duchu starých osvědčených regulí vystřihovala z přenosu záběry, na nichž byla vidět reprezentantka Izraele. List argumentoval tím, že tato praxe je již přežitkem, a má-li se ve vztazích se sousedem za jižní hranicí někam dospět, nelze se tvářit, že neexistuje.

Jenže tento přístup je zatím až příliš vzdálen převažujícímu trendu ve sdělovacích prostředcích arabského tábora. Vliv médií, který má pro regionální vývoj mnohdy větší dopad než samotné ozbrojené akce, blokády a teror, si zjevně uvědomují obě strany konfliktu, a tak se jej také po svém snaží využívat.

Ve druhé polovině června proběhla v Bejrútu konference ministrů informací arabských států. Už

před ní připomněl libanonský šéf tohoto resortu Ghází Aridí, jak velkou roli hrají média v arabsko-izraelském konfliktu, a přišel také s návrhy, jak posílit arabské pozice: zahájit vysílání satelitní televize v hebrejštině, neboť něco podobného již chystá v arabštině Izrael. Dále se v rozhovoru pro egyptskou tiskovou agenturu *MENA* vyslovil pro to, aby Liga arabských států měla své vlastní satelitní vysílání.

Izrael i palestinské vedení vyvíjejí aktivity i v zahraničí – izraelské ambasády například rozesílají tisková prohlášení ministerstva zahraničí nebo úřadu premiéra, palestinská zastoupení pak zase distribuují příhodné novinové články – vesměs paradoxně z izraelského tisku.

Tlak na média roste

Do zahraničí se ovšem za *intifády II* přenesl i často ani neskrývaný tlak vůči médiím. Už krátce poté, co vypukly nepokoje, stala se terčem izraelské a židovské kritiky americká televizní stanice CNN. Není divu – svým globálním záběrem, důrazem na blízkovýchodní problematiku a svým silným personálním zastoupením v regionu může být CNN považována za médium, které patrně nejvíce ovlivňuje vnímání konfliktu světovou veřejností.

V listopadu 2000 se se zástupci CNN diskretně setkal tehdejší izraelský premiér Ehud Barak a pracovníci izraelského ministerstva zahraničí. CNN si stěžovala, že američtí Židé začali pod dojmem jejich „proarabských“ zpráv prodávat akcie vlastnické firmy Time-Warner. CNN pak – alespoň podle šéfu amerických židovských spolků – skutečně začala tvář zpravodajství měnit. Izraelský deník *Ma'ariv* zaznamenal, že z obrazovky byla stažena palestinská reportérka CNN Rúla Amínová

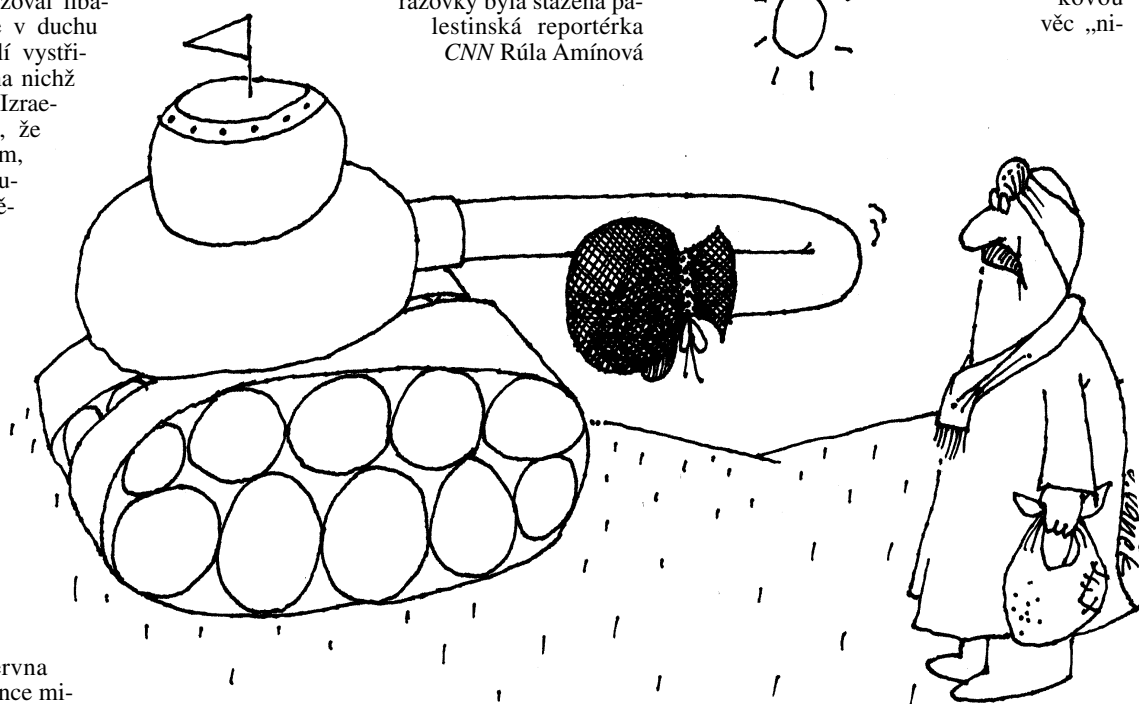
a že židovská čtvrt ve východní, anektované části Jeruzaléma, přestala být označována jako osada.

Za proarabské médium považuje většina izraelských komentátorů i britskou BBC. Vládu ale přiměl k ostrému výpadu proti tomuto kolosu až záměr odvysílat dokument o vazbě Ariela Šarona – tehdy ministra obrany – a zmasakrování stovek palestinských civilistů v uprchlických táborech Sabra a Šátílá libanonskými křesťany v září 1982.

„Ten program je skandální. Je to systematické rozhodnutí zcela namířené proti Izraeli,“ řekl 14. června listu *The Guardian* Gideon Meir z tiskového odboru izraelského ministerstva zahraničí. „Není pochyb, že musíme zvážit náš další postup vůči BBC.“ Program o událostech, kvůli nimž musel Šaron z ministerské funkce v roce 1983 odejít, byl nakonec odvysílán.

Zatímco v Izraeli umožňuje odhalování takovýchto způsobů nátlaku značná svoboda médií, jinak je tomu na palestinské straně, kde v jakémkoliv ohledu relativizující názor může být označen za proizraelský. Podle toho se mnohdy chovají i západní žurnalisté.

Když například dav Arabů loni v říjnu v Rámalláhu zlynčoval na policejní stanici dva izraelské vojáky, palestinským úřadům se nepodařilo zabavit videozáznam pořízený italskou soukromou televizní společností *Mediaset*, a ubití jednoho z vojáků okenicí tak mohl vidět doslova celý svět. Šéf jeruzalémské kanceláře italské státní televize *RAI* Riccardo Cristiano tehdy ale pro jistotu napsal palestinským úřadům dopis, v němž mj. uvedl, že jeho stanice by takovou věc „ni-

kdy neudělala, protože to není její styl". Cristiano byl zaměstnavatelem z prestižní pozice sesazen poté, co jeho dopis otiskl palestinský vládní deník *al-Haját al-džadida*.

Izraelský tisk kromě toho často poukazuje na „zaujatost“ arabských reportérů západních médií; v arabském světě jsou zase s podezřením přijímáni židovští zpravodajové západních stanic a tiskovin.

Hlídači „objektivity“

Boj na mediální frontě se vede i v dalších rovinách. V USA například publikuje své zprávy organizace *Výbor pro přesné pokrývání Blízkého východu v Americe* (CAMERA), která, ač tomu její název nijak nenapovídá, kritizuje výhradně ty mediální výstupy, jež považuje za protizraelské, nikdy ne naopak. Bývalý mezinárodněpolitický komentátor *CNN* Ralph Begleiter, který v 80. a 90. letech pokrýval blízkovýchodní mírový proces, ostatně na stránkách prvního letošního vydání dvouměsíčníku *Middle East Insight* tvrdí: „Arabští i izraelské mediální strategové používají obvinění ze zaujatosti zcela bezostyšně. Za dvě dekády práce si ale nepamatuji případ, kdy by si jedna ze stran blízkovýchodního konfliktu stěžovala, že jsem něco vychýlil v její prospěch.“

Ve Spojených státech také už několik měsíců funguje organizace *Honest Reporting*. „Vyhledáváme v médiích případy protizraelské zaujatosti a poté mobilizujeme své členy, aby si stěžovali přímo dotyčným mediálním organizacím,“ popisuje *HonestReporting.com* sebe sama. Třináct tisíc aktivistů si již v e-mailové kampani vzalo na mušku *The Washington Post*, agenturu *AP*, *The Guardian* nebo blízkovýchodního experta britského listu *The Independent* Roberta Fiska. Na zmíněné webové stránce jsou k pohodlnému bombardování „provinilců“ rovnou zveřejňovány i jejich přímé elektronické adresy.

Slabina médií jako zbraň

Konfrontace reality v řadě krizových míst – v tomto případě palestinských či izraelských měst – se záběry a výroky, které média ke zveřejnění vyberou, často bývá velmi rozpačitá. Například ze záběru hořícího domu není nikdy vidět, že v jeho sousedství je naprostý klid a lidé popíjejí odpolední kávu. Stejně tak jen člověk znalý mediální praxe ví, že to, co na agenturních snímcích vypadá jako demonstrace několika tisíc lidí, ve skutečnosti často bývá hrstka výrostků pálících izraelské vlajky právě a jen kvůli přítomnosti fotografů.

Intifáda II ale v plné šíři prokázala, že této slabiny médií už umějí v plné míře využívat i politické elity obou táborů. Pak platí: Není důležité, zda jednáme a co jsme dohodli, důležité je, aby o tom média referovala podle našehoustru. Sympatie světové veřejnosti a loajalitu veřejnosti vlastní nezískáme na svou stranu nezáživnými technikáliemi, ale dokonalou mediální prezentací vlastních tezí.

Klasifikace ozbrojených konfliktů devadesátých let

VERONIKA BÍLKOVÁ

V období devadesátých let dvacátého století proběhlo ve světě velké množství ozbrojených konfliktů, které se vzájemně lišily svými příčinami, aktéry, intenzitou i trváním. Společné měly snad pouze jediné, a to negativní dopad na obyvatele zasažených oblastí, především pak na civilisty, jejichž podíl na celkovém množství ztrát v průběhu válek se neustále zvyšuje.¹⁾

Ačkoli se podle údajů Stockholmského mezinárodního ústavu pro výzkum míru (SIPRI)²⁾ počet ozbrojených konfliktů za rok v uplynulém desetiletí pohyboval pod hranicí stavu v roce 1989, nelze říci, že by se svět stal bezpečnějším, spíše jen „pokročil od studené války k horkému míru“.³⁾ Pluralita a komplexnost příčin vedoucích k nasazení vojenské síly i různý průběh jednotlivých střetnutí způsobují, že klasifikace konfliktů v nové době vyvolává mnohem více problémů, než tomu bylo v minulosti.

V období studené války se většina konfliktů odehrávala na pozadí trvalého soupeření dvou supervelmocí, SSSR a USA, jež se v konfliktech často přímo angažovaly: v některých případech je samy vyvolaly (Grenada, Libye), jindy se do nich zapojily v jejich průběhu (Afgánistán, Nikaragua). Další války se pak supervelmocí zúčastnily nepřímou, tj. pomocí některé ze zneprátených stran poskytovala jejich satelitní země (Angola), popřípadě se stranám dostalo „pouze“ materiální nebo politické podpory. Vzhledem k tomu, že USA i SSSR se shodně snažily využít jakýchkoli střetnutí k posílení vlastní pozice, nabývaly i konflikty, jejichž význam by za jiných okolností zůstal čistě lokální, celosvětové dimenze.

Po rozpadu sovětského bloku se situace výrazně změnila. Bipolární uspořádání světa nahradila hegemonie Spojených států, které sice dále intervenují v oblastech pro ně strategicky významných⁴⁾, jejich účast však již nelze chápat jako měření sil s rovným protivníkem v zástupném konfliktu, ale jako snahu o další posílení hegemoniální pozice. Zásahy se neodehrávají v rámci vzájemného soupeření mocných, jsou jednostranné a selektivní. To umožňuje lépe pozorovat místní aspekty a zvláštnosti jednotlivých konfliktů a interpretovat je do značné míry nezávisle na celkovém politickém rozložení sil ve světě.

POJEM OZBROJENÝ KONFLIKT

Konflikt obecně znamená „cílevědomý spor aktérů, zápas o hodnoty týkající se zachování nebo zvýhodnění statusu či moci, v němž je cílem odpůrců neutralizovat, zranit nebo odstranit rivala“.⁵⁾ Heidelberský

ústav pro výzkum mezinárodních konfliktů (HIK) pod tímto pojmem rozumí „střet vzájemně se křížících zájmů týkajících se národních hodnot a východisek (nezávislost, sebeurčení, hranice a území, přístup k moci na národní i mezinárodní úrovni a její rozdělení), který proti sobě staví přinejmenším dvě strany (z nichž alespoň jedna je státem) odhodlané prosadit své zájmy a který dosahuje jistého trvání a rozsahu“.⁶⁾ Konflikty mohou mít násilnou nebo nenásilnou podobu, tj. strany usilují o jejich řešení s použitím síly či bez něho, a na základě toho se rozlišují konflikty ozbrojené a neozbrojené.

Definic ozbrojeného konfliktu existuje velké množství. Oskar Krejčí jím označuje „organizované násilí mezi sociálními skupinami směřující k tomu, aby byl buď protivník fyzicky zničen nebo aby byla fyzickým násilím podlomena jeho vůle obhajovat své původní zájmy“.⁷⁾ Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii pod tímto pojmem rozumí „uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy nebo dlouhodobé ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami nebo mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu“.⁸⁾ Z hlediska mezinárodních vztahů se relevantním jeví přístup SIPRI, který ozbrojený konflikt vymezuje jako „dlouhodobé boje mezi vojenskými silami dvou nebo více vlád či mezi vládou a alespoň jednou organizovanou ozbrojenou skupinou“.⁹⁾

KLASIFIKACE OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

O jasnou a přehlednou klasifikaci ozbrojených konfliktů se snaží odborníci na mezinárodní vztahy již dlouho, dosud se jim však nepodařilo najít kritéria, na nichž by byli schopni se shodnout. Nejčastěji se konflikty dělí podle geografické oblasti, intenzity, trvání, aktérů, příčin, prostředků řešení a výsledků, vyloučena ovšem nejsou ani hlediska jiná (např. přítomnost interventů).

1. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE GEOGRAFICKÉ OBLASTI
Geografickou oblast je třeba odlišovat od

místa konkrétního konfliktu, které SIPRI vymezuje jako „území přinejmenším jednoho státu“.¹⁰ Má se jí na mysli určitý geopolitický region – SIPRI ve svých přehledech uvádí pět takových regionů (Evropa, Blízký východ, Asie, Afrika, Amerika), HIIK osm (Evropa, Střední východ včetně Maghrebu, Asie, Subsaharská Afrika, Severní Amerika, Střední Amerika, Jižní Amerika a Austrálie s Oceánií).

V devadesátých letech proběhlo podle SIPRI nejvíce konfliktů na území Afriky a Asie, nebývale násilné střety se odehrály také v Evropě. Napětí na Blízkém východě zůstalo přibližně na stejné úrovni jako v předchozím období, v Latinské Americe počet konfliktů mírně poklesl. Tradičně nejlepší byla situace v Severní Americe a Austrálii, které se konfliktům vyhnuly zcela, oblast Austrálie a Tichomoří nebyla do výzkumů SIPRI samostatně zařazena.

Podle geografického rozsahu bývají konflikty také často děleny na *místní, regionální a globální*, SIPRI a HIIK ale s těmito pojmy pracují zřídka. V období devadesátých let výrazně převažovaly konflikty místního charakteru (Rwanda, Čečensko), proběhlo

konfliktů lze zařadit například nepokoje v Albánii v polovině devadesátých let.

Rozlišení prováděné SIPRI je teoreticky velmi jednoduché, v praxi nicméně naráží přinejmenším na dva problémy. Za prvé, v řadě konfliktů nelze jednoznačně zjistit skutečný počet padlých, neboť situace je nepřehledná, na místě chybějí nezávislí pozorovatelé a strany sporu neposkytují hodnověrné údaje. Za druhé, do celkového počtu padlých by se měli podle SIPRI započítávat pouze ti, kdo zemřou v přímé souvislosti s válečnými operacemi (battle-related casualties). Určit, které osoby do této skupiny patří, najít je a spočítat se ovšem jeví téměř nemožné.

Heidelberský ústav v dělení konfliktů (nejen ozbrojených) podle intenzity nevychází z hlediska kvantitativního, tj. počtu padlých, ale kvalitativního, tj. trvání a rozsahu, a rozlišuje *latentní konflikty* (zcela nenásilné), *krize* (většinou nenásilné), *vážné krize* (sporadické a nepravidelné nasazení síly) a *války* (systematické použití síly řádovou armádou). Skupina zahrnující vážné krize a války zhruba odpovídá „velkým konfliktům“ v pojetí SIPRI, vzhledem k od-

ný konflikt začal ještě v době studené války (Blízký východ) nebo až po jejím skončení (Rwanda), nezdá se ale, že by toto hledisko mělo významnou vypovídající hodnotu, neboť i konflikty započaté před rokem 1989 vycházely často z čistě místních příčin.

4. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE AKTÉRŮ

Ozbrojené konflikty se podle aktérů, kteří se jich zúčastní, dělí na *mezinárodní a vnitrostátní*. Pro SIPRI i HIIK není toto rozlišení rozhodující, byť s ním pracují, významnou úlohu naproti tomu sehrává v mezinárodním právu veřejném a v jeho podoboru, mezinárodním humanitárním právu.

Za mezinárodní ozbrojené konflikty považuje současné mezinárodní právo klasické mezistátní konflikty a boje za národní osvobození. Mezistátní konflikty se odehrávají mezi „vysokými smluvními stranami“,¹² tedy státy, a v devadesátých letech byly spíše výjimkou. Za jejich příklad mohou sloužit války Pákistán–Indie a Etiopie–Eritrea. Boje za národní osvobození představují „ozbrojené konflikty, ve kterých národy bojují proti koloniální nadvládě, cizí okupaci či rasistickému režimu za účelem uplatnění svého práva na sebeurčení“¹³, a tradičně bývají dávány do souvislosti s procesem dekolonizace. I když se v devadesátých letech objevily snahy interpretovat tento pojem extenzivně a zařadit pod něj některé nové konflikty (Čečensko), nezáskal tento názor dostatečnou podporu. Na mezinárodní ozbrojené konflikty se vztahují ustanovení čtyř Ženevských úmluv z roku 1949 a Dodatkového protokolu I z roku 1977.

Vnitrostátní ozbrojené konflikty se odehrávají „v rámci jurisdikce státu, tj. na jeho území, mezi vládou na straně jedné a vzbouřenými ozbrojenými skupinami na straně druhé“.¹⁴ Relativně vysokou intenzitou a delším trváním se odlišují od pouhých vnitřních nepokojů a napětí, na něž se aplikuje výlučně vnitrostátní zákonodárství a systém ochrany lidských práv. Průběh vnitrostátních ozbrojených konfliktů upravují normy mezinárodního humanitárního práva, a to buď jen společný čl. 3 Ženevských úmluv z roku 1949, nebo – pokud „protivládní ozbrojené síly nebo jiné organizované ozbrojené skupiny disponují odpovědným vedením a mají takovou kontrolu nad částí území dotčeného státu, která jim umožňuje vykonávat trvalé a koordinované vojenské operace a používat Protokol“¹⁵ – společný čl. 3 Ženevských úmluv a Dodatkový protokol II z roku 1977.

Na hranici mezi mezinárodními a vnitrostátními ozbrojenými konflikty se nacházejí tzv. *vnitrostátní zmezinárodnělé konflikty*. Jedná se o konflikty primárně vnitrostátní, jejichž právní povaha se ve všech či alespoň některých aspektech mění v důsledku uznání povstalců za bojující stranu nebo v důsledku zahraniční intervence. K *uznání povstalců* ze strany legální vlády, popř. cizího státu docházelo od poloviny devatenáctého do poloviny dvacátého století. Tato praxe nikdy nebyla obvyklá a postupně z meziná-

Počet ozbrojených konfliktů v jednotlivých geografických oblastech v období 1990–1999¹¹

Oblast	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Evropa	0	1	3	5	4	3	1	0	1
Blízký východ	4	6	5	6	6	6	6	4	4
Asie	13	11	12	10	10	11	10	9	9
Afrika	11	11	7	7	6	5	3	4	11
Jižní Amerika	4	4	3	3	3	3	3	2	2
celkem	32	33	30	31	29	28	23	19	27

i několik konfliktů na regionální úrovni (bývalá Jugoslávie).

2. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE INTENZITY

Pro SIPRI je zásadním faktorem počet padlých v průběhu válečných operací a podle něho rozlišuje *malé ozbrojené konflikty* (méně než 1000 padlých za celou dobu trvání konfliktu), *střední ozbrojené konflikty* (více než 1000 padlých za celou dobu trvání konfliktu, nikoli však za daný rok) a *války* (více než 1000 padlých za daný rok). Střední ozbrojené konflikty a války původně SIPRI společně řadil mezi *velké ozbrojené konflikty*, od roku 2000 patří již do této skupiny pouze války (pojem válka se tak stal synonymní pojmu velký ozbrojený konflikt). V devadesátých letech probíhalo ročně průměrně 27,9 velkých ozbrojených konfliktů. Podmínky války splňovaly opakovaně (tj. několik let po sobě) např. boje v bývalé Jugoslávii, Čečensku, Afghánistánu, Turecku, Súdánu a Rwandě. Charakter středního ozbrojeného konfliktu měly střety v Severním Irsku, Alžírsku a v Palestině. Konečně do kategorie malých ozbrojených

Oblast	1999
Evropa	2
Blízký východ	3
Asie	9
Afrika	11
Jižní Amerika	2
celkem	27

lišnosti výchozího kritéria se ale údaje obou výzkumných ústavů o počtu konfliktů odlišují.

3. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE TRVÁNÍ

Časový hlediskem se SIPRI i HIIK zabývají pouze okrajově. Obě instituce rozlišují konflikty *nové*, které se v daném roce objevují poprvé, a *opakující se*, tj. takové, které již byly zaznamenány dříve. Do první skupiny se zařadila např. Rwanda v roce 1993, do druhé patří po léta Blízký východ a Afghánistán. SIPRI dále zkoumá, zda da-

rodních vztahů zcela vymizela. *Zahraniční intervence* se oproti tomu vyskytuje poměrně často, v devadesátých letech se o ní diskutovalo především v souvislosti s konfliktem na území bývalé Jugoslávie (šlo o zásahy Chorvatska a Srbska), proto není náhoda, že na upřesnění obsahu termínu se velmi aktivně podílel Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii.¹⁶⁾

Obecně lze říci, že v devadesátých letech ve světě výrazně dominovaly vnitrostátní ozbrojené konflikty nad mezinárodními. Kromě několika konfliktů mezistátních (například střety Pákistán–Indie, Etiopie–Eritrea) a konfliktů se zahraniční intervencí (válka v bývalé Jugoslávii) měly všechny ostatní konflikty vnitrostátní charakter.

5. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE PŘÍČIN

Stockholmský ústav rozlišuje podle příčin ozbrojené konflikty *teritoriální a vládní*. V teritoriálních konfliktech, k nimž v devadesátých letech patřily např. boje Etiopie – Eritrea a válka v Čechensku, jsou strany vedeny snahou získat kontrolu nad určitým územím a následně dosáhnout jeho odtržení, popř. vyhlášení autonomie. Ve vládních konfliktech, které v minulém desetiletí převažovaly a mezi něž by bylo možné zařadit např. boje v Alžírsku a v Sieře Leone, se jedna ze stran pokouší změnit politický systém, centrální vládu nebo její složení. Konkrétními příčinami konfliktů se SIPRI dále nezabývá, spokojuje se pouze mechanickým zařazením konfliktu do jedné ze dvou kategorií, což mnohdy působí poněkud zjednodušeně.

Heidelberský ústav nepoužívá termín „příčiny konfliktů“, ale „sporné body“. Těch uvádí celkem osm (následně je pak seřazuje do tří větších okruhů) a nic nebrání tomu, aby u zrodu konfliktu nestálo sporných bodů hned několik. První okruh nazvaný „*mezinárodní moc*“ zahrnuje dekolonizaci a boje za národní nezávislost (a), boje o moc uvnitř státu (b) a boje o dominanci na mezinárodní scéně (c). V konfliktech okruhu „*národní moci*“ strany usilují o dosažení etnické, náboženské nebo regionální autonomie (d) nebo o změnu systému a vládnoucí ideologie (e). Konečně okruh „*materiální a teritoriální sporné body*“ soustřeďuje konflikty o vymezení území a hranic včetně mořských (f), střety o ovládnutí strategických zdrojů (g) a všechny ostatní konflikty, které nelze podřadit žádné z předchozích kategorií (h).

V teorii mezinárodních vztahů se také někdy rozlišují příčiny *dlouhodobé*, které jsou v pozadí celého konfliktu, a *bezprostřední*, jež v daném momentě vedou k vypuknutí otevřeného nepřátelství mezi stranami. Například v případě války v Čechensku je dlouhodobou příčinou snaha Čechenců o získání nezávislosti, bezprostřední příčinou obnovení bojů v roce 1999 se pak stala série pumových atentátů v ruských městech a vpád částí čečenských oddílů do Dagestánu. SIPRI ani HIIK s klasifikací podle tohoto hlediska nepracují.

6. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE PROSTŘEDKŮ ŘEŠENÍ

Stockholmský ústav členění konfliktů podle prostředků řešení nezná. Heidelberský ústav rozlišuje celkem deset skupin prostředků, jež mohou jedna nebo obě strany konfliktu (ozbrojeného i neozbrojeného) použít k dosažení svých cílů, a to dvěma způsoby: pozitivním (vede ke snížení napětí) a negativním (vede k eskalaci napětí).

Osm skupin prostředků má *nenásilnou povahu*, jedná se o bilaterální jednání, multilaterální jednání, informační politiku a propagandu, ekonomické nástroje, činnost tajných služeb, podporu informační a podvratné činnosti nevládních skupin, vytváření aliancí a vstup do nich a integraci na regionální nebo globální úrovni. Devátou skupinu představují *prostředky vojenské*, tj. rozmístění vojenských pozorovatelů, dodávky zbraní, operace na udržení míru, vyslání, popř. stažení jednotek, soustředění jednotek na hranici, mobilizace, vojenská cvičení, intervence, invaze, blokáda, ukončení vojenské pomoci, teroristické útoky, sporadické vojenské střety a pravidelné boje. Poslední skupinu tvoří *vnitrostátní nástroje*. Ty mohou být násilné i nenásilné povahy a k dispozici je mají účastníci vnitrostátních konfliktů. Náleží k nim například vyhlášení výjimečného stavu, amnestie, uznání opozice, změna vlády, ideologická mobilizace, cenzura, policejní akce, zatýkání a likvidace politických odpůrců, nasazení armády (ze strany vlády), protirežimní požadavky, stávky, vzpoury, státní převrat (ze strany odpůrců vlády).

V devadesátých letech se podle závěru HIIK většina konfliktů řešila mírovými prostředky, vojenskou sílu nasadila přinejmenším jedna ze znepřátelených stran pouze ve zhruba čtvrtině zaznamenaných případů. Vzhledem k tomu, že téměř všechny konflikty se odehrály na území jediného státu, byly nejčastěji používány nástroje poslední, desáté skupiny. K zatýkání a likvidaci politických odpůrců se uchýlila například barmská vláda, o nasazení armády rozhodlo Rusko v případech dvou čečenských válek z let 1994–1996 a 1999–2001, protirežimní požadavky vznášela opozice v Bělorusku a na Kubě, k opakovaným pokusům o státní převrat došlo v Kongu a v Demokratické republice Kongo.

7. DĚLENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ PODLE VÝSLEDKŮ

S klasifikací konfliktů podle výsledků opět pracuje pouze HIIK, který uvádí samostatně výsledky teritoriální, vojenské a politické. Z *teritoriálního hlediska* může konflikt skončit odtržením části území, územními ztrátami, územními zisky, vzdáním se územních požadavků nebo zachováním faktického statu quo, při němž strany na své požadavky nerezignují. *Vojenský výsledek* konfliktu má podobu dočasněho příměří, vítězství útočníka, vítězství napadeného, stažení jednotek či pokračování boje. *Politický aspekt* výsledku pak zahrnuje jak závěry jednání mezi stranami (status quo

ante bez nové dohody, dohoda pouze o některých sporných bodech, kompromis, dosažení konsenzu), tak strukturální změny vyvolané konfliktem (změna, popř. pád režimu, uznání a posílení opozice, likvidace opozice, zapojení opozice do vlády, vzdání se požadavků).

ZÁVĚR

Výzkumem konfliktů se teorie mezinárodních vztahů začala seriózněji zabývat teprve na přelomu padesátých a šedesátých let dvacátého století. Tehdy vznikly první specializované vědecké ústavy¹⁷⁾, které si postupem času pro studium dané problematiky vytvořily zvláštní odbornou terminologii a metodologii. Většina z nich také zavedla vlastní klasifikaci konfliktů, která se v mnohém odchyloje od dělení tradičně používaného mezinárodním právem veřejným a mezinárodním humanitárním právem, navíc se na ní zřídka kdy shodne více expertů na mezinárodní vztahy najednou.

Výrazné rozdíly existující mezi SIPRI a HIIK, mezi kritérii, z nichž vycházejí, i výsledky, k nimž dospívají, navíc jasně svědčí o tom, že v teorii mezinárodních vztahů dosud neexistuje jasná a jednotná koncepce klasifikace ozbrojených konfliktů. Vzhledem k tomu, že její vytvoření je jedním z předpokladů dalšího výzkumu dané problematiky, měli by se odborníci na mezinárodní vztahy začít touto otázkou vážně zabývat.

¹⁾ Zatímco v první světové válce představovaly civilní oběti 5 procent všech ztrát, ve druhé světové válce to bylo již 90–95 procent, ve vietnamské válce se poměr civilních a vojenských ztrát odhaduje na 20:1. RICR N 789, Mai-Juin 1991, s. 327.

²⁾ Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum míru založený v roce 1966 švédským parlamentem a jím financovaný. Vydává mimo jiné ročenky o zbrojení a ozbrojení. Více o SIPRI na www.sipri.se.

³⁾ Krejčí, Oskar: Mezinárodní politika. Victoria Publishing, Praha 1997, s. 409.

⁴⁾ Viz odlišný přístup USA ke konfliktům ve střední Africe na straně jedné a na území bývalé Jugoslávie na straně druhé.

⁵⁾ Krejčí, Oskar: Mezinárodní politika, s. 95.

⁶⁾ Kosimo Manual of HIIK 1998-1999. www.konflikte.de/hiiik

⁷⁾ Krejčí, Oskar: Mezinárodní politika, s. 289.

⁸⁾ Rozsudek Tadic, 2. 10. 1995, §70; Celebici Affair, 16. 11. 1998, §183; Aleksovski, 25. 6. 1999, § 43; Blaskic, 3. 3. 2000, §63.

⁹⁾ SIPRI Yearbook 1997: Armaments, Disarmament and International Security. SIPRI 1997, s. 17.

¹⁰⁾ SIPRI Yearbook 1997, s. 17.

¹¹⁾ SIPRI Yearbook 2000: Armaments, Disarmament and International Security. SIPRI 1997, s. 16. Tabulka zachycuje pouze tzv. velké ozbrojené konflikty (války).

¹²⁾ Společný čl. 1 čtyř Ženevských úmluv z roku 1949.

¹³⁾ Čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám z roku 1977.

¹⁴⁾ Gasser, Hans-Peter: Le droit international humanitaire. Institut Henry Dunant, Haupt 1993, s. 72.

¹⁵⁾ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu II k Ženevským úmluvám z roku 1977.

¹⁶⁾ Rozsudek Tadic, 15. 7. 1999.

¹⁷⁾ Institut pro výzkum míru (Oslo, 1959), Polemologický ústav (Groningen, 1961), SIPRI (Stockholm, 1966) aj.

Jedním z pozoruhodných rysů moderní Číny je nerovnoměrnost jejího rozvoje. Enklávy moderních socioekonomických komunit existují souběžně vedle obrovského zbytku, který mentálně se-trvává kdesi v hlubinách minulosti. Nápadná divergence mezi bohatým a liberálním Tchaj-wanem a byrokraticko-autoritářskou pevninskou Čínou velmi názorně ilustruje tento moderní čínský rozpor. Kuomintangský režim svou nezávislou existenci uhájí díky bezpečnostním garancím USA a toto okolnostmi vynucené spojení, díky kterému se zrodila moderní demokratická společnost na Tchaj-wanu, se nezdá mít brzkého konce.

Idea velké Číny

Na západě bývá Tchaj-wan vnímán jako malá demokratická země, která čelí permanentní hrozbě vojenské invaze a následného pohlcení totalitní Čínskou lidovou republikou. Vzhledem k rostoucí ekonomické, politické a v devadesátých letech i vojenské moci ČLR se malý stát oddělený od pevniny průlivem o šíři zhruba jen 200 km může cítit v obdobné pozici ohrožení jako kupříkladu Izrael. Žurnalisté obvykle zdůrazňují bezpečnostní napětí mezi Tchaj-wanem a ČLR na úkor podrobnější a širší charakteristiky vzájemných vztahů přes Tchajwanskou úžinu. Přestože byl Tchaj-wan i v dynastických dobách vzhledem ke své vzdálenosti od centra říše a těžké dostupnosti poněkud specifickou provincií, v rozmezí let 1895–1945 byl navíc japonskou kolonií, a je proto řada důvodů pro zdůraznění jeho odlišnosti, existuje na druhé straně také řada faktorů, které podtrhují jeho sounáležitost k Číně. Tím nejdůležitějším je shodná kulturní a národní identita, pojmy, které v čínském prostředí značně splývají. Ideologické rozpory studené války nelze v současnosti příliš stavět do popředí, neboť současný pekingský režim je v ideologickém smyslu komunistický jen formálně. Idea „jedna země – dva systémy“ prosazovaná Čínskou lidovou republikou od doby vlády Teng Siao-pchinga však není Tchaj-wanem zcela akceptovatelná. Čínská republika na Tchaj-wanu ve své vlastní verzi pro národní sjednocení trvá na platnosti své státní suverenity, odvozené od existence Čínské republiky z roku 1912 (kuomintangská vláda ČLR v roce 1949 neuznala). Tchaj-pej ve svém vlastním „Programu národního sjednocení“ z roku 1991 předpokládá integraci obou států mírovou cestou a pod podmínkou demokratické evoluce ČLR. Uvolnění napětí od konce 80. let, slibná obchodní spolupráce a investiční aktivity Tchajwanců v ČLR v následující dekádě dávaly optimistické vyhlídky do budoucna. Rostoucí ekonomická provázanost s pevninskou Čínou dokonce přiměla v roce 1996 Tchaj-pej k obezřetnějšímu postupu, který byl formulován politikou „trpělivosti před spěchem“ (t'ie-t'i-jung-žen). Spontánní integrační tendence 90. let byly doprovázeny neoficiálními bilaterálními rozhovory prostřednictvím nevládních organizací – tchaj-

Napětí v Tchajwanském průlivu a jeho internacionalizace

wanské nadace SEF (Straits Exchange Foundation / Chaj-sia t'iao-liou t'i-t'in-chuej) a čínské asociace ARATS (Association for Relations Across the Taiwan Strait / Chaj-sia liang-an guan-si sie-chuej).

Zlomem ve slibném trendu však byla krize v rozmezí let 1995–1996. Přes nesouhlas amerického ministerstva zahraničí Kongres rozhodl udělit víza prezidentu Li Teng-chuejovi (Lee Teng-hui)²⁾ pro jeho soukromou návštěvu Corneliovy univerzity v USA v roce 1995. Ve svém projevu na půdě univerzity Lee použil sedmnáctkrát termínu „Čínská republika na Tchaj-wanu“ a jeho obsah byl v Pekingu shledán jako propagace nezávislosti Tchaj-wanu. Jen tři dny po návratu prezidenta Lee z USA, jehož šestidenní pobyt byl hojně komentován ve stovkách novinových článků po celém světě, podnikl tchajwanský premiér Lien Čan (Lien Chan) svou soukromou návštěvu Rakouska, Maďarska a České republiky.³⁾

Odpovědí na tuto neoficiální diplomatickou spanilou jízdu bylo dočasné odvolání čínského velvyslance v USA do Pekingu, zrušení termínu nejbližší schůzky na pořadu dialogu ARATS – SEF a oznámení agentury Sin-chua (Xinhua) o chystání testech balistických raket, které se v srpnu 1995 také uskutečnily. Čínsko-americké vztahy se podařilo zachránit ujištěním, že USA již více numožní prezidentu Leemu ani jinému prominentnímu politikovi z Tchaj-wanu vstup na své území a že USA nemění svůj postoj vůči politice jedné Číny. Poté ČLR obrátila svůj hněv proti Tchaj-wanu. V témže roce ozbrojené síly ČLR uspořádaly 15. listopadu desetidenní rozsáhlé vojenské manévry v provincii Fu-t'ien (Fujian), jejíž pobřeží tvoří součást Tchajwanského průlivu. Během těchto operací, jejichž rozsah neměl v Tchajwanské úžině do té doby v mírových podmínkách obdoby, byla nacvičována součinnost pozemních, leteckých a námořních sil v podobě simulované invaze na ostrov Tung-šan (Dongshan), ležící poblíž čínského pobřeží. Tyto manévry se odehrály jen dva týdny před prosincovými parlamentními volbami na Tchaj-wanu. Po jejich skončení proplula 19. prosince poprvé po sedmácti letech Tchajwanskou úžinou americká letadlová loď (Nimitz), údajně kvůli stavu počasí, politický kontext této události naznačující trvajících americké stanovisko vůči čínské vojenské hrozbě Tchaj-wanu byl však jistě zcela zřejmý.⁴⁾

Další rozsáhlé čínské vojenské manévry se odehrály zanedlouho v březnu 1996 v době

předvolební kampaně historicky prvních přímých prezidentských voleb na Tchaj-wanu. Vojenské cvičení pozemních sil, letectva a námořnictva v blízkosti Tchajwanského průlivu bylo tentokrát doplněno cvičnými výstřely balistických raket M-9 (součást raketového vojska ČLOA mající ve výbavě též jadernou municí) směrem ke klíčovému tchajwanským přístavům Kaohsiung (Kao-siung) a Keelung (Ti-lung). Intenzivní diplomatická jednání mezi USA a ČLR byla doprovázena přítomností již dvou námořních formací vedených letadlovými loděmi Nimitz a Independence.⁵⁾ Je pozoruhodné, jak tato monstrózní show byla ze strany Pekingu kontraproduktivní, neboť Lee Teng-hui, známý svým realistickým přístupem vůči nezávislosti Tchaj-wanu, byl podle očekávání znovu zvolen s velkým náskokem před ostatními protikandidáty.⁶⁾ Jakýkoliv podstatný vliv vojenské hrozby ČLR na volební preference tchajwanských voličů, tj. v neprospekch jednoznačného favorita Leeho, nebyl prokázán.⁷⁾ Vojenské manévry ČLOA současně i vynutily odpovídající demonstraci síly USA, jejíž realizace by za normálního stavu byla obtížně zdůvodnitelná. Zůstává tedy otázkou, zda motivy čínských vojenských manévru a ostré oficiální rétoriky nelze z velké části spatřovat spíše v okruhu vnitropolitických témat uvnitř ČLR samé, případně jako test chování USA.

Pro charakter čínsko-tchajwanských vztahů je příznačné, jak po krizi v r. 1995–1996 úspěšně vzkvétaly obchodní a investiční aktivity a pokračovaly neoficiální kontakty SEF-ARATS, byť jen v zastoupení jejich místopředsedů. Koncem 90. let také pokračoval trend kvantitativního nárůstu turistiky a individuálních návštěv mezi oběma zeměmi.⁸⁾ Pozoruhodná byla i změna chování opoziční strany DPP, která se ve své politice vůči ČLR přiblížila stanovisku KMT ve snaze oslovit více středové voliče, neboť téma nezávislosti Tchaj-wanu nedávalo naději na další růst preferencí DPP.⁹⁾ Ani postoj USA koncem 90. let neposkytoval nejmenší naději pro podporu nezávislosti Tchaj-wanu. Ministryně zahraničí Madeleine Albrightová na tiskové konferenci v Pekingu v roce 1998 výslovně potvrdila kladné stanovisko USA vůči politice jedné Číny a vyloučila nezávislost Tchaj-wanu, stejně tak i jeho členství v mezinárodních organizacích, ve kterých je státost (statehood) podmínkou přijetí (tj. v OSN). Stejně stanovisko poté explicitně zopakoval 30. června v Šanghaji prezident Clinton formulací zásady „tři ne“.¹⁰⁾ Americký přístup však jednoznačně

VZTAHY A PROBLÉMY

předpokládá nepoužití síly a souhlas Tchaj-wanu se způsobem sjednocení.

Jestliže ani na Tchaj-wanu samotném neexistuje relevantní politická síla, která by o samostatnost skutečně usilovala, a jestliže mezinárodní prostředí, dané zejména vůlí USA a prakticky i diplomatickou izolací Tchaj-wanu (diplomatické styky jen s 29 zeměmi, tj. z rozvojového světa, s Makedonií a Vatikánem), samostatnost Tchaj-wanu neumožňuje, zůstává otázka „samostatnosti“ spíše virtuální realitou, ze které Peking vytrvale čerpá inspiraci pro svou propagandistickou rétoriku. Tak se v bohaté míře stalo kupříkladu během dalších prezidentských voleb na Tchaj-wanu v roce 2000 (tentokrát bez doprovodných vojenských manévrů), z nichž vyšel vítězně Čchen Šuej-pien (Chen Shui-bian) z opoziční DPP. Vedle série oficiálních vyjádření vlády ČLR publikovaných médií v té době nejvíce poutal pozornost oficiální dokument pekingské vlády, známý pod názvem „Bílá kniha“. Jeho text shrnuje postoj Pekingu k celé historii a podstatě čínsko-tchajwanského konfliktu, vyjadřuje stanovisko ČLR ke sjednocení a odmítá akceptovat podmínky Tchaj-peje pro reunifikaci. Závěr třetího paragrafu obsahuje neurčitou formulaci, naznačující, že ČLR si vyhrazuje použití násilí v zájmu státní suverenity a územní integrity. Tak by se stalo, pokud by Tchaj-wan usiloval o separaci, byl okupován jinou zemí nebo odmítal mírová jednání o sjednocení.¹¹⁾

Bezpečnostní spolupráce USA s Tchaj-wanem

Diplomacie ČLR dosáhla mezinárodního potvrzení svého nároku na Tchaj-wan jako součásti jedné Číny, a tím i eliminovala možnost širší zahraniční intervence v případě ozbrojeného konfliktu s Tchaj-wanem. Jedinou překážkou pro ovládnutí Tchaj-wanu pevninskou Čínou je vojenská spolupráce Tchaj-peje s USA, založená na platnosti Zákona pro vztahy s Tchaj-wanem, tzv. TRA (Taiwan Relations Act) z roku 1979. Tím se Spojené státy ocitly v roli jediného a hlavního garanta bezpečnosti Tchaj-wanu a současně také jeho hlavním dodavatelem zbraní. Právě tyto dodávky na Tchaj-wan patří k nejkontroverznějším bodům v americko-čínských vztazích. Čínské straně se podařilo podstatně zredukovat počet zemí dodávajících zbraně Tchaj-wanu. Jestliže ještě v roce 1991 existovalo více než dvacet zahraničních dodavatelů zbraní na Tchaj-wan, k nimž kromě USA dříve patřily země jako Francie, Izrael a Německo, koncem 90. let v této roli zůstaly již jen USA.¹²⁾ Jako jediný a nyní již téměř výhradní dodavatel zbraní a obranných technologií Tchaj-wanu musí Washington obtížně čelit obvinění čínské strany z narušování suverenity ČLR a z porušení vzájemných mezinárodních dohod. Tento útok Pekingu vychází z rozdílné interpretace dvou zásadních dokumentů, k nimž patří vedle TRA také americko-čínské Společné komuniké z roku 1982 (US-PRC Joint Communiqué). TRA poněkud neurčitě definuje americké podmínky pro případnou vojenskou intervenci v čínsko-tchajwanském

konfliktu a stanovuje kvantitativní a kvalitativní limity pro prodej zbraní za účelem sebeobranu Tchaj-wanu. Peking spatřuje ve znění TRA porušení zásad vyplývajících z komuniké z roku 1982, na jehož základě se USA zavazují postupně omezovat dodávky zbraní Tchaj-wanu až do postupného sjednocení obou čínských států. Rozpor mezi oběma zmíněnými dokumenty vychází z historického kontextu americko-čínských jednání. V roce 1979, kdy došlo k obnovení diplomatických styků mezi USA a Čínou, americké dodávky zbraní Tchaj-wanu sice patřily ke sporným bodům, bránícím uzavření dohody, avšak Teng Siao-pching nakonec souhlasil v provizorním ujednání s prezidentem Carterem, že tato sporná záležitost bude později specifikována. Spojené státy musely splnit tehdy důležitější podmínky Pekingu, kterými bylo zrušení diplomatických styků s Tchaj-wanem, vypovězení smlouvy s Tchaj-wanem o vzájemné bezpečnostní spolupráci (Mutual Defence Treaty) z roku 1954 a stažení vojenských jednotek a zařízení z území Tchaj-wanu. O amerických dodávkách zbraní Tchaj-peji se dále jednalo v roce 1982 za prezidenta Reagana, který však prosazoval politiku poněkud odlišnou od politiky svých předchůdců Nixona a Cartera. Protože strategie zadržování Sovětského svazu byla oboustrannou prioritou USA i ČLR, nebyl Tchaj-wan až do konce 80. let natolik žhavým problémem.¹³⁾ Na základě Společného komuniké z r. 1982 měla americká strana podporovat smíření obou čínských států, vyvažovat bezpečnostní rovnováhu mezi nimi a postupně omezovat svou úlohu ve vojenském podpoře Tchaj-wanu.

Situace se však změnila po krizi v americko-čínských vztazích v roce 1989 (masakr na náměstí Tchien-an-men), a zejména v průběhu 90. let, kdy vzrostla ekonomická a politická váha ČLR, která o sobě dávala znát větší diplomatickou asertivitou, růstem čínského nacionalismu a nepřehlédnutelným rozmachem síly ČLOA. Po navrácení Hongkongu (1997) a Makaa (1999) pod jurisdikci ČLR zůstala otázka sjednocení s Tchaj-wanem významnou součástí nacionalistické propagandy, stavějící národní zájem, suverenity a územní integritu jako hlavní téma, přehlušující obavy ze sociálních nepokojů, úpadku legitimacy vlády komunistické strany, korupce, nevyřešených problémů ve vztazích ústřední vlády s provinciemi a faktické neexistence vlády zákona.

Spojené státy zaujaly v čínské propagandě roli hegemonu, který znemožňuje čínské národní sjednocení a který si spolu se zeměmi NATO osobuje právo intervenovat kdekoli na světě (např. ve válce v Perském zálivu, v Kosovu) pod záminkou humanitárních důvodů a ochrany lidských práv. Do jaké míry je tato pozice obtížná, se mohly USA přesvědčit letos na jaře během chajnanského incidentu (jihočínský ostrov Chaj-nan, Hainan) po kolizi čínské stíhačky s americkým průzkumným letounem EP-3, kterou Peking interpretoval jako narušení vzdušného prostoru státu. Ponecháme-li stranou fakt, že také ČLR sama prokazatelně provozuje obdobné špiónážní aktivity (proti Japonsku, zemím ASEAN v prostoru Jihočínského moře, v Andaman-

ském moři atd.)¹⁴⁾, nezdálo se paradoxně ani nepravděpodobné, že by protiamerická kampaň Pekingu spíše mohla usnadnit rozhodování nastupující Bushovy administrativy o nových dodávkách zbraní pro Tchaj-wan a věst k přehodnocení dosavadního stylu politiky vůči ČLR směrem k ostřejšímu kursu.¹⁵⁾

Letošní americký „balíček“ zbrojních dodávek Tchaj-wanu je pokládán za největší od doby před deseti lety, kdy za prezidenta Bushe seniora USA prodaly Tchaj-peji 150 kusů stíhaček F-16. Letošní schválená dodávka obsahuje čtyři torpédoorbore třídy Kidd, osm ponorek staršího typu s dieslovým pohonem, dále dvanáct letounů Orion určených k ničení ponorek, torpédové a obojživelné čluny, helikoptéry pro ničení námořních min atd.¹⁶⁾ Jedná se tedy o posilu obranné kapacity námořních sil Tchaj-wanu, které by měly být schopny eliminovat případný útok čínských jednotek a pokus o blokádu a zaminování přístavů.

Vojenská kapacita ČLR od poloviny 90. let významně posílila co do kvality i kvantity jednak nákupem ruských stíhacích letounů Su-27 a Su-30 včetně získání licence na jejich výrobu v Číně, ale mimo jiné i zavedením prostředků na doplňování pohonných hmot za letu, díky kterým se podstatně rozšířil okruh působení čínského letectva daleko za hranici vlastního teritoria. Další významnou akvizicí se staly ruské námořní rakety SS-A-22 Moskito, náležící do výbavy nových torpédoorborek třídy Sovremenny (taktéž z Ruska), které jsou pokládány za nejnebezpečnější námořní rakety na světě, proti nimž nemá ani americké námořnictvo dostatečnou obranu.¹⁷⁾ O rostoucí vojenské síle svědčí mimo to i zprávy o získání první čínské letadlové lodi do konce současné dekády¹⁸⁾, a zejména vlastnictví a vývoj balistických raket krátkého a středního doletu a mezikontinentálních raket ICBM.

Letošní balíček vojenských prostředků Tchaj-wanu proto nebyl nijak neočekávaným krokem USA, nejpodstatnějším momentem bylo, zda dojde k prodeji torpédoorborek se systémem AEGIS a také protiraketových střel PAC-3 Patriot. Obě tyto položky nakonec nebyly do dodávky zařazeny. Americká strana toto rozhodnutí odůvodnila tím, že Tchaj-wan by stejně torpédoorbore se systémem AEGIS nebyl schopen využívat, i kdyby je již obdržel, a nejnovější střely PAC-3 jsou teprve ve vývoji a ve výzbroji USA budou nejdříve v roce 2005–2006.¹⁹⁾

Projekt TMD

Podstatným faktem je, že americká strana i přes urgentní zájem Tchaj-wanu prozatím odložila dodávku čtyř torpédoorbore Arleigh-Burke vybavených elektronickým systémem protivzdušné obrany AEGIS, který je schopen zachycovat a ničit vystřelené balistické rakety protivníka (včetně ICBM). Uvedením takto vybavených torpédoorbore do provozu v Tchajwanské úžině by došlo k podstatnému omezení síly raketového vojska ČLR a současně by mohlo být počátkem realizace mezinárodního protiraketového projektu TMD (Theater Missile Defence), na kterém se vedle USA chce podílet také Japonsko. Tato forma

protiraketové obrany, o jejíž dislokaci zatím není z celé řady technických, finančních a politických důvodů rozhodnuto, by v budoucnu případně mohla být i integrována do amerického projektu Národní protiraketové obrany (National Missile Defence, MND), o které se v současnosti vedou intenzivní konzultace a spory. Systém TMD, který by byl instalován na pozemních stanovištích a u námořních sil, by jistě významně změnil strategickou rovnováhu v neprospěch ČLR. Japonsko a USA ospravedlní případnou výstavbu TMD potřebou obrany Japonska a na jeho území dislokovaných amerických jednotek před nevyzpytatelnou Severní Koreou. ČLR však chová důvodná podezření, že projekt TMD je namířen především proti ní samé a tento dojem jistě podtrhuje i enormní zájem Tchaj-wanu v TMD participovat. V takovém případě by Peking jistě bránil Tchaj-wanu vstoupit do obranného spolku, jenž by byl de facto mezinárodní vojenskou aliancí s velcími strukturou v čele s USA. ČLR by poté zcela jistě pokládala účast Tchaj-wanu v TMD za porušení své suverenity a územní integrity.²⁰⁾

Role Japonska

Účast Japonska v projektu TMD znamená z čínského pohledu nežádoucí růst japonské vojenské a politické role na Dálném východě. Vedle možnosti rychlé konverze japonské vysoké technologické úrovně v moderní vojenský potenciál, včetně balistických raket a jaderných zbraní, se Peking může obávat zesílení americko-japonské bezpečnostní aliance namířené proti Číně, která by mohla být jistým druhem „asijského NATO“.²¹⁾ Podle čínského analytika Wu Sin-poa (Wu Xinbo) se zneklidnění ČLR zdá být reakcí na revizi americko-japonské obranné dohody z roku 1997, na jejíž základě se počítá se zvýšením technické vojenské výbavy Japonska, a očekává se i jeho aktivnější role ve vojenské spolupráci, včetně účasti Japonské armády v případě vojenského konfliktu v blízkosti Japonska.²²⁾ Po skončení studené války se pozornost Japonska přesunula od bývalého SSSR směrem k Severní Koreji a ČLR. Problém

Tchaj-wanu je přitom také spojen s japonskými bezpečnostními zájmy, neboť případný konflikt (a zejména děle trvající, např. blokáda) v Tchajwanském průlivu a jeho blízkosti by ohrozil pro Japonsko životně důležité komunikační spoje, a navíc očekávaná americká intervence by nutila Tokio ke splnění závazků – tedy i k přímé účasti v konfliktu s ČLR. Takováto situace by podle Wua měla katastrofální důsledky pro japonsko-čínské vztahy. Podle stejného autora není sjednocení ČLR s Tchaj-wanem v souladu s geostrategickým zájmem Japonska z důvodu rozšíření teritoria ČLR a s tím spojenými implikacemi. V zájmu Japonska je však také udržení vnitřní stability ČLR, neboť vnitřní konflikty ČLR v důsledku dezintegrace by postihly i sousední státy, třeba v podobě milionů uprchlíků. Nelze ani opomíjet důležitost ekonomických vazeb Japonska s ČLR; proto se zdá, že status quo je všeobecně vyhovujícím kompromisem.²³⁾

Mezinárodní kontext tchajwanského problému

Zdá se, že bilaterální bezpečnostní aliance USA s Japonskem a USA s Tchaj-wanem je zatím jediným uspořádáním suplujícím neexistující širší mezinárodní obrannou strukturu na celém Dálném východě. Sdružení ARF (ASEAN Regional Forum) podle Geralda Segala nedokázalo vyřešit napětí na Korejském poloostrově, ani v oblasti Jihočínského moře, stejně tak jako ani v Tchajwanském průlivu. V současném bezpečnostním vakuu ve východní a jihovýchodní Asii sice tvoří jistou platformu pro diplomatická jednání na bilaterální a multilaterální úrovni, avšak nemohou nahradit pevnou bezpečnostní strukturu srovnatelnou s transatlantickou aliancí. Proto – v případě možné tchajwanské krize – nad významem dialogu prostřednictvím ARF nakonec převažuje přítomnost amerických letadlových lodí.²⁴⁾

Naskýtá se otázka, do jaké míry je vůbec vojenský útok ČLR proti Tchaj-wanu představitelný. Čína sice disponuje již nyní dostatečnou vojenskou kapacitou pro tento účel, avšak efekt takových pokusů je problematický. Těž-

ko si lze představit použití jaderných zbraní proti vlastním krajanům na Tchaj-wanu, který je i přes politické neshody stále více ekonomicky integrován s pevninskou Čínou, zejména s jejími přímořskými provinciemi. Vzhledem k současné úrovni tchajwanského letectva je úplné ovládnutí vzdušného prostoru Tchajwanské úžiny nad síly ČLOA. V úvahu dále připadá nasazení řádově několika stovek raket krátkého a středního doletu s konvenčními hlavicemi a pokus o provedení námořní invaze. Výsledkem takové akce je však nejistý, její organizační přípravu nelze v žádném případě utajit, je třeba počítat s odporem Tchaj-wanu, jehož obrannou pozici zvýhodňují přírodní podmínky, dále hrozí riziko přímé intervence USA a snad i Japonska. Podstoupit přímou konfrontaci se supervelmocí USA postrádá pro ČLR jakýkoliv racionální základ a vyhlídky na znovusjednocení s Tchaj-wanem, které již neformálně probíhá zdárně samo od sebe, by byly na dlouhou dobu ztraceny. Mezinárodní politické a ekonomické konsekvence války by byly dalekosáhlé a osud reformem, sociální smír a vnitřní stabilita ČLR by byly vážně ohroženy. Proto se nejpravděpodobnějším útočným scénářem jeví pokus ČLR o námořní blokádu Tchaj-wanu, respektive několika (či jednoho) přístavů v kombinaci s výhrůžnou rétorikou, či vojenskými manévry poblíž Tchajwanské úžiny.

Sledujeme-li historii vzájemné koexistence dvou čínských států od roku 1949, nelze si nevšimnout rozdílu mezi virtuální (mediální) a faktickou rovinou tohoto sporu. Nelze pak než si přát, aby nám tento způsob napětí v Tchajwanské úžině – není-li vyhnutí – ještě dlouho vydržel. Nikoliv však bez stabilizující role „hegemona“ USA. Čína sice nemá nikde na světě opravdové přátele, má však alespoň kvalitního strategického rivala (resp. partnera) v USA a vedle toho i odbojný Tchaj-wan, který tak konstruktivně podkopává její státní integritu. ○

¹⁾ Vzhledem k odlišnostem v politickém, ekonomickém a sociálním systému Tchaj-pej předpokládá 3 fáze sjednocování v krátkém, střednědobém a dlouhodobém časovém horizontu, ovšem bez jakéhokoliv konkrétně stanoveného finálního data. Viz např. Bakesová, Ivana, *Taiwan, Jiná Čína*, Havířov-Praha, 1992, str. 143–153.

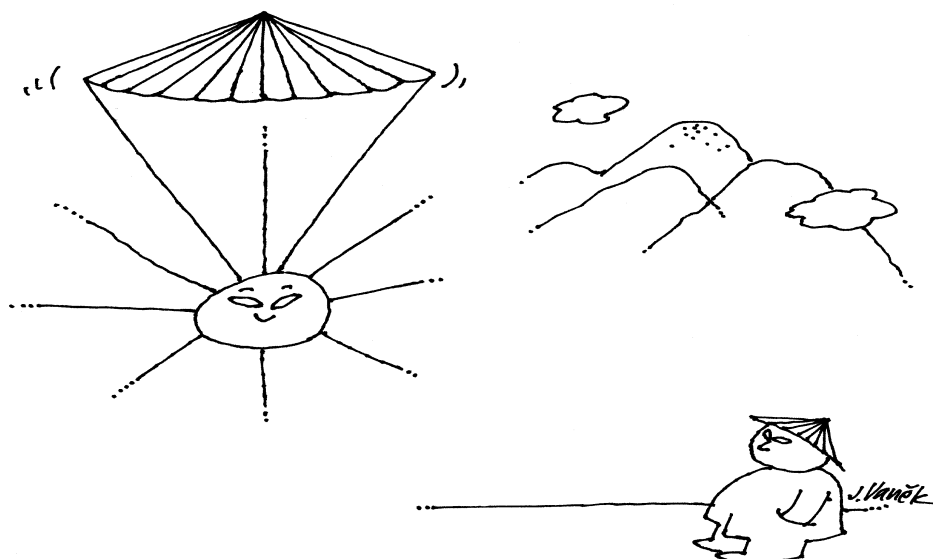
²⁾ Číňané žijící mimo území pevninské Číny, tj. také na Tchaj-wanu, používají jinou transkripci pro přepis do latinky, než jaká je zavedena v ČLR (pchin-jin). Pro přepis jmen osob, zeměpisných názvů atd. se na Tchaj-wanu používá nedůsledně aplikovaná anglická transkripce. Ve statí je použito českého fonetického přepisu, v závorce je uvedena originální (tj. na Tchaj-wanu nebo v ČLR) verze. Neshoda v používání transkripcí v ČLR a mimo ni byla v minulosti samozřejmě politizována, neboť například Tchajwanci odmítali pchin-jin jako „komunistický výmysl“. O problému čínské transkripce viz blíže ve sborníku statí: Trísková, Hana, ed., *Transkripce čínštiny*, vydala Česko-čínská společnost, Praha 1999.

³⁾ Viz Lee, Bernice, *The Security Implications of the New Taiwan*, The International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, New York, 1999, str. 44–45.

⁴⁾ Lee, B., tamtéž, str. 46–47.

⁵⁾ Lee, B., tamtéž, str. 49–50.

⁶⁾ Kandidát DPP (Democratic Progressive Party, Min-cu t'in-pu tang), Strany demokratického pokro-

ku, Peng Ming-min, stoupenec nezávislosti Tchaj-wanu, získal ve volbách jen 21 %. Další protikandidát za propekinskou NP (New Party, Sin-tang), Novou stranu, pak dosáhl jen 15 %. Lee (KMT, Kuomintang) zvítězil pohodlně s 54 %. Údaje dle: Yearbook 2000, The Republic of China, Government Information Office, Taipei, 2000.

⁷⁾ Autoru stati není znám žádný pramen, který by potvrdil změny chování tchajwanských voličů směrem, který by vyhovoval Peking, tj. směrem k větší podpoře NP.

⁸⁾ Yearbook 2000, ROC, tamtéž, str. 119.

⁹⁾ Viz např. Wu, Yu-Shan, *Moving Towards the Center: Taiwan's Public Opinion and Mainland Policy in Shift*, Taiwan Security Research, www.taiwansecurity.org/TS-Wu.html, 17. 5. 2001.

¹⁰⁾ Tisková konference v Pekingu, 30. 4. 1998. <http://secretary.state.gov/www.statements/index.html> Pojem „*tri ne*“ znamená ne podpoře nezávislosti Tchaj-wanu, ne podpoře principu „jedna Čína, jeden Tchaj-wan“, ne podpoře členství Tchaj-wanu v OSN. Viz Keesing's Record of World Events, News Digest July 1998.

¹¹⁾ Podrobněji viz „*Bílá kniha*“ (*The One-China Principle and the Taiwan Issue*), 21. 2. 2000, <http://taiwansecurity.org/IS/White-Paper-022100.htm>, 12. 4. 2001.

¹²⁾ McLaren, John P., *U.S. Arms Sales to Taiwan: Implications for the Future of the Sino-U.S. Relationship*, Asian Survey, University of California Press, Berkeley, Vol. XL, No. 4, July/August 2000, str. 624.

¹³⁾ Text dokumentů TRA a Společného komuniké z roku 1982 viz např. v příloze studie Lee, Berenice, *The Security Implications of the New Taiwan*, tamtéž, str. 72–78.

¹⁴⁾ Viz například Lague, David a Chanda, Nayan, *The Spying Game Heats Up*, Far East Economic Review, May 3, 2000, dále též *Japan To Delay Loans To China Over Suspected Spy Ships*, Taiwan Security Research, převzato z Agence France Presse, August 24, 2000, <http://taiwansecurity.org/AFP-082400.htm>, 12. 4. 2000.

¹⁵⁾ Např. v interview pro americkou televizi ABC prezident Bush naznačil rozhodnutí USA podpořit vojensky Tchaj-wan v případě jeho ohrožení. Denní tisk v ČR 26. 4. 2000 s odvoláním na ČTK, Reuters. Bezpečnostní záruky Tchaj-wanu existovaly jistě i za prezidenta Clintona, avšak oficiální rétorika tehdejšího prezidenta vyznívala spíše v duchu „strategického partnerství“.

¹⁶⁾ Mufson, Steven a Milbank, Dana, *Taiwan to Get Variety of Arms*, Washington Post, April 23, 2001.

¹⁷⁾ Dreyer, Teufel June, *Flashpoint: The Taiwan Strait*, Taiwan Security Research, <http://taiwansecurity.org/IS/FPRI-063000.htm>, 4. 6. 2000.

¹⁸⁾ World Aircraft Carriers List, www.hezegrays.org/nvlist/carriers/china.htm, listopad 2000.

¹⁹⁾ Mufson, Steven a Milbank, Dana, *Taiwan to Get Variety of Arms*, tamtéž.

²⁰⁾ Viz např. Wang Qun, *TMD and US-China-Japan Cooperation*, China Department of Arms Control and Disarmament, Ministry of Foreign Affairs, USA, Global Beat, www.nyu.edu/globalbeat/asia/naps092800.html, September 28, 2000, přístup 5. 4. 2001, dále Urayama, Kori J., *Chinese Perspectives on the Theater Missile Defence: Policy Implementations for Japan*, Asian Survey, University of California Press, Vol. XL, No. 4, July/August 2000, str. 599–602.

²¹⁾ Urayama, Kori J., tamtéž, str. 604.

²²⁾ Wu, Xinbo, *The Security Dimension of Sino-Japanese Relations*, Asian Survey, University of California Press, Vol. XL, No. 2, March/August 2000, str. 299.

²³⁾ Wu, Xinbo, tamtéž, str. 305–310.

²⁴⁾ Segal, Gerald, *Networked Security: Why We Do Not Need a New Framework for Asian Security*, The Journal of East Asian Affairs, Seoul, Vol. XII, No. 2, Summer/Fall 1998, str. 496–497.

Konflikt v Kolumbii potřebuje komplexní řešení

Pouhé ničení plantáží koky nestačí

BOGOTÁ, 1. června 2001 (AFP/ČTK) – Nejméně 52 civilistů zabili v Kolumbii od pondělka levicoví povstalci z Revolučních ozbrojených sil Kolumbie (FARC) a členové ultrapravicových polovojenských Kolumbijských sebeobránných oddílů (AUC). Příslušníci FARC v průběhu tohoto týdne zavraždili nejméně 34 rolníky v okolí města Tierralta, některým z nich utali hlavy. AUC pak usmrtily v úterý v Gutapé pět zemědělců, ve středu v San Diegu osm a dnes dalších pět v Marinille. Dnes byli rovněž v kolumbijském El Tambu vzdáleném asi 600 kilometrů jihovýchodně od Bogoty uneseni dva francouzští biologové.

Takovéto zprávy, prostřídané informacemi o únosech a výbuších nastražených pum přicházejí z Kolumbie několikrát do týdne po čtyři desítky let. Jsou tak časté a svým strašným způsobem stejné, že si jich už média příliš nevšímají. Jedinou výjimkou je opravdu velký masakr, hromadný únos několika set lidí či únos cizinců. Dá se říct, že kolumbijská tragédie dvou souběžných válek – drogové a o kontrolu země – je opomíjená. Kolumbie se 40 miliony obyvatel je přitom jednou z nejdůležitějších a na nerostné suroviny a úrodnou půdu nejbohatších oblastí Latinské Ameriky.

Cena, kterou zaplatili v posledních patnácti letech Kolumbijci, je vysoká. V kolumbijských městech vybuchlo 200 bomb (polovina z nich o síle pumy, která explodovala v Orlahoma City), pravcové polovojenské jednotky doslova vyvražďily levicovou politickou stranu, zavraždění byli čtyři prezidentští kandidáti, 200 soudců a vyšetřovatelů, polovina soudců Nejvyššího soudu, 1200 policistů, 151 novinářů a více než 300 tisíc Kolumbijců.¹⁾

Nestabilita v Kolumbii přímo ohrožuje sousední země a drogy ilegálně směřující na sever a východ zase způsobují velké problémy v USA a v Evropě. Kolumbie potřebuje mezinárodní pomoc, která může přijít pouze z rozvinutých zemí. Ty však chtějí především zastavit příliv drog, a tak svou pomoc soustřeďují na tento cíl. Jako by ovšem zapomínaly, že kolumbijský konflikt je komplexnější a že snížení drogové produkce nebude možné bez posílení institucí, vymýcení korupce a zastavení války, které se účastní tři hlavní síly – levicoví povstalci z FARC a Národní osvobozené armády (ELN), pravcové milice AUC a vládní síly.

Už jenom proto, že levicoví povstalci a pravcové milice, kteří z výroby drog a jejich pašování financují své vojenské kampaně, budou považovat útok na produkci drog za útok proti sobě, čímž bude konflikt eskalovat. Dalším důležitým zdrojem pravcových i levicových skupin jsou únosy, vydí-

rání a „zdaňování“ farmářů pěstujících koku.

V případě FARC a ELN jde o roční příjem z těchto činností přibližně 900 milionů dolarů, přičemž výnosy z pašování a prodeje drog jsou přibližně 500 milionů²⁾ a vydírání podniků i soukromých osob jim podle kolumbijského plukovníka Jesúse Bohorquize vyneslo za posledních 12 měsíců 408 milionů dolarů.³⁾ AUC přiznává, že z obchodu s drogami získává v severní části Kolumbie každé tři měsíce půl milionu dolarů⁴⁾, tedy dva miliony dolarů ročně. Tato částka je však ve skutečnosti podle expertů mnohonásobně vyšší.

Příkladem, kdy namísto komplexního řešení se pomoc soustředí zejména na snížení produkce drog, je loni schválený americký příspěvek ve výši 1,3 miliardy dolarů, který má být součástí Plánu Kolumbie prezidenta Andrése Pastrany. Cílem plánu je posílení kolumbijských institucí, ekonomická pomoc a zlepšení sociálních podmínek v oblastech, kde se pěstuje koka, snížení produkce drog prostřednictvím postřiků a boj proti pašerákům. Vydáno by na něj mělo být z vlastních zdrojů, ale hlavně z mezinárodní pomoci a půjček dohromady 7,5 miliardy dolarů.

Američtí zákonodárci sice velký příspěvek (jenom Izrael a Egypt dostávají od USA vyšší pomoc) schválili, ale většina peněz, přibližně 80 procent, je určena k nákupu 63 amerických bojových vrtulníků Black Hawk a Huey, nákupu komunikační techniky, výcviku kolumbijských vojáků a vyslání několika set amerických poradců. Americká pomoc znamená zásadní posun v politice USA vůči Kolumbii a připomíná účast Spojených států v občanském konfliktu v El Salvadoru v letech 1980–81.

USA tím, že se rozhodly zapojit do kolumbijského konfliktu vojensky ve jménu boje proti drogám, pomáhají vládním silám v jejich boji proti levicovému guerillám. Budou se účastnit dvou konfliktů, které se postupně změní v jeden, bez větší šance na strategické vítězství. „Ačkoli Kolumbie není Vietnam, možnost krvavé a dlouhodobé vál-

ky, která bude eskalovat kvůli účasti Spojených států, je vysoká. Vyslání 500 vojenských poradců a 300 civilistů znamená, že v brzké budoucnosti se budou Američané vracet z Kolumbie v pytlích na mrtvolky," popsal schválení americké pomoci politolog Bruce Bagley.⁵⁾

Přítom pravděpodobnost úspěchu ve formě snížení toku drog do USA a Evropy a zvýšení jejich ceny je, jak ukazuje historie, pochybná. V sedmdesátých letech se Spojené státy soustředily na likvidaci produkce marihuany, heroinu a kokainu a přerušení pašeráckých cest z Kolumbie, Peru a Bolívie. I přes určité taktické úspěchy v každé z oblastí šlo z hlediska jednotlivých zemí o strategický neúspěch.

Cena kokainu a heroinu se ve Spojených státech zvýšila vždy pouze na několik měsíců a pak znovu klesla. Zatímco na počátku sedmdesátých let se na programy, které mají snížit produkci a pašování drog, vydávaly miliony dolarů ročně a dnes jsou to miliardy, cena gramu čistého kokainu prodávávaného na ulici klesla během této doby ze 1400 dolarů na 200 a cena heroinu ze 4000 na několik stovek dolarů.⁶⁾

Experti přirovnávají boj s producenty drog k balónu, který je naplněn vzduchem: Stiskněte jej na jedné straně a vybojí se na druhé. Zlikvidujte jednu plantáž koky a jiná se objeví o kousek dál v pralesi. Farmáři totiž nejsou schopni se uživit pěstováním jiných plodin. Boj s drogami má kromě balónového efektu ještě další dva aspekty – postižení jsou vždy ti nejhudší a má negativní dopad na ekosystém. Pesticidy rozprašované z helikoptér zamožují pole farmářů (ať už pěstovali koku či jakoukoli jinou plodinu), prosakují do spodních vod, což má například dopady i na čistotu vody v Amazonce. A neúrodnost půdy nutí farmáře kácet další plochy deštných pralesů.

Ačkoli je obchod s kokainem lukrativní, nevydělávají na něm producenti. Farmáři si vydělávají akorát tolik, aby uživilí svou rodinu. Obvykle zaměstnávají sběrače kokových lístků, kteří pracují 11 hodin denně, šest dnů v týdnu, za přibližně osm liber na den. Farmář platí například pravcovým milicím daň okolo 18 liber z hektaru a 60 liber z každého kilogramu koky, kterou vypěstuje. Kilogram potom prodává za 600 liber.⁷⁾ V roce 1997 bylo zapotřebí k přípravě čistého kilogramu kokainu za 300 dolarů listů koky. Rafinovaný kokain připravený na export se prodával za 1050 dolarů a propašování kilogramu kokainu do Miami zdvihlo jeho cenu na 20 tisíc. Nakonec se na ulici v Chicagu prodával až za 188 tisíc dolarů za kilogram.⁸⁾

Dalším problematickým aspektem americké vojenské pomoci je napojení kolumbijských vládních sil na pravcové polovojenské jednotky AUC. Vyšetřování kolumbijské vlády prokázalo, že armádní důstojníci úzce spolupracují s polovojenskými silami AUC pod vedením Carlose Castaňi. Předávají si zpravodajské informace, plánují a společně vykonávají operace podporované helikoptéry a lékařskou péčí a koordinují svůj postup na každodenní bázi.⁹⁾ Důležité informace, ale i vybavení se tak mohou dostat do rukou či sloužit ve prospěch pravcových po-

lovojenkých jednotek, které jsou podezřívány z nehorších zvrstev páchaných na civilním obyvatelstvu.

Podle svědectví bývalých členů armády a polovojenských jednotek je běžné, že armádní vrtulníky zásobují AUC, pravidelní důstojníci využívají pravcové jednotky na „špinavou práci“ při likvidaci lidí podezřelých ze spolupráce s levicovými guerillami a jako protislužbu je varují, když se blíží například vládní vyšetřovací skupina a pomáhají jim v bezpečném průjezdu přes armádní check-pointy.

Obvyklou praxí je i takzvaná „legalizace“. Spočívá v tom, že polovojenské jednotky dají vládním silám těla lidí podezřelých ze spolupráce s levicovými povstanci či civilistů a výměnou dostanou těla zbraně a munice. Vojáci potom obléknou těla do uniform a veřejně je prohlásí za povstalice zabité v boji.¹⁰⁾ Díky tomu jsou jednotky lépe hodnoceny, oceňovány a důstojníci mají větší šanci na povýšení.

Vojenská operace polovojenských jednotek má vždy podobný scénář. Minulý rok AUC ovládla strategické město Barrancabermeja vzdálené šest hodin jízdy od metropole Bogoty. Barrancabermeja se čtvrt milionem obyvatel leží na důležité vodní spojnici – řece Magdalena – a je obklopená ložisky ropy, kterou těží státní společnost Ecopetrol. Oblast tradičně spadá pod kontrolu ELN. V rámci dohod s vládou však ELN souhlasila s vytvořením demilitarizované zóny a zahájením mírových jednání. Polovojenské jednotky, které nesouhlasí s mírovými rozhovory s levicovými guerillami, se rozhodly jednání přerušit (což se jim nakonec podařilo), zorganizovaly masové protesty a obsadily město.

Nejprve byl připraven seznam „Černá ruka“, na němž byli všichni obyvatelé Barrancabermeji, kteří se stali „vojenským cílem“. Potom začalo vyvražďování. V červnu bylo zabito na ulicích, v obchodech, kavárnách, úřadech a domovech 56 lidí, v červenci 62 a do konce roku jich bylo už 567. Mezi nimi byli lékaři, učitelé, členové odborů, představitelé města, taxikáři či ochránci lidských práv.

Druhým krokem bylo upevnění pozice – v chudých částech města vyrostly na silnicích check-pointy. Členové AUC měli vypracovaný seznam lidí podezřelých ze spolupráce s levicovou guerillou, které buď vytáhli z jejich domovů na ulici a zastřelili, nebo unesli, aby za ně mohli požadovat výkupné. Násilím vnikali do domů, požadovali informace či jídlo. Přerušili telefonní linky a zabavovali mobilní telefony. Posledním krokem bylo zadržení vůdců jednotlivých komunit.¹¹⁾

Vůdce AUC Castaňa ovšem popírá, že by jeho jednotky útočily na civilisty či je unášely, a veškeré informace tohoto druhu označuje za propagandu. Tvrdí, že členové FARC a ELN často vystupují v civilním oblečení, aby mohli v klidu provádět „podvratnou činnost“. Podle něj jsou cílem jeho jednotek pouze ti, co spolupracují s levicovými povstanci, které rozděluje do tří skupin. „V první jsou kolaboranti z povinnosti, ti, co poskytují guerillám jídlo či přístřeší. Ti byli naším cílem v prvních třech letech konfliktu, protože jsme byli ve válce noví a kdybychom proti nim nepostupovali, nepřežili bychom. Další jsou lidé, kteří kolaborují kvůli výhodám. Řekneme jim, aby opustili oblast, a pokud tak neučiní, stanou se vojenským cílem. A ve třetí skupině jsou podvratné živly převlečené za civilisty, které jsou cílem vždy.“¹²⁾

Pro pochopení současného konfliktu a nalezení řešení je důležitá více než padesátiletá krvavá historie válek v Kolumbii. Byť FARC a ELN byly založeny v šedesátých letech, mají kořeny v období zvaném la Violencia. Od roku 1948 spolu vedli občanskou válku stoupenci Liberální a Konzervativní strany, která si vyžádala více než 200 tisíc obětí. La Violencia skončila v roce 1958 dohodou o vytvoření Národní fronty, paktu mezi konzervativci a liberály o vytvoření systému, v jehož rámci se budou tyto dvě strany střídát u moci a sdílet kontrolu vlády. Další strany a hnutí byly z vládnutí prakticky vyloučeny. Pakt oficiálně skončil v roce 1974, ale systém přetrvával do poloviny osmdesátých let.

V roce 1966 vznikla pod patronátem Kolumbijské komunistické strany spojením sebeobránných skupin v zemědělských oblastech FARC. Její vůdce (oficiálně je představitelem do dneška), který se stal legendou, Manuel „Jistá stěla“ Marulanda se chopil zbraně už v roce 1949, když mu bylo 19 let. Začínal s dvaceti povstanci a dnes jich vede 16 až 17 tisíc.

ELN vytvořili studenti inspirovaní příkladem kubánské revoluce a svou činnost soustřeďují především na útoky proti průmyslovým objektům, vyhazují do vzduchu ropovody a kvůli výkupnému unášejí bohaté průmyslníky a obchodníky. Dnes má pět až šest tisíc bojovníků. V sedmdesátých letech se objevilo ještě několik guerillových skupin, z nichž nejdůležitější bylo Movimiento 19 de Abril (M-19).

Každý kolumbijský prezident nastupoval do úřadu s tím, že je nutné věc řešit politicky. V roce 1984 podepsal tehdejší prezident Belisario Betancour příměří s FARC a M-19, které i přesto, že se je vojáci pokoušeli přerušit, vydrželo rok. Skončilo obsazením Justičního paláce členy skupiny M-19 a odvetným útokem armády (bez prezidentova souhlasu) na budovu. Při střetu zahynulo 11 soudců Nejvyššího soudu. Prezidenti Virgilio Barco, César Gaviria a Ernesto Samper vedli řadu jednání s guerillovými skupinami, která vedla v roce 1991 k rozpuštění M-19 a několika menších organizací.

Konflikt se stal komplexním, když se v osmdesátých letech objevily polovojenské jednotky. Ty mají různé kořeny. Některé si zřídily a financovaly drogové kartely jako ochranu a zároveň i jako „jednotky pomsty“ za únosy příbuzných levicovými povstálci. Jiné zorganizovali a platili velcí vlastníci půdy a nižší důstojníci, aby jim pomáhaly při likvidaci vůdců protestů na venkově či levicových povstalců a politiků.

Většina skupin je přímo placena pašeráky drog, či vydělává na pašování, nebo „zdaňování“ výrobců drog na území pod jejich kontrolou. Tyto skupiny se podařilo sjednotit Carlosi Castaňovi a jeho AUC. Dnes má k dispozici sedm až osm tisíc bojovníků a pravice polovojenské jednotky jsou nejrychleji rostoucí silou v konfliktu. Castaño neuznává jednání s levicovými povstálci, kteří mu zabili otce, čtyři bratry a sestru.

Po desítky let je konflikt v Kolumbii v patové situaci – ani jedna ze sil není schopna ovládnout celé území či zlikvidovat jinou ze stran. Změna situace mohla nastat v polovině osmdesátých let, kdy se FARC rozhodly vytvořit stranu Vlastenecká unie (UP) a vstoupit do politiky. Velcí vlastníci půdy, kteří se obávali důsledků úspěchů strany v místních volbách v roce 1986, najali polovojenské jednotky, které minimálně se souhlasem armády začaly s likvidací představitelů Vlastenecké unie. Během několika let jich zabily více než tři a půl tisíce. Neochota FARC přistoupit na dohodu s vládou má mimo jiné i souvislost s tímto obdobím.

V devadesátých letech došlo k několika velkým úspěchům. Podařilo se eliminovat velké kartely z Cali a Medellínu a vytlačit velké procento pěstitelů drog ze země sousedících s Kolumbií. Navíc v polovině devadesátých let zničila nákaza na třicet procent polí s kokou v peruánském údolí Huallaga. Pěstitelé se ale bez problémů přesunuli z okolních států do Kolumbie a místo kartelů zaujali levicoví povstálci a pravice polovojenské jednotky, pro které je obchod z drogami výhodným zdrojem příjmů. Velikost ploch, na nichž se pěstuje koka, vzrost-

la z 37 500 hektarů v roce 1991¹³⁾ na 163 tisíce hektarů v loňském roce.¹⁴⁾ A i proto dodávky drog do USA a Evropy přes lokální úspěchy neklesly.

Během vlády prezidenta Ernesta Sampera v letech 1994–1998 klesly americko-kolumbijské vztahy na bod mrazu. Důvodem byly důkazy, že drogové kartely přispěly Samperovi šesti miliony dolarů na prezidentskou kampaň. Samperovi bylo odňato vízum do Spojených států a v letech 1996–97 Washington odmítl poskytovat pomoc na boj proti drogám. Situace se změnila v roce 1998, kdy byl zvolen s velkou podporou Andrés Pastrana.

Pastrana okamžitě zahájil mírová jednání s FARC a ELN a nabídl guerillám vytvoření demilitarizovaných zón – 42 tisíce kilometrů čtverečních pro FARC a pět tisíc kilometrů čtverečních pro ELN, odkud se i přes protesty stáhla kolumbijská armáda (ta bojkotovala už předtím podobný Samperův plán). Výsledkem ovšem není mír, ale naopak problémy. Jednání zatím nemají žádný hmatatelný výsledek, ale v oblastech se prakticky zastavily protidrogové operace a guerilly využívají bezpečného prostoru k únosům a rozšiřování kokových plantáží.

V této situaci (když navíc Pastranovi končí příští rok mandát a už nemůže znovu kandidovat) má probíhat 7,5miliardový Plán Kolumbie. Ve skutečnosti jeho osud nemají v rukou pouze Kolumbijci, ale hlavně Spojené státy a potažmo i Evropa. Jejich přístup bude rozhodující pro mír či pokračující válku v oblasti. Jestliže bude Washington i nadále přistupovat k drogové válce odděleně od guerillové a hlavní část jeho pomoci budou tvořit zbraně dodávané jedné straně konfliktu, může to vyvolat vážnou eskalaci. Jejím důsledkem nebude snížení množství drog propašovaných do Spojených států, ale další oběti, lidé vyhnání ze svých domovů a zvýšení napětí na hranicích s Brazílií, Ekvádorem, Peru a Venezuelou bez naděje na zlepšení situace.

Mezi členskými státy Evropské unie a kandidátskými zeměmi jsou v posledním období vedeny intenzivní diskuse o podmínkách uplatnění volného pohybu pracovních sil pro budoucí nové členy střední a východní Evropy. Kandidátské země včetně České republiky stále doufají, že konečný kompromis nebude tak tvrdý, jak se původně předpokládalo.

Podle posledních informací se po složitých jednáních v samotné Evropské unii (jejíž postoje v této otázce nejsou jednotné) směřuje ke kompromisu, jehož výsledkem by mělo být dvou- až pětileté přechodné období s následnou revizí omezujících opatření podle specifických podmínek a rozhodnutí jednotlivých členských států. Pro pracovníky a firmy vyžadují omezení především Rakousko a Německo, které se obávají přílivu levných pracovních sil a následného prudkého růstu nezaměstnanosti.

V jaké míře jsou tyto obavy oprávněné, bylo předmětem rozsáhlého terénního průzkumu migračních záměrů české populace, který byl v rámci grantového projektu realizován Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v Praze.

Ačkoli výkonnost české ekonomiky je nižší než výkonnost ekonomik členských států, nelze a priori usuzovat, že v procesu rozšiřování dojde k masovému exodu českých občanů do těchto zemí. Příkladem může být situace v samotné Unii. I v jejím rámci existují značné mezistátní a meziregionální rozdíly (HDP, míra nezaměstnanosti aj.), přičemž nedochází k masivním pohybům pracovních sil z méně vyspělých zemí EU do zemí rozvinutějších.

V této souvislosti byl zadán a financován Ministerstvem zahraničních věcí ČR grantový projekt „Důsledky vstupu ČR na vztahy s Rakouskem se zaměřením na zaměstnanost, trh práce a migraci“, jehož nedílnou součástí se stalo terénní šetření migračního potenciálu České republiky, jehož rozsah a hloubka nemají dosud obdoby.

Šetření se uskutečnilo v září roku 2000 ve spolupráci s Českým statistickým úřadem. Prostřednictvím zpravodajů statistiky rodinných účtů byly navštíveny všechny domácnosti vedoucí deník rodinných účtů s ekonomicky aktivním přednostou. Samotné šetření zahrnovalo všechny členy těchto domácností ve věku od 18 do 60 let. **Základní soubor tak tvořilo 4770 dotázaných** reprezentujících obyvatelstvo České republiky v daném věkovém rozmezí. Jeho reprezentativnost je zaručena již využitím souboru ČSÚ a jeho celoplošným rozložením na území České republiky. Do šetření bylo zahrnuto všech 77 existujících okresů a probíhalo s využitím metody FACE to FACE přímo v domácnostech respondentů.¹⁾

Subjektivní postoje orientace dotázaných byly propojeny s údaji statistiky ro-

¹⁾ Rafael Pardo: „Columbia's two-front war“, Foreign Affairs Jul/Aug 2000.

²⁾ Michael Schifter: „Colombia on the bring“, Foreign Affairs Jul/Aug 1999.

³⁾ AFP, 5. dubna 2001.

⁴⁾ Rozhovor s vůdcem AUC Carlosem Castaňou, The Washington Post 12. března 2001.

⁵⁾ CNN, 1. září 2000.

⁶⁾ William LeoGrande and Kenneth Sharpe: „Two Wars or One? Drugs, Guerrillas and Colombia's New Violencia“, World Policy Journal Fall 2000.

⁷⁾ Norman Parker: „Eyewitness: Inside a cocaine factory“, BBC 14. ledna 2001.

⁸⁾ William LeoGrande and Kenneth Sharpe: „Two Wars or One? Drugs, Guerrillas and Colombia's New Violencia“, World Policy Journal Fall 2000.

⁹⁾ Human Rights Watch: „The Ties that Bind: Colombia and Military-Paramilitary Links“, únor 2000.

¹⁰⁾ Tamtéž, svědectví bývalého člena AUC Francisca Enrique Villalba Hernández.

¹¹⁾ Anna Carrigan: „Terror of the Black Hand“, The Irish Times 17. března 2001.

¹²⁾ Rozhovor s vůdcem AUC Carlosem Castaňou, The Washington Post 12. března 2001.

¹³⁾ William LeoGrande and Kenneth Sharpe: „Two Wars or One? Drugs, Guerrillas and Colombia's New Violencia“, World Policy Journal Fall 2000.

¹⁴⁾ Výsledek satelitního průzkumu podporovaného OSN, AP 19. května 2001.

Migrační záměry obyvatel České republiky

oprávněnost obav z přílivu českých, levných pracovních sil do zemí EU

JANA VAVREČKOVÁ

dinných účtů převzatých z databáze ČSÚ a použitý dotazník byl rozdělen do několika základních tematických částí:

- A) Základní postoj k životu a práci v cizině
- B) Trvalý (dlouhodobý) odchod z České republiky
- C) Dočasný pobyt a práce v zahraničí
- D) Důvody pro preferenci života a práce v České republice
- E) Dosavadní migrační zkušenosti (resp. zkušenosti s prací v zahraničí). V rámci tohoto příspěvku se zaměříme pouze na některé vybrané závěry.

Jedním z rozhodujících závěrů je zjištění, že potenciální pracovní migrace nemá takový rozsah a charakter, které by vážně ohrozily pracovní trh sousedních i jiných států Evropského společenství.

Výsledky hovoří jednoznačně. **Drtivá většina našich občanů (88 %) na život a práci v cizině nepomýšlí a hledá své uplatnění v České republice.** Ze vzorku 4770 oslovených vyjádřilo všeobecný zájem žít a pracovat v zahraničí necelých 15 % (14,3), což vyjádřeno v absolutních číslech představuje 681 dotázaných.

Hlavním důvodem preference pracovního uplatnění ve vlastní zemi je silná vazba na rodinu, přátele a domov v nejbližším slova smyslu. Právě tyto faktory jsou pro naprostou většinu našich občanů důležitější než vidina výrazně vyššího výdělků. Uplatňuje se zde však i řada jiných sociálně psychologických, materiálních i ryze praktických důvodů, např. nízká důvěra ve vlastní schopnosti, určitá bezradnost, která je s životem a prací v cizině spojována („nevím, co bych si tam počal“), vlastnictví rodinného domku, zahrady, vztah ke krajině, ale v neposlední řadě neznalost cizího jazyka, obtíže při vyřizování formalit apod.

Naprostá většina těch, kteří o práci v zahraničí v různé míře konkrétnosti (pravděpodobnosti) uvažují, preferuje dočasný pobyt s návratem do původní vlasti.

Trvalou migraci, nebo zahraniční pobyt delší než deset let, upřednostňuje podle našich zjištění necelá desetina těchto dotázaných, což obnáší méně než dvě procenta základního vzorku respondentů. Hlavním důvodem trvalé migrace (resp.

emigrace z ČR) je obava z nejisté hospodářské situace a šance na lepší finanční zabezpečení v zahraničí – výhled na získání vyšší životní úrovně. V podstatě lze konstatovat, že evropský trh práce není vážně ohrožen trvalou migrací z ČR ze dvou důvodů:

1. rozsah migračního potenciálu je příliš malý
2. převážná většina těchto občanů preferuje zámořské státy – Ameriku a Kanadu.

Přání žít trvale v Rakousku vyjádřily ze 4770 dotázaných pouze tři osoby, u Německa se jednalo o 11 osob z celkem 74 respondentů, přičemž podrobnější analýzy ukazují, že dvě třetiny z těchto osob nemají žádnou představu o době odchodu z České republiky a každý pátý nemá představu migračního cíle. Zdá se proto, že většina deklarovaných trvalých migrantů nemá svůj záměr náležitě promyšlen a volně nekonkrétní úvahy vyplývají spíše ze „snového přání“ než z reálné posuzované skutečnosti.

Absolutní většina dotázaných, která na otázku „Pomýšlíte na to žít a pracovat v zahraničí?“ odpověděla kladně, předpokládá tedy po určité, individuálně rozdílné době návrat do původní vlasti. Představují 12,7 % dotázaných z celkového výběrového vzorku a více než 90 % z kategorie potenciálních migrantů.

Pokud však tuto všeobecnou migraci charakterizovanou pouze kladnou odpovědí na výše uvedenou otázku podrobíme filtrujícímu dotazu o konkrétních krocích vedoucích k realizaci vysloveného záměru (přání), pak se počet této skupiny zredukuje o 60 % (59,3). Zbývající část představuje tzv. hypotetický migrační potenciál, který s větší či menší mírou pravděpodobnosti může v budoucnu svůj záměr realizovat. Zahrnuje však i ty jedince, kteří se pouze informovali o cílové zemi (resp. o možnostech uplatnění na jejím pracovním trhu) nebo se k tomuto kroku zatím chystají.

Další selekcí získáváme okruh osob, u kterých lze se stále větší pravděpodobností předpokládat, že svůj úmysl opravdu uskuteční. Vyústěním je tzv. skutečná (reálná) migrace, zahrnující osoby s vyřízenými formálními náležitostmi výjezdu (pracovní povolení, povolení k pobytu), získáním přísluší pracovního místa nebo bydlení.

Míra reálné migrace představuje 3 % z počtu potenciálních migrantů (všech dotázaných s pozitivním vyjádřením k životu a práci v cizině) a méně než půl procenta všech dotázaných osob (20 z 4770 respondentů).

Struktura migračních záměrů základního vzorku 4770 dotázaných

Typ (druh) migrace	podíl	
	potenciál. migrantů	respondentů
Dlouhodobá (trvalá)	10,9	1,6
Dočasná všeobecná migrace	89,1	12,7
z toho		
Hypotetická migrace	40,8	5,8
Pravděpodobná migrace	12,0	1,7
Reálná migrace	3,7	0,5

Zjištěné hodnoty jsou u všech typů migračního potenciálu (všeobecného, pravděpodobného i reálného) nižší než publikované údaje zahraničních empirických výzkumů o pracovní migraci z České republiky, vycházejících ze stejných metodologických přístupů.²⁾

Proč lidé migrují?

Otázku, proč lidé migrují, vysvětlují různé teoretické modely. Zajímavé je, že přístupy těchto modelů jsou mnohdy zcela odlišné. Nejčastěji bývá prezentována teorie „neoclassical economies“, která se soustřeďuje na rozdíly ve mzdách a v podmínkách zaměstnanosti. Její koncept je pojímán z hlediska „macro theory a micro theory“. V prvním případě je mezinárodní migrace zapříčiněna geografickými rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle. Země s nadbytkem pracovní síly a malým množstvím kapitálu mají nízkou tržní mzdu, zatímco země s limitovaným množstvím pracovní síly a velkou akumulací kapitálu jsou charakterizovány vysokou tržní mzdou. Rozdíl ve mzdách podněcuje pracovníky s nízkou tržní mzdou migrovat do zemí s vysokou hladinou mezd.³⁾

Naproti tomu mikroekonomická teorie je determinována faktorem individuální volby. V tomto modelu se jedinec sám rozhoduje migrovat při kalkulaci „výhodnosti“. Lidé migrují tam, kde mohou očekávat nejvyšší zhodnocení svého vzdělání a zkušeností, tedy nejvyšší možný zisk, přičemž zvažují i míru nezbytných hmotných i nehmotných „nákladů“ (např. výdaje na dopravu, výživu a ubytování v zahraničí, úsilí při hledání práce, přizpůsobení se místní kultuře, pracovní morálce, zvládnutí jazykových bariér, riziko sociální izolace atd.).

VZTAHY A PROBLÉMY

Výsledky empirických průzkumů ukazují, že migrace není výlučně podmíněna ani makroekonomickými faktory, ani ryze individuálními motivy a lidé s ohledem na socioekonomické faktory dané doby zpravidla zohledňují oba fenomény. Ve shodě s obdobnými zahraničními průzkumy byla i našim respondentům předložena škála objektivních i subjektivních motivů s požadavkem ohodnotit každý z nich podle významu, jež mu přisuzují.

Ve výzkumu české populace se ukázalo, že nejpreferovanějším motivem dočasného zahraničního pobytu jsou jednak ekonomické důvody (možnost vyšších výdělků) a jednak motivy jazykového a profesního sebezdokonalení. **Vyšší příjem považuje za důležitý a velmi důležitý motiv vycestování naprostá většina potenciálních migrantů (80 %) a jen o něco méně dotázaných (76 %) preferuje zdokonalení v cizím jazyce a v zahraničí získané zkušenosti.**

Ostatní migrační motivy zaujímají v hodnotícím žebříčku zřetelný odstup, za důležité a velmi důležité jsou pokládány v méně než v pětině případů.

Zhruba každý pátý občan z potenciálních migrantů by rád v zahraničí studoval.

Pro převážnou většinu osob není při případné migraci do zahraničí důležitá ztráta zaměstnání v ČR (82 %). Nezaměstnanost se 65 % osob s úmyslem pracovní migrace vůbec netýká a dalších 17 % ji označilo za motiv nepodstatný. Přibližně stejný význam má v pořadí důležitosti migračních motivů vyslání pracovníka do zahraničí firmou a jiné blíže neurčené důvody.

Dále bylo zjištěno, že **pořadí a míra preferencí migračních motivů se u jednotlivých států mění.** V podstatě lze konstatovat, že na volbu konkrétního cílového státu působí nejsilněji tři migrační motivy:

- dobré výdělků
- geografická blízkost země
- klid, jistota a politická stabilita.

U sousedních států byl vysoce hodnocen význam motivu geografické blízkosti, u Německa dobré výdělků a blízkost země, u zámořských států je vyzdvížen význam v zemi žijících přátel a známých, u výjezdu do Anglie dominuje zdokonalení v angličtině.

Na rozdíl od zahraničních průzkumů migračního potenciálu nebyla potvrzena závažnost motivu v zemi žijících rodinných příslušníků a příbuzných. U všech posuzovaných zemí stojí až na jednom z posledních míst migrační motivační hierarchie. Opět nepřímý důkaz, že pracovní migrace našich občanů nemá charakter cíleného vystěhování s následným spojováním v zemi žijících českých rodin a postupným vytvářením českých enkláv v zahraničí.

Kam a kdy chtějí lidé nejčastěji migrovat?

Skutečnost, že úmysl migrovat vystupuje často ve formě nekonkrétních úvah, potvrzuje fakt, že více než čtvrtina potenciálních migrantů nebyla schopna odpovědět, kam odejít.

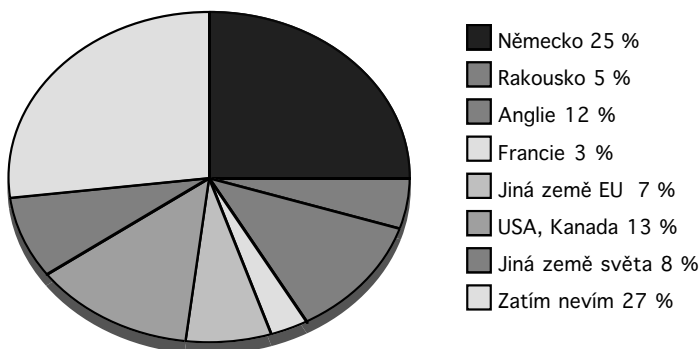
Nejžádanější zemí dočasné pracovní migrace je Německo (čtvrtina dotázaných, pomýšlejících dočasně pracovat a žít v cizině), dále **Amerika a Kanada** (13 %), na třetím místě pouze s procentně nižší frekvencí figuruje **Anglie**. Pracovní pobyt mimo země EU volí zhruba pětina dotázaných s úmyslem migrovat, přičemž převážná většina (obdobně jako u tzv. trvalých migrantů) opět preferuje Spojené státy a Kanadu.

Průzkum přinesl překvapivý poznatek o nízkém zájmu migrace do Rakouska, a to i přes geografickou blízkost a možnost relativně dobrých výdělků. Jako svůj migrační cíl si Rakousko zvolilo méně než 5 % potenciálních migrantů, tj. méně než jedno procento všech dotázaných. Rakousko se tím stává zemí s nejnižší frekvencí zájmu ze všech sledovaných teritorií. Tento údaj je v rozporu s výsledky zahraničních průzkumů, podle kterých je Rakousko vedle Německa pro české občany zemí nejvyhledávanější.

Zhruba třetina potenciálních migrantů spekuluje o odchodu do zahraničí v delším časovém horizontu, za jeden až dva roky, nebo po vstupu ČR do EU. Podstatným poznatkem je ovšem fakt, že více než polovina (55 %) z nich nemá svůj migrační záměr z hlediska termínu odchodu z ČR vyjasněn – neví, kdy chce odejít.

Převážná většina osob uvažujících o migraci do ciziny preferuje relativně krátkodobé pobyty před dlouhodobými, a to od několika měsíců do maximálně dvou let, přičemž nejvyšší preference byla zazna-

Cílová země potenciálních migrantů

jednoznačně převažuje skupina s bytovým charakterem. Pendlerství, charakterizované denním, příp. týdenním dojížděním za prací z domovské země, je v populaci České republiky zastoupeno necelými dvěma procenty (1,7 %), mezi potenciálními migranty v rámci celé ČR nedosahuje 15 %. Plně se tím potvrdil předpoklad záporné korelační závislosti mezi rozsahem pendlerství a přibývajícím vzdáleností od státních hranic. Poněkud jiná situace je u hraničních regionů, neboť tento druh pracovní migrace je specifický pro obyvatele příhraničních lokalit. Rozsah a charakter migrace v česko-rakouském příhraničí, záležitosti týkající se geografického rozložení migračního potenciálu v rámci území ČR, charakteristika potenciálních migrantů apod. budou předmětem následujícího příspěvku.

¹⁾ Uvedený způsob zaručoval (oproti anketním šetřením) maximální návratnost dotazníků (v našem případě 99 %) a předpokládáme, že i vyšší serióznost při vyplňování údajů.

²⁾ Např. studie „Migrationspotential Ostmitteleuropa – Struktur und Motivation potentieller Migranten aus Polen, der Slowakei, Tschechien und Ungarn, Fassmann, H., Hintermann, Ch., Wien 1997.

Délka pobytu	absolutně	% z potenc. migrantů	% z dotázaných
	Abs.	%	%
Do 1 roku	223	36,7	4,7
1–2 roky	237	39,0	5,0
delší než dva roky	58	9,6	1,2
zatím nevím	83	13,8	1,7
celkem potenc. migrantů	607	100	12,7
celkem dotázaných	4770		100

menána u pobytů do jednoho roku. Pobyt delší než dva roky by volila necelá desetina těchto dotázaných, což vypovídá spíše o střídání českých migrantů v zahraničí než o jejich postupném nárůstu.

U občanů zvažujících práci v zahraničí

³⁾ Viz Ivo Baštyř, Migrační potenciál obyvatelstva České republiky (Model migračního potenciálu) – analytická část. Sv. 1a grantového projektu Důsledky vstupu do EU na vztahy s Rakouskem se zaměřením na zaměstnanost, trh práce a migraci, VÚPSV, 2001, Praha.

Střídání vlád v Itálii: znepokojení vystřídalo očekávání

BOHUMIL ŠRAJER

Přestože významná evropská média (The Economist, El Mundo, Le Monde a další) těsně před květnovými parlamentními volbami bila na poplach, mají Italové po šestiapůlleté přestávce opět vládu pravého středu. Také příčiněním negativně pojaté kampaně italské levice a díky moralizujícím výrokům některých ideově spřízněných evropských politiků se volby změnily ve svého druhu referendum o způsobilosti mediálního magnáta Silvia Berlusconiho vládnout šesté hospodářsky nejvyspělejší zemi světa. Nejbohatšímu muži Itálie se přesto podařilo většinu svých spoluobčanů přesvědčit, že právě on a jeho pravostředová koalice Dům svobod jim na příštích pět let nabízejí nejlepší politický program.

Kostlivci ve skříni nového premiéra

Největším Berlusconiho nepřitelem je jeho vlastní bohatství a vliv. Odpůrci dnes čtyřiašedesátiletého podnikatele a politika zpochybňují způsob, jakým přišel ke svému současnému majetku, jehož hodnota je odhadována na 12 miliard dolarů. Z naprosto neznámého mladého muže se Berlusconi dokázal v druhé polovině 70. a v průběhu 80. let vypracovat v majitele impéria zahrnujícího obchod s nemovitostmi, finanční služby, reklamu či nakladatelství Mondadori. Šperkem v koruně Berlusconiho holdingu Fininvest je ale bezesporu společnost Mediaset provozující tři nejsledovanější soukromé televizní kanály Italia 1, Canale 5 a Rete 4.

Odvračenou stranou impozantního výčtu výnosných aktivit je neméně obsáhlý výčet podezření, která se kolem Berlusconiho v posledních letech vznášejí. Řada z nich se zhmotnila do podoby oficiálního vyšetřování pro podezření ze spáchání trestného činu, ovšem žádné z nich se zatím nepodařilo přesvědčivě prokázat. Ve dvou případech však vyšetřování stále pokračují (podezření z úplatkářství a falšování účetnictví). Obecně lze nařčení, která zpochybňují Berlusconiho morální integritu, zúžit na dva okruhy: Zázračnou kariéru selfmademana mu prý pomohl rozjet tajemný vklad pocházející z kruhů mafie a její další úspěšné pokračování umožnilo blízké přátelství s dvojnásobným italským premiérem z 80. let Bettinem Craxim. Ten se stal na začátku 90. let symbolem zkorumpovanosti špiček tehdejší italské politické scény, které z ní smetlo protikorupční tažení Čisté ruce. Mnohaletému žaláři se Craxi vyhnul jen odchodem do exilu v Tunisku, kde koncem roku 1999 zemřel.

Mohlo by se tedy zdát, že měl britský týdeník The Economist pravdu, když napsal, že Berlusconi „není způsobilý k tomu, aby

vládl Itálii“. Tak jednoduché to ovšem není. O tom, kdo bude v demokraciích spravovat věci veřejné, rozhodují hlasy voličů, a těch se Berlusconiho bloku Dům svobod podařilo získat více než levostředové koalici Olivovník. Navíc samozřejmě platí pravidlo o presumpci nevinu, i když na něj Berlusconiho odpůrci v předvolební kampani až příliš často zapomínali.

Většina voličů se prostě dokázala vypořádat s myšlenkou, že jejich budoucího premiéra budou provázet kontroverze týkající se jeho údajně nepřilíš čestné minulosti. Pro premiérskou funkci se jim Berlusconi zdál způsobilý nepochybně také proto, že od jeho prvního krátkého působení ve funkci ministerského předsedy uplynulo už bezmála sedm let. Během nich se mediální magnát vzdor všem nařčením nejen neocitil za mřížemi, ale naopak dokázal konsolidovat politické síly napravo od středu.

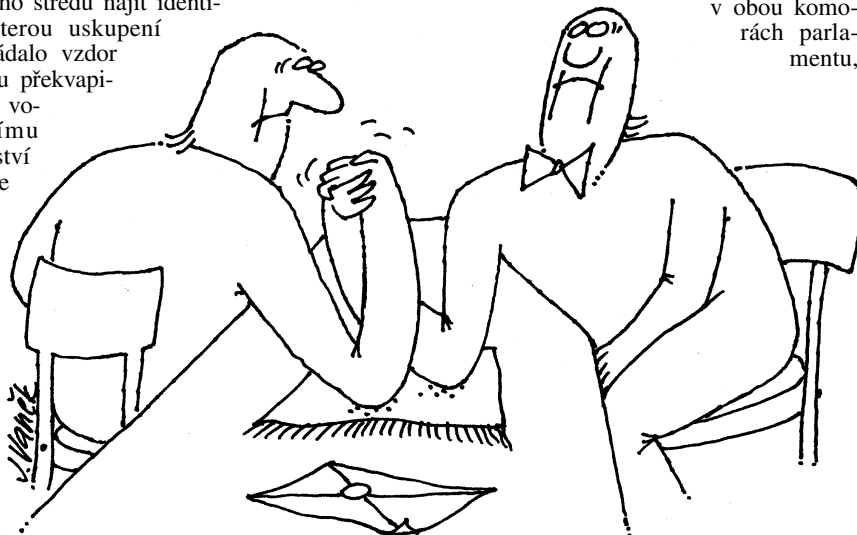
Léta politického zrání

Pobyt v opozici pomohl tábora pravého středu najít identitu, kterou uskupení postrádalo vzdor svému překvapivému volebnímu vítězství krátce

po svém zrodu v roce 1994. Platí to především o dominantním subjektu Domu svobod, Berlusconiho straně Vzhůru, Itálie. Ta už dávno není onou „umělohmotnou partají“, jak byla svými protivníky posměšně přezdívaná kvůli programu šitému horkou jehlou, nepřehledné organizační struktúře a přítomnosti naprostých politických nováčků vedle narychlo sesbíraných ostřílených harcovníků z rozpadlých „historických stran“, Křesťanské demokracie a Italské socialistické strany.

Vzhůru, Itálie má dnes propracovanou síť místních organizací po celé zemi, je zastoupena na obecní i regionální úrovni a působí výrazně mladším a pružnějším dojmem než tahoun Olivovníku, kterým jsou Demokraté levice, hlavní levicová síla italské politické scény, jež vznikla rozpadem Italské komunistické strany na reformní a ortodoxní nástupnické organizace. Během uplynulých pěti let musel Olivovník čelit stále silnější opozici pravého středu. Při premiérovém pobytu levice u moci v poválečných dějinách země to byl nesmírně důležitý faktor, který přispěl k zraní tohoto uskupení ovládaného vesměs postkomunistickými politiky a k jeho postupnému přerodu ve standardní politickou sílu pevně ukotvenou v hlavním sociálnědemokratickém evropském proudu.

V posledních letech došlo na italské politické scéně k hlubokým změnám. O jejich dalších osudech se už ale nerozhoduje v korupčních procesech akce Čisté ruce, jak tomu bylo v první polovině 90. let. Vakuum, které se tehdy vytvořilo rozpadem jedné politické garnitury, bylo rychle vyplněno. Důležitou roli sehrál i nový volební zákon, ve kterém dřívější proporcionalní princip nahradil ze 75 procent princip většinový, což stále velmi bohaté politické spektrum nutí k utváření stabilnějších koalic. Došlo k výraznému posunu, ale přesto ne takovému, aby za něj – na rozdíl od labouristů ve Velké Británii – italský tábor levého středu získal odměnu v podobě dalšího potvrzení u moci. Překvapivě pohodlná většina, kterou má nyní Dům svobod Silvia Berlusconiho v obou komorách parlamentu,

svědčí o tom, že se od mediálního magnáta očekává řešení problémů, na něž levý střed nedokázal najít správný recept.

Ambiciózní vládní program

Italové od Berlusconiho nečekají nic menšího než opakování hospodářského zázraku z přelomu 50. a 60. let, kdy se obyvatelé Apeninského poloostrova po hubených poválečných letech přehoupali do éry blahobytu a značných sociálních jistot. Berlusconi to velmi dobře ví a s gesty hodnými starostlivého správce země se v předvolební kampani neváhal zavázat k velkorysým úkolům.

Chce snížit daňovou zátěž (v průměru o jedno procento ročně), zvýšit důchody, zahájit velký počet projektů na posílení infrastruktury, vytvořit 1,5 milionu nových pracovních příležitostí, reformovat vzdělávací systém a zdravotnictví, snížit byrokratickou zátěž, zajistit větší bezpečnost v ulicích italských měst a pustit se do léta odkládaných ústavních reforem. Berlusconi šel dokonce tak daleko, že své záměry prezentoval na televizních obrazovkách jako svého druhu kontrakt s voliči. V případě jeho nesplnění si sám určil trest – odchod z politiky.

Není divu, že takto sugestivně předložené poselství, navíc od muže, který nevynechá jedinou příležitost, aby sám sebe prezentoval jako živoucí doklad toho, že tvrdá práce přináší plody v podobě blahobytu, obstálo nadmíru dobře. V kombinaci se znechucením, které se zmocňovalo čím dál většího počtu Italů při pohledu na politikaření a rozbroje uvnitř vládnoucího tábora levého středu, jež vedly k trojí změně vlády během jednoho funkčního období, se tato taktika ukázala být mnohem účinnější, než se mohlo na první pohled zdát.

Druhou věcí je, jak chce Berlusconi své sliby splnit. Podobně jako v roce 1994 tvrdí, že chce zemi spravovat se stejným smyslem pro efektivitu, který – jak neopomíná při každé příležitosti zdůraznit – je jedním z klíčových faktorů jeho podnikatelského úspěchu. Jenže to, co tak líbivě zní v předvolební kampani, nebude snadné aplikovat v každodenní politické praxi.

Jen pro ilustraci lze zmínit některé z mnoha pochybností o proveditelnosti Berlusconiho záměrů. Snížení daňové zátěže lze jen stěží skloubit se zvyšováním prostředků na vyplácení penzí, masivními investicemi do projektů na posílení infrastruktury či zvýšením počtu policistů v ulicích italských měst a obcí. Jakkoli chvályhodné a potřebné je zeštíhlení přebujelé státní správy, těžko může být považováno za příspěvek k větší zaměstnanosti.

Oprávněně pochybností nemůže rozptýlit ani to, že realizaci hospodářského programu Berlusconiho svěřil do rukou zkušených ekonomů, jako je ministr hospodářství Giulio Tremonti, a že na formulování předvolebního programu spolupracovaly renomované světové konzultační společnosti, jako je Booz-Allen & Hamilton. Ta například radi-

la republikánům amerického prezidenta George Bushe, labouristům britského premiéra Tonyho Blaira či sociálním demokratům spolkového kancléře Gerharda Schrödera.

Podstatné je, jak se k Berlusconiho vládnímu programu postaví klíčoví domácí partneři, tj. centrální banka, podnikatelské svazy a odbory. Šéf centrální banky Antonio Fazio se už krátce po volbách nechal slyšet, že snižování daňové zátěže bude nesmírně tvrdý oříšek. Varoval před nebezpečím přílišného růstu rozpočtových výdajů, které se předchozím vládám levého středu dařilo držet jakžtakž na uzdě jen díky permanentnímu nebezpečí nesplnění kritérií pro vstup do Evropské měnové unie. Možná právě oběti, které musely předchodit levicové vlády – jmenovitě první z nich pod vedením nynějšího předsedy Evropské komise Romana Prodiho – pro splnění tohoto cíle udělat, stály levici rozhodující porci sympatií v květnových volbách.

Přízní podnikatelských svazů si vláda pravého středu může být poměrně jistá, ještě jistější si ale může být rozhodným odporem, který už teď slibují mocné odborové svazy. Těm se rozhodně nebude líbit například prosazování pracovních smluv na dobu určitou jako jednoho z prvků k posílení větší pružnosti na poli zaměstnanosti, či pozdější odchody do důchodu, což je jeden z pilířů připravované penzijní reformy.

Koaliční a jiná rizika

Pokud jde o nebezpečí vnitřní koaliční třeň, je na tom nyní Berlusconi rozhodně lépe než v roce 1994. Postavení jeho strany uvnitř vládního bloku je ještě silnější než před sedmi lety, takže obsadit vedoucí funkce v parlamentu svými věrnými pro něj nepředstavovalo větší problém. Senátu předsedá Berlusconiho spolutraník Marcello Pera, Sněmovně šéfuje křesťanský demokrat Pier Ferdinando Casini, jehož loajalita vůči šéfovi vládní koalice je příslovečná.

Dlužno říci, že stejnou obratnost Berlusconi prokázal i při uspokojování ministerských nároků svých koaličních spojenců. Postfašistické Národní společenství, druhá nejsilnější formace Domu svobod, má v novém kabinetu pět křesel, přičemž její vůdce Gianfranco Fini zastává funkci vicepremiéra. Největší starosti měl Berlusconi podle očekávání s Ligou severu. Toto hnutí, v jehož čele stojí kontroverzní Umberto Bossi, v minulosti proslulo voláním pro odtržení bohatého severu Itálie od zbytku země. V posledních letech sice udělalo krok zpět a volá po účinné decentralizaci, nicméně jeho arsenál obohatila silně xenofobní protipřístěhovalecká hesla. Ačkoli výsledek voleb ukázal citelný propad popularity Ligy severu, její předák požadoval významné zastoupení ve vládě. Toho se mu nakonec dostalo. Bossi je ministrem pro reformy a decentralizaci, jeho hnutí kromě toho dostalo ještě ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo spravedlnosti.

Všeobecně se má za to, že se Berlusconi mu povedl skvělý tah. Liga severu, která

odchodem z koalice způsobila v roce 1994 pád jeho první vlády, teď musí ukázat, že je schopna na důležitých ministerských postech prosazovat racionální politiku. Ovšem na křeslech, která hnutí drží v parlamentu, není tentokrát vládnoucí většina závislá. Manévrovací prostor pro nevyzpytatelného Bossiho je tak značně omezen.

Přesto, má-li být uvnitř vládního tábora identifikován destabilizující prvek, je jím právě Liga severu, jejíž přítomnost je trnem v oku mnoha evropským politikům. Těm vadí i ministři za Národní společenství, stranu vyrostlou z postfašistického podhoubí. Dlužno ovšem podotknout, že nálepkou postfašistická v případě této strany (stejně jako označení postkomunisté v případě Demokratů levice) je třeba chápat jako odkaz na původ, nikoli kontinuitu nebo prosazování myšlenek totalitních ideologií.

Pochybnosti evropských partnerů o evropském charakteru nové vlády má zcela jistě pomoci rozptýlit obsazení funkce ministra pro evropské záležitosti bývalým křesťanským demokratem Roccem Buttiglionem. Posílení vazeb na Spojené státy má zase potvrdit jmenování bývalého šéfa Světové obchodní organizace Renata Ruggiera ministrem zahraničí.

V osidlech vlastních slibů

Opozice zcela jistě nevynechá jedinou příležitost, aby tábor pravého středu usvědčila z neplnění závazků obsažených v předvolebním programu. Porážka v parlamentních volbách Olivovníku ale paradoxně pomohla. Nebyla totiž zdrcující, a navíc umenšila vliv postkomunistických Demokratů levice ve prospěch menších centristických stran. Právě jejich reprezentant, bývalý úspěšný starosta Říma Francesco Rutelli, je nyní nezpochybnitelným vůdcem Olivovníku. Po několikaleté personální krizi, kterou způsobil odchod Romana Prodiho z italské politické scény, má Olivovník v osobě Francesca Rutelliho ve svém čele politika schopného konkurovat Silviu Berlusconiho. Za zmínku určitě stojí, že se Berlusconi v předvolební kampani odmítl s Rutellim utkat v přímém souboji na televizních obrazovkách. Hořkost porážky v parlamentních volbách určitě levému středu pomohl lépe strávit úspěch jeho kandidátů v souběžně konaných místních volbách ve třech významných městech, metropoli Říma, severoitalském Turíně a jihoitalském Neapoli.

Největší překážkou úspěchu nové italské vlády pravého středu se ale může stát její premiér. Kromě stálého rizika v podobě dvou již zmíněných, stále neuzavřených vyšetřování musí Berlusconi vyřešit střet zájmů, který plyne z toho, že je zároveň premiérem a majitelem podnikatelského impéria v hodnotě dvanácti miliard dolarů. Nový italský ministerský předseda se tento problém zavázal vyřešit během prvních dnů své vlády. Podobně jako v případě mnoha předvolebních slibů zůstává ovšem otázkou, jakým způsobem to chce dokázat. ○

Francie a NMD

Komentáře tisku

Ve druhé polovině loňského roku a stejně tak i v první polovině roku letošního se ve Francii hodně diskutovalo o americkém projektu NMD (National Missile Defence). K tomuto námětu se soustřeďovala velká pozornost francouzských komentátorů, politiků, vojáků a odborníků. Mezi vojensko-politickými komentátory se tímto námětem nejvíce zabýval Jacques Isnard, který již dlouhá léta publikuje na stránkách prestižního deníku Le Monde. Ve svých článcích vysvětloval tento problém ve dvou rovinách: pomoc, kterou by Spojené státy mohly poskytnout některému ze svých spojenců, a dále pak samotná ochrana území USA. V první rovině se zabýval cvičením Schriever 2001, jehož námětem bylo, že červený stát (Čína) ohrožuje hnědý stát (Tchaj-wan) a ten se na USA obrací s žádostí o pomoc.¹⁾ Tento námět vycházel ze závěrů zprávy kongresového výboru, v jehož čele stál Donald Rumsfeld, který se po nástupu G. W. Bushe do funkce prezidenta stal ministrem obrany.

Z filosofie Rumsfeldovy zprávy a z námětu cvičení pak Jacques Isnard vyvozuje závěry ve dvou směrech: vojensko-odborném a mezinárodněpolitickém. V prvním směru očekává, že program NMD povede uvnitř ozbrojených sil USA k upřednostňování vojenského letectva, které „se tak stane jedničkou budoucího arzenálu Spojených států“. V této souvislosti předpokládá, že v některých vojenských kruzích v USA nastanou obavy, že NMD by mohla znamenat zbrzdění četných plánovaných modernizačních projektů ve všech druzích ozbrojených sil včetně letectva (jako příklad zmiňuje programy F – 22 nebo JSF). Dále předpokládá, že vojenští odborníci v USA postupně vypracují „doktrínu a systém operačního plánování, určené k přípravě kosmických válek“. Jeho základem by se mohly stát zpravodajské, komunikační a velitelsko-štábní systémy ozbrojených sil USA, spočívající především na síti kosmických radarů a mikrodrůzic, jež by byly velmi početné, a tak by bylo obtížné je oslepnout nebo rušit.

Ve druhém směru pak Isnard vyjádřil obavu z možné militarizace vesmíru vyplývající z toho, že USA by tak mohly získat kontrolu nejen nad arzenálem tzv. rogue states²⁾, ale i takových států, jako jsou Čína, Rusko, Velká Británie a Francie. Z toho pak vyvodil polemickou otázku, zda by NMD znamenala „univerzální lék nebo novou strategickou nerovnováhu?“³⁾ Odvolává se přitom na skutečnost, že každý jaderný stát, ať už přátelský, nebo nepřátelský, se může zaměřit na další zdokonalování svého arzenálu, aby byl schopen vyhybat se americké-

mu deštníku, nebo jej JAN EICHLER dokonce oklamat. A tak by podle jeho názoru mohlo dojít „k bezuzdným závodům ve zbrojení, jež by se odehrávaly ve všech azimutech. Tváří v tvář štítu totiž meč nikdy neřekl poslední slovo“.⁴⁾

Vážná znepokojení vyjádřil rovněž rozsáhlý komentář Alexandra Adlera.⁵⁾ Upozornil zejména na ekonomický a technologický rozměr věci daný tím, že „Amerika především potřebuje utratit obrovské peníze ve velkém projektu zaměřeném na získání technologické převahy“. Zároveň s tím však varoval, že celý tento projekt by se mohl stát „rozbuškou největší geopolitické krize počátku tohoto století“. Při uvádění argumentů začal tím, že pro Moskvu by uskutečnění takového projektu mohlo vyznít tak, „že v mezinárodních záležitostech už nehraje žádnou úlohu a že závazky, které se v 70. letech podepsaly s dnes již neexistujícím Sovětským svazem, již jsou jen cárem papíru“.⁶⁾ Rusko by podle něho mohlo reagovat velkými investicemi na modernizaci svého jaderného potenciálu, zejména pak jeho námořní složky. Další nebezpečí spatřuje v možnosti rozšířené spolupráce mezi Ruskem, Íránem a Čínou. Mohlo by se tak podle něho stát, že projekt NMD by zpochybnil nejdůležitější poučku moderní strategie: nikdy nedopustit, aby Moskva či Peking měly k sobě blíž, než má každý z nich k Washingtonu. Největší nebezpečí projektu NMD jsou tedy podle něho spojena jednak s vytvořením čínsko-ruské aliance, jednak s urychlením závodů v jaderném vyzbrojování.

Podobná varování zazněla i z komentáře André Fontaina.⁷⁾ Ten zdůraznil, že ať už by šlo o původní verzi (rozmístění protiraketových systémů na Aljašce), nebo o Alobal Defence System (rozmístění těchto systémů na vojenských plavidlech), vždy se bude narážet na odpor Ruska a Číny. Rusku podle něho půjde především o nárůst vlastní úlohy v mezinárodních vztazích, zatímco hlavní zájmy Číny jsou spojeny s otázkou Tchaj-wanu.

Analýzy odborníků

Na vysoce odborné úrovni se touto problematikou zabývalo setkání odborníků, které v závěru loňského roku zorganizoval Výbor pro studium otázek národní obrany.⁸⁾ V jeho průběhu například senátor Xavier de Villepin vyjádřil názor, že evropské země jsou v jiné situaci nežli USA, nejsou tak znepokojeny tím, že některé z tzv. States of concern by mohly okolo roku 2005–2010 disponovat nosiči ZHN s dlouhým dosahem. Dále varoval před tím, že Rusko, Čína a potažmo s ní i Indie a Pákistán by mohly zareagovat zvýšením počtu svých jaderných

zbraní. Došel však k celkovému závěru, že evropské státy včetně Francie mohou mít k americkému projektu NMD výhrady, „nicméně musí tomuto vývoji přizpůsobit svou doktrínu ve všech oblastech, včetně jaderného odstrašování“.⁹⁾

Na počátku roku 2001 byla také zveřejněna závěrečná zpráva Výboru pro analýzy a zkoumání současného vývoje, který pracuje v rámci Nejvyššího učení národní obrany (IHEDN).¹⁰⁾ Její autoři posuzovali daný problém v několika rovinách. Především uznali, že ve Spojených státech neobyčejně zesílil pocit ohrožení ze strany tzv. States of concern a že obavy ze severokorejských řízených střel sdílejí nejen politikové a vojáci, nýbrž i značná část veřejného mínění. Proto se projekt NMD jeví jako možnost, jak takřkajíc zavřít okno zranitelnosti. Dále připomněli hospodářsko-průmyslové souvislosti tohoto projektu, o jehož uskutečnění mají zájem silná lobby zbrojního průmyslu, neboť v tom spatřují možnost nejen zisků, ale i dalšího technologického pokroku. Právě v technologické rovině však podle nich spočívají některá úskalí projektu NMD. Nelze totiž vyloučit, že jistá protipatření na řízených střelách by mohla systém protiraketové obrany oklamat a takřkajíc otevřít cestu až k cíli, a tím i snížit spolehlivost celého systému NMD.

Obavy z dalšího šíření jaderných zbraní

Nejvýznamnější výhrady francouzských analytiků se však týkají dopadu projektu NMD na mezinárodní vztahy. Z pohledu globální politiky kontroly zbrojení upozornili na „neblahé důsledky projektu NMD na strategickou rovnováhu mezi Spojenými státy a Ruskem“. Připomněli, že Rusové nakonec snížili počet svých jaderných hlavic pod jeden tisíc, takže v případě uskutečnění projektu NMD by ztratili psychologicky nesmírně důležitou možnost odvetného úderu.¹¹⁾ V tom také spatřují hlavní důvod současné ruské neústupnosti vůči projektu NMD. Dále by se podle nich mohlo stát, že „samy země spojené s proliferací jaderných zbraní by mohly začít hovořit o americkém obnovení závodů ve zbrojení“ a vzít si to jako záminku pro odmítavé stanovisko ke smlouvám TNP (Smlouva o nešíření jaderných zbraní) a MTCT (Smlouva o režimu kontroly technologie řízených střel). Za zvlášť nebezpečné považují to, že „by klesla věrohodnost politiky neproliferace, země usilující o získání jaderných zbraní by mohly tuto politiku snadněji odmítat, protože možnost rozmístění obrany proti řízeným střelám by je nutila, aby vyvíjely nové systémy schopné pronikat touto obranou, nebo nové prostředky napadení“.¹²⁾ Konkrétně pak píší zejména o Číně, Indii, Pákistánu a Severní Koreji a docházejí k závěru, že právě v Asii by tak mohlo dojít k závodům ve strategickém vyzbrojování.

Velkou pozornost věnovali autoři možnému dopadu NMD na jaderné odstrašování. Došli k závěru, že uskutečnění projektu NMD by nemělo vést k oslabení věrohod-

nosti amerického jaderného odstrašování. Zdůvodňují to tím, že američtí politikové a strategové získají pocit, že zdokonalili ochranu vlastního obyvatelstva, a ten jim dodá na rozhodnosti, když budou zvažovat angažovanost svého státu kdekoli ve světě včetně Evropy. Zároveň však dodávají, že v hypotetickém případě ozbrojeného zásahu NATO proti některému z tzv. States of concern by mohl vyvstat velký rozdíl mezi USA a jejich evropskými spojenci. Spojené státy by mohly rozhodovat a jednat naprosto klidně, neboť by měly jistotu nezranitelnosti vlastního území a obyvatelstva. Pro takovou situaci používají výraz „agresivní sanktuarizace“, což znamená, že USA by mohly udeřit s pocitem, že jejich území je dokonale zabezpečenou svatyní, že jejich obyvatelstvu ani infrastruktuře nic nehrozí. Naproti tomu jejich západoevropští partneři by mohli být pod vlivem nejistoty, či dokonce rizik. Pro názornost kladou otázku, kdo by tak asi šel spolu se Spojenými státy v roce 1991 do Kuvajtu, kdyby v té době Saddám Husajn byl schopen působit na evropské státy jadernou hrozbou?

Doporučení koncepčního charakteru

Na základě podrobné analýzy se autoři ve druhé části svého dokumentu dostali i k nástinu koncepčních doporučení. Nejprve připomněli, že projekt NMD obsahuje riziko vážného zhoršení vztahů USA s Ruskem a Čínou a stejně tak může vést i k destabilizaci v oblasti TNP. Z toho vyvozují, že Francie a stejně tak její spojenci by měli usilovat o to, aby USA přesvědčili, ať od tohoto projektu ustoupí. Zároveň s tím však dodávají, že evropské spojenci nemají vůbec žádný nástroj k tomu, aby Spojeným státům zabránili tento projekt uskutečnit. Pro případ, že USA skutečně začnou NMD budovat, navrhuji dvě možná řešení.

Prvním řešením by podle autorů mohla být jakási evropská NMD. Hned však dodali, že v takovém případě by se naráželo na jeden silně omezující činitel, kterým je velmi nízká pravděpodobnost, že v dohledné době by mohly existovat řízené střely dlouhého dosahu, které by byly reálnou hrozbou pro Francii a pro další evropské země. Jde o omezení jak z kvantitativního hlediska, tedy co do počtu takových střel, tak i z hlediska kvalitativního, tedy co do typu jaderných náloží. Navíc by podle jejich názoru ani taková obrana nemusela být nepřekonatelná, a tak by se mohlo stát, že by se zbytečně vynaložila spousta peněz na projekt s nejistým výsledkem.

Z toho vyvozují, že podstatně schůdnějším řešením by měla být „Evropská TMD“. Mělo by jít o projekt ochrany evropského válčičtější proti řízeným střelám. Ten by měl mít podobné složky jako americká NMD, tedy systémy vyhledávání cíle, jeho zachycení a nakonec i zničení. Tyto systémy by měly být schopny zajišťovat ochranu ozbrojených sil nasazovaných mimo vlastní území a také důležitých bodů – leteckých zá-

kladen, přístavů, velitelství atd. Jednotlivé systémy takového projektu by se měly vyznačovat v první řadě schopností sledovat vývoj situace ve světě, a to především na bázi prostředků a sil dálkového průzkumu umožňujícího pozorovat a vyhodnocovat tzv. proliferantské země, které se chtějí vybavit jadernými zbraněmi. Jedním z takových prostředků by mohly být francouzské průzkumné družice Helios, dalšími pak radary dalekého dosahu a infračervené detekční systémy umístěné na letounech manévrujících ve velkých nadmořských výškách. Takové systémy by byly schopné zjišťovat odpalovací zařízení řízených střel, odhalovat možného agresora a případně podnikat i akce ke zničení jeho odpalovacích zařízení. Tím by se podle autorů dále posílila věrohodnost odstrašování.

V článkových komentářích převládají kritická a odmítavá stanoviska, která poukazují především na možné negativní důsledky případného uskutečnění NMD. S těmito výhradami a kritikami se ostatně ztotožňují i odborníci, ale ti navíc doporučují realistická východiska. A právě z jejich přístupu můžeme usuzovat na další směřování francouzské bezpečnostní politiky v této strategicky důležité oblasti. Můžeme očekávat, že ještě nějakou dobu bude pokračovat verbální kritika, ale zároveň s tím se Francie bude připravovat na realistické řešení, jež má v současnosti pracovní název „vlastní nebo regionální TMD“. Jeho jádrem bude využití nejmodernější vojenské elektroniky (zejména vojenské družice a radary) k ochraně národního území a vojsk vyslaných k plnění úkolů v krizových oblastech. ○

¹⁾ Jacques Isnard: Les Etats – Unis se lancent dans la guerre spatiale. In: Le Monde, 7. 2. 2001, s. 4.

²⁾ Zmiňuje zejména Irák s raketami Scud-1, Libyi s raketami No-Dong 1, získanými z KDR, Sýrii, Súdán a Írán (rakety Shahab 3 a Shahab 4).

³⁾ Jacques Isnard: Le bouclier antimissile, panacée ou désordre? In: Le Monde, 31. 1. 2001, s. 17.

⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁾ Alexander Adler: Rever une vraie défense antimissile. In: Le Monde, 2. 2. 2001, s. 1. a 16.

⁶⁾ Tamtéž, s. 16.

⁷⁾ André Fontaine: L'après - guerre froide est terminée. In: Le Monde, 9. 2. 2001.

⁸⁾ Blíže viz: La nouvelle initiative américaine de défense antimissiles (NMD). Compte – rendu de la soirée - débat organisée par le Comité d'études de défense nationale le 7 décembre 2000 à l'Ecole militaire. In: Défense nationale, 2/ 2001, s. 45–60.

⁹⁾ Intervention de M. Xavier Villepin. In: Défense nationale, 2/ 2001, s. 46–48.

¹⁰⁾ Quelle position pour la France devant les projets américains de défense antimissiles (NMD). In.: Défense nationale, 2/ 2001, s. 61–71.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 65.

¹²⁾ Tamtéž, s. 66.

Nezainteresovaný čtenář by mohl z titulku nabýt dojem, že se v Praze opět konalo nějaké další nové monstrózní kolokvium, na němž moudré hlavy ze všech kontinentů hledaly recept na to, jak zajistit bezkrizový vývoj světové ekonomiky a jak v budoucnosti předcházet jejím dřívějším neduhům. Kdo se však alespoň obecně zajímá o činnost OBSE, poznal, že v následujících řádcích zřejmě půjde o přiblížení jedné z aktivit této organizace, jež se v rámci její ekonomické dimenze každoročně uskutečňuje v české metropoli. Ano, je to informace o devátém Ekonomickém fóru (EF) OBSE, které se ve dnech 15. až 18. května 2001 konalo v Černínském paláci v Praze.

Z řadové číslovky je zřejmé, že zasedání tohoto druhu mají poměrně dlouhou tradici, a proto by se již mohla zapsat do povědomí zainteresované části veřejnosti dostatečně hluboko. Nelze se ale vůbec divit, pokud tomu tak není. Samotná OBSE donedávna nepatřila k institucím, jimž by naši politici, média, ale i odborná veřejnost věnovali odpovídající pozornost. Navíc, její ekonomická dimenze nezajímala téměř nikoho, a také mezi aktivitami této organizace donedávna patřila spíše k opomíjeným tématům než k prioritám. Přitom by se jejím ekonomickým a ekologickým aspektům měla věnovat podstatně větší pozornost než dosud. Odpovídalo by to požadavkům prevence mezinárodních konfliktů v současném světě, v němž se nevojenská rizika stávají stále významnějšími zdroji ohrožení bezpečnosti států i regionů.

Co předcházelo vzniku tohoto fóra? Autoři Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě se již před více než čtvrtstoletím shodli na tom, že otázky související s rozvojem ekonomiky mohou významně ovlivnit evropskou bezpečnost a přispívat k upevnování mezinárodní spolupráce. Proto je věleňili do druhého koše problémů, jež jsou v tomto historickém dokumentu obsaženy. Po pádu železné opony účastnické státy tehdejší KBSE začaly přistupovat k interpretaci smyslu ekonomické dimenze ze zcela jiných pozic, než jaké k ní zaujímaly v období bipolární konfrontace.

Vůbec prvním grémiem KBSE, které zareagovalo na radikálně změněné podmínky po pádu totalitních režimů ve střední a východní Evropě, byla Konference o hospodářské spolupráci v Evropě, která se na základě rozhodnutí vídeňské následné schůzky konala 19. března až 11. dubna 1990 v Bonnu. Jistě je namístě připomenout, že s iniciativou na svolání reprezentativního shromáždění o ekonomické problematice přišla československá delegace.

Praha

EKONOMICKÉ FÓRUM

2001

VLADIMÍR LEŠKA

Následně obdobnou myšlenku prosazovala i SRN. Protože tehdejší vláda ČSSR, často oprávněně kritizovaná demokratickými státy i vnitřní opozicí za porušování principů Závěrečného aktu KBSE v oblasti lidských práv, neprojevovala dostatek zájmu o konání této konference v Praze, jejím pořádáním byla pověřena dočasná metropole SRN – Bonn. Závěrečný dokument bonnské Konference o hospodářské spolupráci v Evropě byl po nekonfrontačních diskusích přijat jako první v historii KBSE konsenzem, přičemž dodnes je určitým vodítkem při rozvíjení jejích aktivit v ekonomické dimenzi.¹⁾

Závěry přijaté v Bonnu zcela potvrdila i Charta pro novou Evropu, kterou v listopadu téhož roku podepsali nejvyšší představitelé účastnických zemí na pařížském summitu. Ustanovení Charty začali bezprostředně realizovat jejich ministři zahraničních věcí. Právě před deseti lety, v červnu 1991, se na prvním zasedání Ministerské rady KBSE v Berlíně dohodli přijmout opatření, která by novým demokraciím usnadnila přechod k tržní ekonomice. Byl to další významný krok v rámci transformace KBSE, který přispěl k její adaptaci na revolučně změněné podmínky, do nichž se evropská bezpečnost a spolupráce dostaly na přelomu 80. a 90. let minulého století.

O půl roku později se šéfové diplomacii KBSE na svém 2. zasedání v lednu 1992 v Praze dohodli „vytvořit v rámci Výboru zmocněnců Ekonomické fórum.“²⁾ Smyslem tohoto rozhodnutí bylo poskytnout účastnickým státům vhodnou platformu, na níž by mohly věnovat zvýšenou pozornost otázkám přechodu postkomunistických zemí ke svobodné tržní ekonomice a jejího dalšího rozvoje. Pravidelná setkání na úrovni Výboru zmocněnců, jenž byl později přejmenován na Vysokou radu, měla přispět k tomu, aby dialog o ekonomických otázkách dostával politické impulsy směřující k praktickým krokům, rozvíjejícím systém svobodného trhu a ekonomické spolupráce a napomáhal zintenzivnit vztahy s již existujícími specializovanými světovými a evropskými ekonomickými institucemi. Na

platformě EF se měla systematicky projednávat témata související s ekonomickými a ekologickými otázkami evropské bezpečnosti a spolupráce. Jeho jednání se měla periodicky konat v Praze. První EF se uskutečnilo 16.–18. února 1993.

Vývoj bezpečnostního prostředí v oblasti působnosti KBSE, která se na budapeštském summitu v roce 1994 přejmenovala na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), potvrzoval rostoucí význam ekonomických aspektů v procesu prevence a řešení konfliktů na kontinentu. Avšak ne všechny členské státy byly ochotny podpořit opatření, která by na tuto realitu adekvátně reagovala. Zápas o zvýšení významu ekonomické dimenze mezi agendami OBSE probíhá v podstatě nepřetržitě a plně odráží mimořádnou rozdílnost zájmů jednotlivých zemí, které rozhodujícím způsobem určuje nejen stupeň ekonomického rozvoje, ale i příslušnost k jiným mezinárodním organizacím. Nikdo však nemohl popřít skutečnost, že hospodářská a sociální stabilita jednotlivých zemí a míra sdílení společných hodnot i v ekonomické oblasti jsou významnými faktory podmiňujícími celkovou politickou stabilitu v Evropě.

Také proto budapeštský summit OBSE věnoval otázkám ekonomické a ekologické dimenze (EED), a jmenovitě též zkvalitnění a přípravě Ekonomického fóra, zvýšenou pozornost. Generální tajemník OBSE na základě doporučení, jež vzešlo z římského zasedání Rady MZV, zřídil v rámci svého úřadu funkci ekonomického experta. Tím položil základy pro vytvoření nového článku ve struktuře vídeňského Sekretariátu OBSE – koordinátora ekonomických a ekologických aktivit (KEEA). O mandátu a obsazení této funkce rozhodla Stálá rada na svém zasedání 5. listopadu 1997. Jako první jí byl pověřen bývalý americký diplomat T. L. Price.

Předtím, než k tomu došlo, se však počátkem roku 1996 v Ženevě konala 1. implementační následná schůzka EED, která podstatným způsobem přispěla k zvýšení důležitosti jak celé této agendy mezi aktivi-

tami OBSE, tak i Ekonomického fóra jako širokého grémia při projednávání akutních otázek ekonomických aspektů evropské bezpečnosti. Význam a místo tohoto rozměru v procesu zajištění evropské bezpečnosti a spolupráce však ještě razantněji a názorněji zdůraznil kolaps ústavního systému albánského státu počátkem roku 1997, jehož určující příčinou bylo naprosté selhání ekonomiky a následně i mechanismů sociálního zabezpečení. Albánský příklad podle mínění našeho experta na problematiku OBSE Zdeňka Matějky „jasně prokázal, že signály o hrozícím sociálním výbuchu nelze opomíjet a mezinárodní společenství by na ně mělo pružně reagovat. Hašení požáru je totiž mnohem dražší než jeho prevence. Mechanismy pro preventivní kroky byly vytvořeny právě v rámci ekonomické dimenze OBSE.“³⁾ Četné důkazy o významné roli ekonomických a ekologických aspektů zajištění mezinárodní bezpečnosti bychom našli i v jiných regionech v oblasti působnosti OBSE.

Již 8. EF, které se konalo v dubnu 2000, potvrdilo, že členské státy OBSE postupně zvyšují pozornost věnovanou otázkám, jež souvisejí s jeho přípravou a s tématy, která se na něm projednávají. Jeho průběh a výsledky současně demonstrovaly, že společné úsilí úřadu koordinátora, Stálé rady a hostitelské země o důkladnou přípravu a všestranné zajištění zasedání nebylo zbytečné a projevilo se i v rostoucí autoritě OBSE na mezinárodní scéně. Vzrůstající význam EED v mnohostranné činnosti této kontinentální bezpečnostní organizace mohly potvrdit též výsledky a úroveň sledního Ekonomického fóra.

Pokusme se přiblížit jeho průběh a posoudit, zda se kurs nastoupený v dubnu 2000 nadále jako dlouhodobý trend prosazuje, či nikoli.

Z přípravy a zabezpečení 9. EF bylo zřejmé, že význam EED v aktivitách OBSE se postupně zvyšuje. Příslibem pozitivního výsledku byl jak iniciativní přístup úřadu KEEA, tak i snaha diplomatů předsednické země – Rumunska – o zajištění úspěšného průběhu tohoto grémia. Rovněž zvýšený zájem odpovědných pracovníků odboru vnějších ekonomických vztahů a mezinárodních organizací MZV ČR o včasnou a všestrannou přípravu české účasti na tomto zasedání a o vytvoření optimálního prostředí pro vlastní jednání potvrzoval snahu o pokračování v kursu, který vytyčilo předcházející fórum. K jeho dobré obsahové přípravě významně přispěly taktéž tři semináře zaměřené na specifické otázky vyplývající z hlavního tématu 9. EF.⁴⁾

Všichni účastníci, jejichž počet překročil hranici 300, se shodli na tom, že téma 9. EF *Transparentnost a dobrá správa věcí veřejných v hospodářských záležitostech* bylo stanoveno správně. Odpovídalo reálným aktuálním potřebám členských států OBSE, zejména těch, jejichž ekonomiky prodělávaly mnohdy značně bolestivou fázi transformace. Řada myšlenek vycházejících

z hlavního tématu se však vztahovala i na ostatní tranzitivní ekonomiky, i když mnozí vystupující zdůvodňovali nezbytnost všestranného projednávání těchto otázek především stavem, v němž se nacházela hospodářství většiny balkánských států, kavkazského a středoasijského regionu. Z vlastní zkušenosti však víme, že korupce, praní špinavých peněz, tunelování a jiné formy ekonomické kriminality jsou hrozbou pro politickou stabilitu i států, které se bezprostředně v krizových oblastech nenacházejí.

Seznam účastníků 9. EF byl jasným potvrzením toho, že OBSE ve své EED usiluje o širokou mezinárodní spolupráci nejen s příslušnými světovými a evropskými ekonomickými institucemi, ale i s partnery z jiných kontinentů a s četnými nevládními organizacemi. Ve Velkém sále Čermínského paláce zasedli delegace téměř všech 55 členských států a Parlamentního shromáždění OBSE v čele s jeho předsedou A. Severinem, funkcionáři Sekretariátu včetně generálního tajemníka OBSE J. Kubiše, reprezentanti jejich misí působících v krizových oblastech nebo v místech možných konfliktů, zástupkyň kanceláře Představitel OBSE pro svobodu médií česká diplomatka H. Kaiserová a zástupci Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva.

Mezi přítomnými byli představitelé Japonska a Thajska, jež mají statut partnerských zemí, jakož i států dotýkajících se spolu s OBSE na středomořské spolupráci – Alžírsko, Egypt, Jordánsko a Tunisko. Nemělo by asi smysl vyjmenovávat všechny organizace, které byly na jednání 9. EF zastoupeny. Abychom si však utvořili představu o šíři kooperativních vztahů OBSE, bude jistě vhodné na některé upozornit. Radu Evropy reprezentovali čtyři představitelé. Mezi hosty byli vysocí funkcionáři Světové banky, Mezinárodního měnového fondu, Evropské banky pro obnovu a rozvoj, vysoký úředník Evropské komise, odpovědní funkcionáři specializovaných útvarů OSN (jmenovitě výkonná tajemnice Evropské hospodářské komise), reprezentanti Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, Mezinárodní organizace práce, Společenství nezávislých států a dalších institucí.

Z dlouhého seznamu nevládních organizací, z nichž většina sídlí v hostitelské zemi, je možné uvést například Transparency International, Transparency International Czech Republic, Helsinki Commission (USA), Společnost Člověk v tísni, ADRA, Děti země, Český červený kříž, Českou podnikatelskou radu pro udržitelný rozvoj, Greenpeace Czech Republic, Regional Environmental Centre Secretariat z Maďarska, Institute for Defense Analysis (USA), Institute for Public Policy z Moldavska, Institute for International and European Environmental Policy (SRN), Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (SRN), UMUD – Humanitarian and Social Assistance Centre z Ázerbájdžánu, Strategy Centre, St. Petersburg, z Ruské federace aj. Podnikatelské kruhy

reprezentovali například pracovníci Asociace inovačního podnikání ČR, České asociace pojišťoven, National Association of Small and Medium Businesses z Tádžikistánu, R.D.P. Group (ČR), Svaz průmyslu a dopravy v ČR, Svaz českých a moravských výrobních družstev, National Agency of Energy (Albania), Anglo-Albanian Petroleum Corporation, International Business Centre (Kazachstán), Obchodní a průmyslová komora z Kyrgyzstánu a další. Z akademických kruhů se jednání zúčastnilo několik pracovníků ČAV, vysokých škol a výzkumných ústavů z ČR, ale i z Albánie, SRN, Moldavska a Tádžikistánu.

Předcházející odstavce potvrzují, že orgány OBSE se všemožně snaží vytvářet nezbytné reálné předpoklady pro co nejefektivnější naplnění ustanovení týkajících se EED, jež stanovila Charta evropské bezpečnosti přijatá v listopadu 1999 istanbulským summitem. Jen na tak širokém a různorodém shromáždění, jaké se sešlo v rámci 9. EF v Praze, bylo možné úspěšně hledat východiska k řešení problému „*integrace zemí s přechodnou ekonomikou do systému světového hospodářství a zajištění vlády zákona a formování transparentního a stabilního právního systému v oblasti ekonomiky.*“⁵⁾ Rovněž diskuse na tomto fóru potvrdila platnost často zdůrazňované teze o nepochozíelnosti souvislosti mezi bezpečností, demokracií a prosperitou, jakož i o tom, že zhoršující se stav životního prostředí a vyčerpání přírodních zdrojů představují vážná bezpečnostní rizika. Ačkoli se hlavní téma týkalo především transparentnosti při správě věcí veřejných v hospodářských záležitostech, každá smysluplná úvaha vyústila v konstatování o nezbytnosti takových předpokladů hospodářské prosperity, jakými jsou ekonomická svoboda, sociální spravedlnost a vysoká odpovědnost za ochranu životního prostředí. Rovněž to potvrdilo, že téma, jímž se 9. EF zabývalo, zcela odpovídalo hlavnímu cíli, který sledovali ministři zahraničních věcí KBSE, když se před devíti lety ve stejných prostorách dohodli na vytvoření tohoto grémia.

Program fóra umožňoval efektivní a úsporné projednání co nejširšího okruhu otázek vyplývajících ze stanoveného tématu. Organizátoři jej rozdělili do několika bloků. První a poslední tvořily otázky, které vyžadovaly posouzení za účasti všech, a proto jim byla věnována plenární zasedání. Centrální blok zahrnoval jednání, která probíhala na úrovni tří pracovních skupin. V jeho rámci se uskutečnilo i jedno mimořádné zasedání.

Úvodní část prvního plenárního zasedání 9. EF byla věnována zahájení a klíčovým projevům. Obsahem jeho druhé části bylo hodnocení plnění závazků OBSE v EED. Jednání fóra oficiálně otevřel jeho předseda D. Daianu, jež byl jako představitel předsednické země národním koordinátorem příprav tohoto zasedání.

Účastníky 9. EF na půdě české metropole přivítal náměstek ministra zahraničních věcí ČR Martin Palouš. V úvodu uvedl, že

v případě, bude-li EED potřebovat podporu i pro jiná zasedání, než je EF, Praha je schopna a ochotna je uhostit. Vyslovil přesvědčení, že výsledky pražského jednání přispějí k tomu, aby se efektivnost EED měřila především účinností navržených opatření v prostoru působení polních misí, ne množstvím schůzek, seminářů a jiných diskusních fór. EED OBSE má plnit doplňující a synergickou funkci ve vztahu k ostatním mezinárodním institucím a být katalyzátorem rozvoje vztahů členských států s ostatními organizacemi. OBSE se nemůže stát agenturou pro hospodářskou pomoc, ale rovněž by neměla zůstat pouze platformou pro diskuse o tématech, která byla již mnohokrát projednávána na jiných fórech.

Úřadující předseda OBSE, ministr zahraničních věcí Rumunska D. M. Geoana, ve svém uvítacím projevu objasnil smysl a poslání 9. EF. Zdůraznil, že jedinou cestou ke zlepšení životních podmínek lidí v zemích s přechodnou ekonomikou je prosperita. Nelze jí dosáhnout bez transparentnosti procesů při správě věcí veřejných v hospodářských záležitostech, zdravotního právního prostředí a zvyšování konkurenceschopnosti celého hospodářství. Vývoj již mnohokrát potvrdil, že ekonomická zaostalost je významným zdrojem bezpečnostních hrozeb. Důležitou rolí při zvyšování transparentnosti a zdokonalování správy věcí veřejných, a to nejen v hospodářských záležitostech, může sehrát především veřejnost prostřednictvím nevládních organizací a nezávislých médií.

V této souvislosti vyzvedl přínos zejména mezinárodní organizace Transparency International. Svými aktivitami přispívá k vytváření ovzduší nesmiřitelnosti s jevy, které mohou podněcovat nedůvěru v ekonomické reformy a destabilizovat politickou situaci nejen v příslušné zemi, ale i u jejích sousedů a v celém regionu. OBSE musí v boji s korupcí a úplatkářstvím spolupracovat s ostatními mezinárodními ekonomickými organizacemi a společné aktivity přenášet hlavně na místní úroveň, kde k těmto jevům dochází.

Pražské jednání pozdravil i generální tajemník OBSE J. Kubiš, jež zdůraznil především spojitost EED s dalšími oblastmi činnosti této organizace. Jeho tezi v průběhu jednání podpořilo několik diskutujících konkrétními příklady vzájemné vazby jak mezi ekonomickou a lidskou dimenzí, tak i mezi vojenskopolitickou a ekonomickou dimenzí. Vyzvedl potřebu dalšího posilování role OBSE jako katalyzátora prohlubování spolupráce jejích členských států v ekonomické a ekologické oblasti.

M. Baltes, pověřený funkcí KEEA OBSE, seznámil účastníky fóra s metodikou jeho přípravy a s přínosem již vzpomenutých seminářů. Upozornil, že výkonnost a možnosti OBSE v EED je třeba posuzovat z hlediska stadia jejího rozvoje. K tomu lze jen dodat: Přestože tato oblast byla od počátku nedílnou součástí helsinského procesu, přes zvýšení jejího významu v posled-

ních letech se ani dnes nedá hovořit o jejím rovnoprávném postavení mezi ostatními dimenzemi.

Cenné náměty pro jednání a ke zlepšení kooperace mezi jednotlivými články struktury OBSE obsahovala též vystoupení předsedy Parlamentního shromáždění OBSE A. Severina a prvního zástupce ředitele Kanceláře pro demokratické instituce a lidská práva P. Eichera. Obsahově bohaté a myšlenkově podnětné klíčové referáty přednesli náměstek ministra hospodářství a obchodu Kazachstánu A. Andrijušenko (o možnostech bilaterální spolupráce jeho země s OBSE v ekonomické oblasti), viceprezident SB J. Linn (o zkušenostech SB při prosazování požadavku transparentnosti v řízení věcí veřejných ve státech s tranzitivní ekonomikou), výkonný ředitel Transparency International pro střední a východní Evropu a pro země bývalého Sovětského svazu M. Marschall (o metodologii boje proti korupci, kterou aplikuje jeho organizace), ředitel pro mnohostranné vztahy a lidská práva direktorátu pro zahraniční vztahy EK Angel Viñas (o podílu a nástrojích EU při začleňování tranzitivních ekonomik do globalizačních procesů).

O vysoké kvalitě a podnětnosti klíčových vystoupení svědčila rozsáhlá a zajímavá diskuse, která se po jejich přednesení rozvíjela. Ze všech patnácti příspěvků zazníval jednoznačný požadavek – dále posilovat roli EED v systému aktivit OBSE. Mnozí diskutující zdůrazňovali nezbytnost zvyšování efektivity v činnosti jejich misí v krizových oblastech. Často se opakovaly argumenty zdůvodňující potřebu prohloubení spolupráce OBSE s ostatními mezinárodními ekonomickými organizacemi při prosazování konkrétních opatření, jež by přispěla k účinnému překonávání korupce a dalších forem ekonomické kriminality. Důraznější zavádění mezinárodních standardů do činnosti státních i samosprávných orgánů by mělo znesnadnit používání postupů, které mohou destabilizovat nejen ekonomiku, ale i celý systém státního řízení. Jednou z důležitých podmínek účinného boje proti negativním jevům při řízení ekonomiky je důsledné dokončení reform, a to nejen hospodářství, ale i veřejné správy, a vytváření mechanismů dobře fungující občanské společnosti.

První část plenárního zasedání 9. EF byla uzavřena hodnocením implementace závazků OBSE v ekonomické a ekologické oblasti. Jak hlavní referující (M. Baltes, pověřený funkcí KAAE, a D. Hübnerová, výkonná tajemnice EHK), tak i dvacítká diskutujících se shodli v názoru, že řada členských států OBSE se nachází v takovém stadiu ekonomické transformace, které vyžaduje mimořádnou pozornost a adekvátní pomoc ze strany všech mezinárodních institucí, jež disponují příslušným potenciálem. Působení OBSE v regionu Střední Asie a na Balkáně a aktivity početných misí v terénu v uplynulém období potvrdily, že její přínos pro mezinárodní bezpečnost a spolupráci se zvýšil i v EED. Zlepšující se vý-

sledky v tomto směru nakonec potvrdila i úroveň přípravy 9. EF. V četných vystoupeních se objevoval požadavek posílení role a rozšíření mandátu nového KEEA tak, aby se stal prospěšnějším článkem výkonných mechanismů OBSE.

V centrální části jednání 9. EF proběhlo několik zasedání tří pracovních skupin. Šířka a hloubka přístupu k projednávání hlavního tématu letošního fóra byly patrné i z otázek, jimž se jednotlivé sekce věnovaly. Pracovní skupina A se zabývala obecnými otázkami souvisejícími s prosazováním transparentnosti a dobré správy věcí veřejných. Její účastníci diskutovali o potřebě zlepšovat právní rámec, o problémech souvisejících s reformou veřejné správy, o subsidiaritě, decentralizaci a úloze místní správy. Věnovali se též otázkám vytváření příznivého prostředí pro podnikání a pro rozvoj malých a středních podniků. Na závěrečné schůzce pak řešili problémy spojené s hospodařením se společnými zdroji a s péčí o životní prostředí.

Delegáti, podílející se na jednání pracovní skupiny B, diskutovali o aktech zapojených do procesu prosazování transparentnosti při správě věcí veřejných. Soustředili se zejména na otázky meziinstitucionální spolupráce jako osvědčené platformy společné bezpečnosti. Věnovali se problematice rovnoprávného zapojování veřejného, občanského a soukromého sektoru při budování spolehlivě fungujících institucí a různým aspektům regionální spolupráce. Pracovní skupina C projednávala základní téma *Nástroje prosazování transparentnosti a dobré správy věcí veřejných*. Její účastníci se soustředili na úlohu státních institucí a médií v tomto procesu, zavádění mezinárodních dokumentů do veřejné správy. Posuzovali možnosti misí OBSE při monitorování nejdůležitějších projevů porušování transparentnosti a dobré správy věcí veřejných. Zabývali se rovněž otázkami osvěty a vzdělávání veřejnosti v oblastech dotýkajících se hlavního tématu 9. EF. Mimořádné zasedání se věnovalo specifickým otázkám hraniční kontroly v boji proti obchodu s drogami a postupům, které by přitom neomezovaly standardní obchodní výměnu a svobodný pohyb osob ve Střední Asii.

V průběhu závěrečné plenární části 9. EF jeho účastníci vyslechli zprávy zpravodajů o výsledcích jak hodnocení implementace závazků OBSE v EED, tak i jednání, jimiž se zabývaly jednotlivé pracovní skupiny a mimořádné zasedání. Diskuse ke všem tematickým okruhům potvrdila nezbytnost posilování role OBSE v EED a nastínila řadu konkrétních postupů, jež by k tomu měly vést. OBSE by v zájmu zvýšení efektivity a účinnosti prevence proti bezpečnostním hrozbám, pramenícím z ekonomických a ekologických rizik, měla využívat především své specifické nástroje, jakými nedisponují ostatní mezinárodní instituce. Měla by hledat mechanismy urovnávání sporů mezi státy, které vznikají z ekonomických nebo ekologických příčin.

Významný podíl na řešení otázek, o kterých účastníci 9. EF diskutovali, by měli mít samotní občané, jejichž zájmy v tomto procesu by měly prosazovat různé nevládní organizace. Rovněž orgány OBSE a její mise v terénu by měly podněcovat dialog mezi reprezentanty občanů a vládními institucemi. Z průběhu jednání jednoznačně vyplynulo, že korupce, porušování zákonů, praní špinavých peněz a další negativní jevy podřývají rozvoj ekonomiky, mohou destabilizovat příslušnou zemi a oslabit nejen její bezpečnost, ale i bezpečnost celého subregionu. Zvýšenou pozornost těmto otázkám proto věnují i ostatní mezinárodní organizace, mj. OSN, Rada Evropy, Světová banka, OECD, Evropská unie a další.

Velmi frekventovanými pojmy v průběhu celého jednání byla sousloví jako občanská společnost, podíl občanů na správě věcí veřejných, transparentnost řídicích procesů, široká informovanost a dialog státních a komunálních institucí s občany a podnikatelskými kruhy. Základním předpokladem naplnění jejich obsahu v praxi je, aby ti, kteří disponují příslušným potenciálem, měli i dostatek znalostí o všech subjektech, jež mají příslušné kompetence a nástroje k plnohodnotnému uplatnění občanů a nevládních organizací v tomto procesu. Mezi ně patří rovněž OBSE. Dobrou příležitostí k tomu, aby se občané ČR o ní a o jejím poslání dověděli co nejvíce, bylo i 9. EF.

Jeho organizátoři pozvali na zahajovací a závěrečné plenární zasedání sdělovací prostředky. Způsob, jakým se převážná většina českých médií postavila k nabídce o této akci informovat, byl symptomatický: ČTK vydáním krátkých zpráv po zahájení a ukončení zasedání alespoň splnila svou profesionální povinnost. Přítomnost představitelů přes půl stovky států a desítek významných mezinárodních organizací v Praze by si však asi zasloužila více profesionalitu i prostoru. Veřejnoprávní Česká televize v den ukončení 9. EF – 18. května – odvysílala šot o konání tohoto shromáždění, avšak v době minimální sledovanosti zpravodajských pořadů, tj. po 22. hodině. Téměř týden poté, co se jeho účastníci rozjeli do svých domovů nebo na svá pracovní působiště, 23. května 2001, uvedla v rámci relace Tady a teď rozhovor s viceprezidentem SB J. Linnem. Divák, jenž nesleduje noční zprávy, se z něj o této akci OBSE jaksi mimochodem dověděl pouze to, že se jí vysoký funkcionář významné světové instituce zúčastnil. Rozhovor s ním byl veden bez jakékoli souvislosti s programem 9. EF a posláním OBSE. Prezentace příspěvku evokovala dojem, jako by se jeho autoři museli značně přemáhat, aby jméno organizace, která toto významné zasedání v Praze uspořádala, vůbec vyslovili. Přestože ČT na rozdíl od jiných médií o konání 9. EF OBSE alespoň informovala, ani ona však podle mého názoru svůj úkol veřejnoprávního prostředku zcela nesplnila. Podobná jednání institucí, jež mají v evropské politice nezastupitelné místo, by měla cílevědoměji

využívat ke kvalifikovanému a přitažlivému přiblížení jejich poslání občanům.

Na základě praxe většiny českých médií při informování o aktivitách OBSE nelze asi očekávat, že se o desátém – jubilejním – EF, které se bude konat za rok opět v Praze, dovíme více než o tom letošním.

¹⁾ Viz *Konference KBSE o hospodářské spolupráci v Evropě*, Bonn, 19. 3.–11. 4. 1990, Fakta a dokumenty, vydala redakce Mezinárodní politiky, Praha 1990, s. 2.

²⁾ Viz *Prager Dokument über die Weitere Entwicklung der KSZE-Institutionen und-Strukturen*, In: Zweites Treffen des Rates Zusammenfassung der Schussfolgerungen, Prague, 1992, s. 17.

³⁾ Matějka, Z.: *Perspektivy rozvoje ekonomické dimenze OBSE*, In Místo OBSE v evropské bezpečnosti – architektuře po první vlně rozšiřování NATO, ÚMV, Praha 2000, s. 28.

⁴⁾ První přípravný seminář k 9. EF se konal 2. a 3. listopadu 2000 v hlavním městě Kazachstánu Alma-Atě na téma *Transparentnost a dobrá správa v ekonomických záležitostech*. 180 účastníků se soustředilo především na problémy regionu Střední Asie. Druhý se uskutečnil 30. a 31. ledna 2001 v Bruselu na téma *Dobrá správa ve veřejném a soukromém sektoru v kontextu globalizace*. Zorganizoval jej KEEA OBSE společně s Evropskou komisí. Účastníci ze 40 členských států OBSE, četných mezinárodních a nevládních organizací a podnikové sféry se shodli v názoru, že globalizační výzvy zdůrazňují nezbytnost mezinárodní spolupráce a koordinace a společných strategií při překonávání nových problémů světa. Třetí se konal 27. a 28. března 2001 v Bukurešti pod názvem *Transparentnost a dobrá správa v ekonomických záležitostech; instituce, veřejná správa a hospodářský vývoj*. Přípravil jej KEEA spolu s úřadujícím předsedou OBSE. 170 účastníků z členských států OBSE hledalo odpověď na otázky související se zdokonalováním institucionálních předpokladů pro prosperující ekonomiku a sociální rozvoj.

⁵⁾ Viz *Europäische Sicherheitscharta*, In OSCE, Istanbul Summit, 18.–19. November '99, SUM, DOC/1/99, Istanbul, November 1999, s. 8.

DÍKY ŠVÉDSKU JSOU KOSTKY VRŽENY

TOMÁŠ HOLUB

Během uplynulého poleletí stálo u hlavního kormidla Evropské unie Švédsko a nutno říci, že jeho směřování západoevropské flotily bylo vstřícné a výrazně proevropské. A že to na rozbouřeném moři plném národních zájmů nebylo vůbec jednoduché, ukázaly uplynulé měsíce.

ŠVÉDSKÉ PRIORITY V ČELE EU: 3 „e“ (employment, enlargement, environment)

Švédsko, devítimilionová konstituční monarchie s typicky výrazným podílem státního sektoru a vysoce rozvinutým sociálním systémem, světu ihned od počátku svého funkčního období ukázalo, že dokáže prostřednictvím svých politiků (zejména pak premiéra Perssona a ministryně zahraničí Lindhové) myslet a jednat ryze pragmaticky a efektivně. O jeho vztahu k evropským pravidlům navíc nejlépe vypovídá jeho prvenství mezi členskými státy v oblasti implementace společného evropského práva. Na jeho aktivním a transparentním přístupu nebylo znát, že role předsedající země EU se zhostilo poprvé po začlenění do Unie v roce 1995. Platilo to zejména o otázce nanejvýš aktuální: o rozšíření EU na východ. Právě to si stanovilo severské království jako prioritu svého evropského předsednictví. Jednoznačně deklarovaným cílem bylo úspěšné rozšíření EU se snahou vytvořit ekonomicky i politicky jednotnou Evropu, ve které převáží demokracie, blahobyt, spravedlnost a respekt k lidským právům.

Velkým a pozitivním impulsem pro švédský entusiasmus byl bezesporu summit ve francouzské Nice, odkud přišla na svět po těžkých porodních bolestech smlouva umožňující zásadní reformu institucí EU a zároveň otevírající dveře dalšímu rozšíření dnešní patnáctky. Švédsko již na počátku roku deklarovalo své plné odhodlání usilovat o co nejdřívejší ratifikaci této smlouvy mezi členskými státy. V otázce vyjednávání s kandidátskými státy bylo naopak nutno vstoupit do nejožehavější fáze, a to jednání vzájemných přechodných období ve jménu ochrany obou vyjednávajících stran. Intenzivní jednání byla vedena především s kandidáty z tzv. lucemburské skupiny (s Českou republikou, Polskem, Maďarskem, Slovinskem, Estonskem a Kypr). Právě tyto země uzavřely za švédského předsednictví další velký balík projednávaných oblastí a v současnosti tak mají uza-

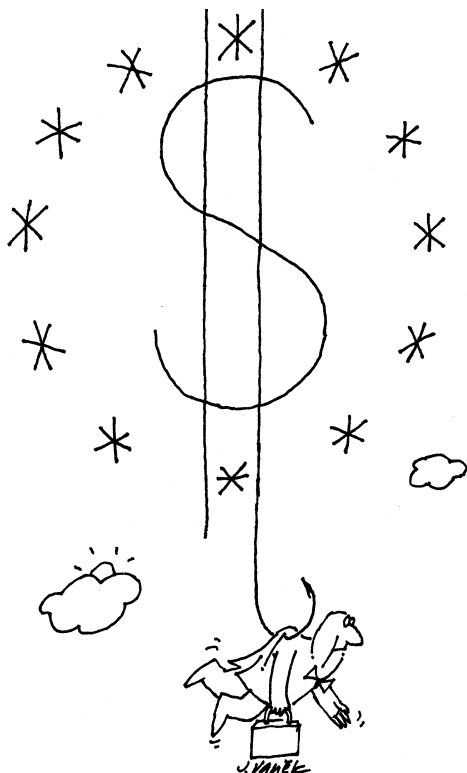
vřeno nejvíce kapitol ze všech uchazečů o členství. Pravdou ale zůstává, že ty nejobtížnější (zemědělství, životní prostředí a soudnictví) na své uzavření teprve čekají.

Další priority švédského předsednictví vycházely z dlouhodobého cíle EU stát se světově nejúspěšnější a nejdynamičtější ekonomikou, založenou na znalostech a vědomostech při zachování trvalého ekonomického růstu s větším množstvím a lepší kvalitou pracovních příležitostí a větší sociální soudržností. V této souvislosti se Švédsko zasadilo na summitu patnáctky v březnu ve Stockholmu o co nejúčinnější realizaci principů zaměstnanosti přijatých na summitu v Lisabonu v březnu 2000.

S otázkou udržitelného rozvoje souvisí i další, pro „zemi tří korunek“ tradiční důraz, a to na životní prostředí. V této oblasti šlo zejména o postup při řešení dvou největších současných ekologických hrozeb: skleníkového efektu a existence nových neznámých chemikálií. Švédskou snahou bylo vytvořit na úrovni EU komplexní strategii pro udržitelný rozvoj, jak z pohledu ekonomického, sociálního, tak z pohledu životního prostředí. Z tohoto hlediska bylo klíčové přijmout ekologické principy Kjótského summitu o životním prostředí.

DEBATA O BUDOCNOSTI V PLNÉM PROUDU

První polovina roku 2001 se ovšem nesla zejména ve znamení odkazu smlouvy z Nice, tedy ve znamení debat o podobě budoucí (reformované a rozšířené) EU. Se svými příspěvky k vizi EU v nadcházejících letech vystoupili i někteří čelní evropští politici, např. německý kancléř Gerhard Schröder, francouzský premiér Lionel Jospin, předseda Evropské komise Romano Prodi či britský premiér Tony Blair. Z jejich projevů bylo patrné, že budoucí směřování EU je skutečně dosud zahaleno mlhavým oparem. Zatímco německý kancléř vyzdvihl nutnost ještě těsnější integrace v rámci Unie disponující nezávislými orgány – jakési formy evropského spolkového státu, předseda francouzské vlády vyzdvihl ideu federace národních států, v níž by se žádá členská

země „nerozpustila“. Romano Prodi pak vyzval k jasné definici pravomocí jednotlivých orgánů EU, jakož i vzájemných kompetencí mezi členskými státy a EU jako celkem. Jediným, kdo podle očekávání zůstal věrný tradici své země a odmítl jakoukoliv další federalizaci Evropy, byl britský premiér Tony Blair, angažující se naopak v maximální liberalizaci jednotného trhu.

A tak jediné, co je dnes zřejmé, je fakt, že debata o reformě EU neskončila podpisem smlouvy z Nice, naopak tam začala. Tato rozprava je typickým evropským během na dlouhou trať.

O tom, zda do této diskuse budou moci promlouvat i dnešní kandidátské země už v roce 2004, se ale nikdo z čelních představitelů Unie neodvážil ani zmínit. Švédští diplomaté sice ujišťovali, že na vrcholném setkání hlav patnáctky v Göteborgu dají kandidátům jasný jízdní řád plánovaného rozšíření, avšak švédskému úsilí o maximální vstřícnost vůči čekatelům na vstup stály v cestě parciální zájmy jednotlivých členských zemí.

NÁRAZNIKOVÉ PÁSMO NA SEDM LET?

Nejprve německá a poté i rakouská strana představily světu svou vážnou obavu o vlastní pracovní trh, který by mohl po přistoupení zemí střední a východní Evropy zkolabovat pod tíhou mohutného vpadu gastarbeitřů z východu. Z tohoto důvodu byl jejich požadavek nesmlouvavý: Rozšíření na východ ano, ale při zachování sedmiletého přechodného období omezeného pohybu pracovních sil. Přitom již dnes mnozí demografové varují, že vzhledem ke stárnutí německé populace je téměř hazardem bránit se novým pracovním silám, neboť podle sociologických průzkumů bude v nejbližší budoucnosti potřebovat německé hospodářství až 20 000 pracovníků ročně navíc, aby si udrželo svůj růstový potenciál. Líbivá argumentace vůči vlastním odborům a voličům však opět hrála prim. Výše uvedený rakousko-německý postup vyvolal právem v nečlenských zemích vlnu rozhodnutí a plynoucí z přesvědčení, že každý člen EU by si měl být ve svých právech rovný. Na druhou stranu je třeba si přiznat, že přechodná období jsou tu pro obě strany (vzpomeňme na český požadavek omezené možnosti nákupu zdejších nemovitostí obyvateli EU) a ve vztahu EU vs. uchazeč je tento postup obvyklý. Švédsko společně s Nizozemskem okamžitě zareagovalo prohlášením, že tyto země svůj pracovní trh otevřou ihned po vstupu nových zemí.

Rozvířenou hladinu adrenalinu na evropském kolbišti se částečně podařilo uklidnit předsedajícímu Švédsku i v rovině diplomatické. Aby přispělo k dodržení harmonogramu rozšíření bez větších komplikací, navrhlo Švédsko současným členům EU kompromisní návrh v otázce volného pohybu pracovních sil z nových členských zemí, a to v podobě dvouleté ochranné lhůty. Tento návrh poskytuje každému státu možnost

přechodná období v této oblasti zavést či nikoliv. Přistoupí-li daný stát k první variantě, základní lhůta bude stanovena na dobu dvou let. Poté by se měla celá situace na pracovním trhu vyhodnotit a v případě potřeby prodloužit na dobu pěti let. Nejdelším přechodným obdobím je však sedm let... . Pořekadlo o sytém vlku a nedotčené koze je v tomto případě zřejmě na místě.

Každopádně švédský kompromis vnáší do evropské politiky tolik potřebnou pružnost jednání v důležitých otázkách. Právě to by mohl být model pro další ožehavá integrační témata, která na své rozřešení ještě čekají.

KDYŽ JDE O PENÍZE...

Avšak diplomatický požár, který hrozil vypuknout okolo jedné ze čtyř základních svobod jednotného trhu, nebyl zcela uhašen. O své slovo se totiž přihlásilo do té doby jednoznačně rozšíření nakloněné Španělsko. To paradoxně hodlá otevřít svůj pracovní trh pro obyvatele nových členských zemí ihned po jejich vstupu, avšak i přesto se rozhodlo využít svého práva veta a spojilo svůj souhlas s navrženým švédským kompromisem s požadavkem na zachování výše rozvojových dotací španělským regionům. Ostatní země tento postoj okamžitě nazvaly vydíráním, účel ale bude v případě Španělska zřejmě světit prostředky.

Na evropské diplomatické scéně platí známé nepsané pravidlo: Kdo se neozývá proti společným postupům, bývá sice chválen pro svůj proevropský postoj, avšak ztrácí politické body před svým domácím voličstvem, jehož zajímá zejména jeho životní úroveň a s tím související i výše finančních toků z Bruselu. O ty se koneckonců přihlásily i Itálie a Francie. Zatímco země galského kohouta byla odhodlána bránit štědré bruselské dotace plynoucí francouzským farmářům (a dokonce s tím neváhá spojovat otázku volného pohybu kapitálu v nových členských zemích), nová italská vláda v čele se staronovým premiérem Silviem Berlusconiem musela chtít nechtě dostat své předvolební rétorice o konci dotací chudého italského jihu z bohatého průmyslového severu. Nic jiného jí z vnitropolitického hlediska snad ani nezbývalo.

Opět se ale zřetelně ukázalo, že citlivá otázka dotací, a to až už do zemědělství či do chudších regionů, se již řadu let jeví jakožto zásadní problém, který je aktivován při každém pokusu o změnu stávajícího systému jejich přerozdělování. A bylo tomu tak i v Irsku.

IRSKÉ REFERENDUM

Balancování na hraně možného mezi rakousko-německými požadavky na straně jedné a mezi ryze účelovými postoji Španělska, Francie a Itálie na straně druhé dopadlo pro švédské vyjednavče relativně uspokojivě. Avšak pravý šok zasáhl Evropu od severozápadu. Irsko, jakožto jediná země patnáctky, si vydobylo právo rozhodno-

vat o klíčové smlouvě z Nice ve všelidovém hlasování, na rozdíl od ostatních zemí, kde o ratifikaci této smlouvy budou rozhodovat tamní zákonodárná shromáždění. A tak se stalo to, co už sice zkušeni pozorovatelé evropského referendového folklóru znají, ale co zároveň v případě proevropsky orientované irské republiky očekával málokdo: 54 procenta voličů (ovšem při třetinové volební účasti) řeklo smlouvě z Nice ne.

Stalo se tak v zemi, která právě díky svému vstupu do ES, a zejména díky štedrým dotacím z Bruselu se stala vzorem ekonomicky úspěšného a dynamického státu. Zdejší ekonomický rozvoj a růst životní úrovně nemají v posledním desetiletí v evropském měřítku obdoby. I proto se dá rozčarování zbytku Evropy přirovnat k podobné situaci, kterou evropská integrace zažila před deseti lety, kdy Dánové ve svém prvním hlasování řekli ne Maastrichtské smlouvě. Tehdy opatrní severané po řadě ústupků ze strany Bruselu a díky nové pozitivně laděné informační kampani pak nakonec souhlasili. Snad proto mnozí vrcholní představitelé předpokládají podobný scénář i v případě Irsku. Jedním dechem však, i když neradi, oficiálně přiznávají možné komplikace plánovaného jízdního řádu rozšíření Unie na východ. Ať už za irským negativismem stojí cokoli, opět se potvrdilo, že evropská politická architekti se nemohou soustředit pouze na uzavírání dohod a vedení debat na nejvyšší úrovni, ale naopak musí být schopni přenést své myšlenky a pozitivní trendy na své voliče a spoluobčany. Ti pak nepodlehnu laciným protievropským heslům o ztrátě vlivu, peněz a svobody tak, jak se to stalo Irům. Tamní menšinová vláda nedokázala přesvědčit veřejnost, že právě přijetím dalších podobně velkých zemí ze střední a východní Evropy získají ostrované své možné spojení vůči politice velkých zemí. Ekonomická realita ale převážila. Irský ekonomický boom z let devadesátých se však zastavil, jakož i dotace, které již relativně vyspělé Irsko se slušnou životní úrovní začaly pomalu mýjet. Další výtkou Bruselu z irského ostrova byl nesouhlas s budováním jednotné evropské armády, která stojí proti zájmům konzervativního Irsku. V tomto případě je pravděpodobné, že ohledně bezpečnostní otázky se ještě rozhoří nejedna plamenná diskuse.

Irské odmítnutí smlouvy z Nice vyvolalo na evropské scéně několik reakcí. První zazněly z kandidátských zemí, které neskrývaly svá rozčarování. Naproti tomu ze Švédska přicházely uklidňující projevy nedramatizující irské rozhodnutí a utvrzující o zachování současného tempa příprav rozšíření. Jiné hlasy však z bruselského zákulisí začaly spekulovat o možném posunutí termínu přistoupení kandidátských zemí, přičemž slibovaná účast na volbách nového evropského parlamentu v roce 2004 by byla zachována. Jen zvolení poslanci z nečlenských zemí by podle této varianty do svých lavic usedli až po vstupu dané země do Unie I proto se velká pozornost evropské veřejnosti soustředila do švédského Göteborgu,

EVROPSKÁ UNIE

kde tamní summit měl přijít s jasnou vizí plánovaného rozšíření.

VZTAH EU K USA: BEZPEČNOST ANO, EKOLOGIE NE

Předsummitové setkání vrcholných politických špiček EU s novým americkým prezidentem na švédské půdě se neslo v odlesku debat o bezpečnosti euroatlantického prostoru v 21. století, jakož i ve stínu hrozby globálního oteplování planety. V případě bezpečnostních otázek George W. Bush obhajoval plán americké protiraketové obrany, s nímž kupodivu nakonec u evropských spojenců i přes jejich původní nesouhlas relativně uspěl. Evropané naproti tomu očekávali americké požehnání k vybudování vlastní evropské ozbrojené armády. I v této otázce byl vysloven souhlas za předpokladu pevného zakotvení evropských sil do rámce NATO.

Zásadní oblast, v níž však zástupci EU bohužel nezískali americké přitakání, je oblast ekologická. Odmítnutí kjótských limitů pro redukci skleníkových plynů americkým prezidentem dává tušit, že v Evropě se zabydlující princip udržitelného rozvoje nenachází za mořem žádné pochopení. Podle slov americké strany se jedná o problém, o němž je třeba jednat, nikoli však striktně dodržovat (údajně) nepodložené kvóty... Jak se zdá, světové klima si na svou záchranu bude muset ještě počkat.

SUMMIT V GÖTEBORGU: „ZLOM“ NA POSLEDNÍ CHVÍLI

S napětím očekávané červnové vrcholné setkání hlav patnáctky mělo jeden hlavní (švédský) cíl: dát uchazečům o členství v Unii odpověď, kdy k plánovanému rozšíření ve skutečnosti vlastně dojde. Poselství ze Švédského království před setkáním samotným bylo sice jednoznačné – Unie se rozšiřovat bude, ale kýžené datum tohoto historického kroku zatím zůstávalo tajemstvím. Právě na to měli evropští státníci najít v Göteborgu odpověď. Předsedající zemi se však nedařilo změnit především postoj dvou hlavních motorů evropské integrace: Francie a Německa. Oběma mocnostem se očividně nechtělo, s ohledem na blížící se volby (německé parlamentní a francouzské prezidentské) a své voliče, nic příliš úspěchat. Naproti tomu plnou podporu brzké realizaci rozšíření vyjádřili představitelé Dánska, Nizozemska, Velké Británie a samozřejmě Švédska.

Právě vlivem mnoha protichůdných tendencí vyzněl první den ostře sledovaného summitu velmi rozpačitě a napětí v řadách čekatelů na vstup rostlo. Jediným zásadním prohlášením první poloviny summitu byla věta: „Rozšíření je nevratné“. Žádné konkrétní datum ovšem opět nepadlo. Německý kancléř dokonce prohlásil: „Je třeba se vyhnout debatě o datech“. Summitu hrozil nepříjemný pat.

Avšak zákulisní švédská diplomacie, negativní dopad irského referenda na evropskou veřejnost a rostoucí tlak nervózních

kandidátů na členství učinily své, a tak přeci jen po mnohahodinových jednáních vzešlo z Göteborgu významné komuniké EU, která bude připravena uzavřít představní rozhovory s nejpokročilejšími kandidáty do konce roku 2002. Tím byl potvrzen základní kurs stanovený v Nice. Obyvatelé nejpřípravenějších kandidátských zemí by pak už měli mít možnost účastnit se voleb do Evropského parlamentu v roce 2004 jako občané EU. I když nepřímo, ale přesto zaznělo jasné stanovisko. V tuto chvíli bude skutečně záležet jen a výhradně na kandidátských zemích, zda do uvedeného data budou schopny splnit celé množství podmínek nezbytných pro vstup do EU, především pak v oblasti legislativy. Otázkou tak už v tuto chvíli není slovíčko „kdy“, ale „kdo“ a „kolik uchazečů“ náročné podmínky vstupu nakonec splní. Začíná neuprosný závod, který mezi uchazeči může vyvolat zdravou a v mnohém možná dosud nepoznanou rivalitu.

Summit v Göteborgu tak nakonec skutečně vstoupí do historie jako „zlomový“. Představitelé EU otevřeli svou doposud nedotknutelnou třináctou komnatu stanovování termínů a rozhodli se naštěstí udělat vše pro to, aby do budoucna nebyla Evropa nadále dělena na bohatý západ a chudý východ. Pod hrozbou blamáže a znedůvěřehodnění kroků EU byl nastartován politický mechanismus, na jehož konci bude rozšířená Evropská unie. A to je zřejmě nejpozitivnější výsledek uplynulých měsíců.

Zásadní rozhodnutí padlo i v oblasti ochrany životního prostředí, když se celá patnáctka jednotně přihlásila ke kjótskému protokolu o snížení emisí skleníkových plynů. A tak další švédská priorita – stanovení komplexní strategie udržitelného rozvoje – se úspěšně naplnila. Jednoznačně lze však prohlásit, že písmeno „e“ ve smyslu „enlargement“ hýbalo evropským děním mnohem mohutněji než ostatní dva cíle – „environment“ a „employment“.

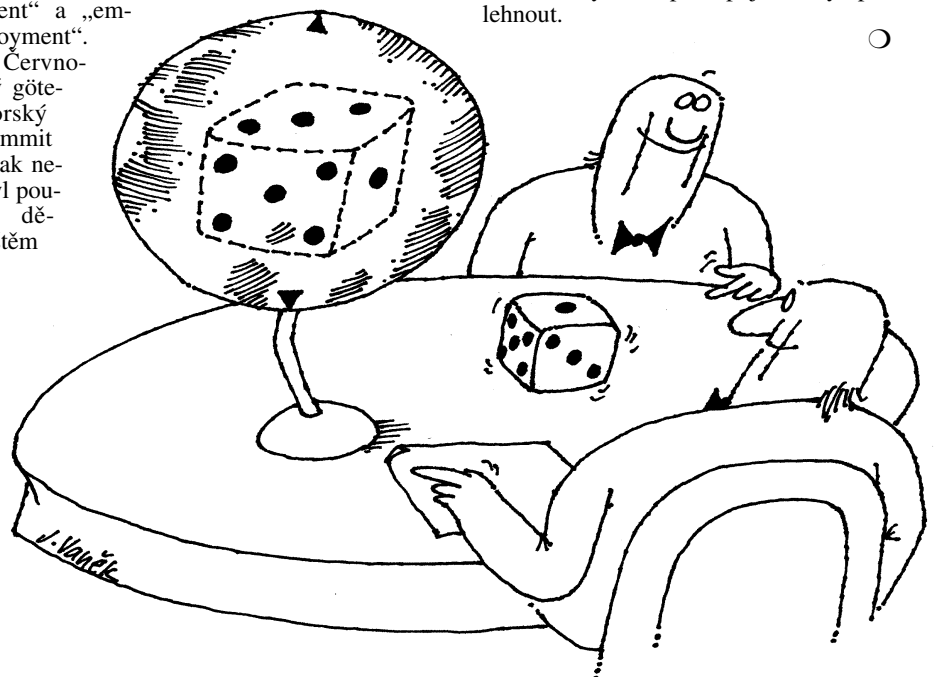
Červnový göteborgský summit však nebyl pouze dějištěm

setkání vysokých státníků, ale jak už se stalo u podobných politických konferencí neblahou tradicí, stalo se Švédsko dějištěm i pouličních násilností a nepokojů ze strany odpůrců globalizace všeho druhu. Vrcholní politici tyto akce nejen odsoudili, ale zároveň připustili, že se jedná o vážný politický problém, který je třeba do budoucna řešit. Podle mnohých se tu jako možné řešení naskytá možnost pořádat v budoucnu paralelní summity na nevládní úrovni, jež by umožnily diskusi nejružnějším občanským hnutím a názorům. Cesta komunikace však rozhodně nevede přes házení kamenů do výloh nadnárodních společností...

KLADNÉ BODY PRO ŠVÉDSKO

Málokdo asi na počátku roku očekával od tradičně neutrální a doposud příliš neangažované země, jakou je Švédsko, takové maximální nasazení a úsilí při realizaci tak citlivých a na domácích politických scénách nepříliš populárních témat. Byla to snad právě severská houževnatost, která i přes nevoli hlavních evropských hráčů rozehrála možná nejvýznamnější partii evropské integrace na počátku 21. století. Válka sice ještě není vyhrána, ale klíčová psychologická bitva již ano. Lze jen doufat, že následující funkční období předsedající země zvládnou Belgičané s podobnou bravurou a že se Evropské unii nepostaví v stanoveném jízdním řádu do cesty žádná podobná překážka typu irského negativního referenda. Hlavní díl odpovědnosti za zdárný průběh ratifikačních procesů v jednotlivých zemích tak opět třímají v rukou političtí vůdci. Na jejich rétorice, ale zejména činech, tj. zejména na vysvětlovacích a informačních kampaních, bude záviset případný úspěch či neúspěch zahájené přestavby evropského domu.

Tak či onak, Švédsko si svým sympatickým a diplomaticky vyváženým přístupem vydobylo pověst státu, na který by se v budoucnu mohly nové přistupující státy spolehnout.

Mnozí současní politici i publicisté rádi připomínají evropské nebo euro-atlantické hodnoty a vystavují je na odiv zbytku světa nevážícího si lidských práv. Jsou ochotni vyslat do války expediční sbor právě proto, že jsou někde ohrožována lidská práva, ponižována lidská důstojnost, útočí se na demokratické pořádky a dovidáme se, že někde dochází k nejrůznějším projevům nenávisti člověka vůči člověku.

Zdá se to trochu pokrytecké, když si uvědomíme, že právě v Evropě, v její minulosti i současnosti, se z původního křesťanského antijudaismu vyvinul rasový a biologický antisemitismus, který nehlásali jen fanatičtí a brutální organizátoři *konečného řešení židovské otázky*, ale i vědecktější se tvářící intelektuálové a politici, kteří psali a hovořili o *exterminaci* židovského obyvatelstva. A dnes jsou jejich zdánlivě politicky bezmocnými pokračovateli mladí lidé, kteří svou adolescentní agresivitu obracejí proti tradičnímu nepříteli.

Antisemitismus konce nebo celé druhé poloviny 20. století, to je doba po jeho odsouzení Norimberským tribunálem, po uznání kriminální, politické, morální a metafyzické viny nejen nacistických *válečných zločinců*, ale i těch, kteří se mu nedokázali postavit na odpor, je podivnou renesancí historického fenoménu, na který Evropa nemusí být obzvlášť hrdá.

Jestliže dokážeme poznat a snad i pochopit politický antisemitismus minulosti, např. v Německu, Rakousko-Uhersku a v jeho nástupnických státech, v nichž byla židovská menšina významná kulturně, politicky a ekonomicky, zdá se až absurdní, že se téměř pravidelně objevují i v současné době tradiční stereotypy v sociálním prostředí, kde židovská menšina tvoří nepatrnou část obyvatelstva, nebo dokonce vůbec neexistuje.¹⁾

Jak ale porozumět soudobému antisemitismu, který lze v Evropě považovat za latentní a který se zdá být autentickou součástí *společně sdílených evropských hodnot* víc, než si chceme přiznat? Proč tento *antisemitismus* bez Židů, jehož důvodem není nic jiného než nenávist, záští a intolerance, je vlastním obyvatelům Evropy, včetně té její už v Evropské unii sjednocené části, která propaguje humanismus, demokracii, zbožnost a víru v sociální spravedlnost? Proč se stále vracejí stereotypy chování a jednání, o nichž jsme si mysleli, že jsou zapomenuty, proč jsou tak atraktivní a díky masmediální rekultivaci (často se tvářící jako jejich kritika nebo *vědecké* zkoumání) tak všudypřítomné?

V České republice vzbudila pozornost nedávná výzva pražského rabína Karola Sidona, aby se vláda, soudy ale i jednotliví občané postavili na odpor šířícímu se antisemitismu. Mnozí si nevšimli, že jde o vý-

Soudobý antisemitismus

evropské dědictví ZDENĚK ZBOŘIL nenávisti a intolerance

zvu v posledních letech již několikrát opakovanou a že k podobným situacím dochází i v jiných evropských zemích, kde stále zaznamenáváme nové a nové projevy nenávisti a násilí, motivované antisemitismem.²⁾

Je dokonce pozoruhodné, že právě díky cynickému masmediálnímu dramatinizování celého jevu se v současné době můžeme setkat s projevy antisemitismu v zemích, kde byl až do nedávna jevem téměř neznámým (Japonsko, Indonésie). Dnes už nejde jen o pravidelně se opakující znesvěcování synagog, ničení hřbitovů, antisemitskou rétoriku, popírání holocaustu, pokusy o revizi hodnocení výsledků druhé světové války, *islamizaci* nebo *palestinizaci* celého problému. V 90. letech – z podnětu pokleslého hudebního stylu šířeného z Britských ostrovů – se dokonce hovoří o *subkultuře*, jejímž jedním z hlavních témat je nenávist lidí k lidem, nenávist k jiným než bílým, nenávist k Židům i židům, spontánní a subjektivní definování *nepřítelů*, jímž sice může být kdokoli (černocho, cikán, Vietnamec, Číňan, Turek, kdokoli z *Východu*), ale nejlépe se osvědčuje excitovat mladé lidi odkazem na model *věčného Žida*.

Hudební skupina EXCALIBUR, jedna z asi pětaticeti, které pořádaly v 90. letech koncerty v České republice, vydala audiokazetu s názvem *Apokalypsa*. Na ní hrubý, jakoby mutující hlas skanduje:

...zem je v rukou hebrejských... má to snad být konec rasy mé,

Hej bratře, povstaň, přišel čas pro tvůj hněv, hej bratře, zvedni meč, slyšíš? To je krve hlas.³⁾

Na jiné, žánrově podobné nahrávce, původem ze SRN, skupiny označující se *Rock Nord* se podobně deklamuje:

...Nespustím se se zrádcem, nevěřím každé židovské svini..., a na potvrzení svých slov napodobuje nacistický rituál z třicátých let 20. stol.:

Přísahám Adolfu Hitlerovi neochvějnou věrnost, přísahám jemu a vůdcům, které mi určí, bezpodmínečnou poslušnost. Adolf Hitler, Sieg Heil! Sieg Heil!, Sieg Heil!⁴⁾

Také dnes už neslavně známá, ale přesto populární slovenská skupina *Krátky proces* vyzývá *Zničme shalom, už ho bolo dost!*

Ich hviezda nesmie žiarit nad nami... A pokud by snad někdo váhal, dostává se mu varování: ...Lebo veľmi skoro náš hnev ochutnáš.⁵⁾

V celé Evropě (východní i západní) se

vyrábějí a distribuují audiokazety a CD záznamy skupin, jejichž počet lze odhadovat na stovky, a ty mají své konzumenty, své publikum, k němuž patří generace -náctiletých nebo dvacetiletých mladých lidí, vchovaných rodiči, školou a veřejností, které nepochybují o své účtě k lidským právům a ideálům evropského humanismu.

V 90. letech 20. stol. bylo jen na území ČR rozšířováno více než 150 různých tiskovin, propagujících nenávist a záští vůči různým skupinám obyvatelstva, bílý rasismus (tzv. *RAHOWA* – Race Holy War) či antisemitismus (např. jako boj proti *ZOG* – Zionists' Occupation Government – sionisty ovládané vládě, státu). V současné době zájem o tuto produkci významně poklesl, ale to jen proto, že je možné seznamovat se s podobnými tématy jednodušeji a bez nebezpečí na internetu.

Konzumenty této subkultury jsou tedy mladí lidé, kteří pomocí symbolů a rituálů upevňují svou skupinovou identitu, a nejenže se ztotožňují s určitými názory, ale také se vymezují vůči jiným skupinám obyvatelstva. A postupně, jak stárnou a dospívají, pokoušejí se vytvářet politické organizace a vstupovat do soutěže, kterou však často chápou jen jako politický boj nebo boj o politickou moc a z nedostatku ideologických vzorů vracejí se k těm již známým a v minulosti osvědčeným. Nejen tedy vlast a národ jsou pojmy, jímž se dostalo nového obsahu, ale i boj se světovým židovstvem, ztracování méněcenných a nevychovatelných, nenávist ke všem, o kterých se ti praví domnívají, že nepatří do *slušné společnosti*.

Svět je podle těchto znovuobjevených představ řízen z jediného spikleneckého centra, lhostejno, zda jde o Mezinárodní měnový fond, Pentagon nebo nějakou zpravodajskou službu. Stejně si ti jednodušší myslí, že vše je ovládáno *Židy* nebo *židovskými moudrymi*.

Je ovšem pravda, že různé židovské spolky existovaly a existují a jejich existence byla a je důvodem k tvrzení, že jde o spiknutí, které má za cíl bohatnout na úkor někoho jiného. Polotajná, skutečně židovská organizace *B'nai B'rith*, založená 1843 v New Yorku, jejíž součástí je dnes například Liga proti pomluvám (Anti-defamation League – ADL), však vlastně nebyla nikdy ničím jiným než spolkem poskytujícím svým členům pomoc v neznámém (tehdy americkém) prostředí. Když gestapo v 30.

letech fyzicky zlikvidovalo všechny podobné skupiny v Německu, přestala tato organizace usilovat o popularitu a veřejnou známost. Na podobném principu dnes existuje v Evropě i ve světě tisíce podobných spolků a organizací (svobodní zednáři, templáři, rosenkruciáni, různé katolické řády aj.), a přesto se nedomníváme, že fyzické dispozice jejich členů ovlivňují jejich schopnosti duševní a ty jsou zneužívány k ovládnutí jiných. Naopak, často jsou ideovými principy těchto polotajných společenství rovnost (bez ohledu na věk, rasu, politické přesvědčení, náboženství), vzájemná úcta a respekt, humanismus, loajalita k politickému režimu, snaha o dosažení kompromisu v politice. Aktivita těchto společenství je často veřejná, nebo alespoň veřejně nekontrolovatelná, a také jejich podpora různými organizacím, jako jsou např. zmíněné Hillel Foundation a Anti-Defamation League, je v souladu se zákony zemí, v nichž spolky působí.⁶⁾

Obecně lze říci, že antisemitismus, vycházející z původního evropského antijudaismu, má své stereotypy, které se nejen v české politické kultuře, ale i v celoevropském a světovém kontextu stále vracejí jako součást historického povědomí. Pokud pak jde o jeho typologii, můžeme rozlišit:

- antisemitismus náboženský (spíše tedy antijudaismus katolický stejně jako protestantský nebo islámský),
- antisemitismus sociální nebo proletářský,
- antisemitismus národní, obvykle se vyznačující vůči sionistickému hnutí nebo existenci státu Izrael,
- antisemitismus rasový nebo biologický.⁷⁾

Moderní evropský antisemitismus má původ v díle a publikační činnosti Wilhelma Marra (v polovině 60. let 19. stol.). Jeho významnými projevy byly politicky motivované pogromy v carském Rusku na počátku 20. stol., Dreyfusova aféra ve Francii na přelomu 19. a 20. století, a také třeba Hilsneriáda v Rakousko-Uhersku (1902–1905).

Tradičním stereotypem moderního antisemitismu jsou také stále se opakující citace z falzifikátu ruské Ochranky, známým pod titulem *Protokoly ze shromáždění sionistických mudrců, překlad z knihy ruského profesora Sergjeje Nilusa: O tom, čemu nechtějí věřit, a co je tak blízko.*⁸⁾ Předpokládá se, že původním textem byla francouzsky psaná práce M. Jolyho: *Dialog v pekle mezi Machiavellim a Montesquiem* (Brusel 1864), politický pamflet namířený proti Napoleonovi III. (z 2560 řádek tohoto textu je v *Protokolech* převzata asi 1040).⁹⁾

Avšak bez ohledu na prokazatelný původ této tiskoviny je možné konstatovat, že jde o světově nejrozšířenější protizidovský pamflet, který bez ohledu na použité prameny a někdy až absurdní argumentaci je stále vydáván a považován těmi, kteří si to přejí, za autentický. Z něho jsou přejímány argumenty pro agitační kampaně nejrůznějšího druhu, jejichž společným znakem je přenášení individuální odpovědnosti na

skupinu (viz *kolektivní vina*) a usuzování na prospěšnost opět z hlediska často fiktivního celku (proletariát, dělnická třída, národ, národnost, židovstvo, Češi, Němci atd.).

Antisemitismus jako rasismus je tedy typický evropský kulturní fenomén, známý nejméně od 18. století, kdy Carl von Linné rozdělil lidstvo do čtyř rasových skupin. Podobně postupovali např. Arthur de Gobineau, Johan Friedrich Blumenbach, Georges Buffon a Antoine Desmoulines. Dnes hovoří fyzici, ale i kulturní antropologové o existenci asi dvou set ras, ale upozorňují, že pojem *rasa* je třeba považovat z hlediska antropologie za nevyřešený, protože *organismy s podobným genotypem mohou mít zcela nepodobné fonotypy.*¹⁰⁾ Proto se dnes častěji používá pojem *populace* a hlavním kritériem není genotyp, ale rozmnožování. Používání pojmu *rasa*, jak to činili např. před více než půlstoletím němečtí nacisté, je tedy z antropologického hlediska nepřátelště, protože *rasy jsou dnes dynamické a taxonomické hledisko již zastaralo. Spíše se dnes mluví o různorodosti klinální, tj. o distribuci individuálních rysů (clines), přičemž cline je gradient ve frekvenci určitého znaku u skupiny příbuzných organismů v rámci daného geografického prostoru.*¹¹⁾ Jsou to tedy znaky jako např. krevní skupina, nedostatek laktázy, srpkovité geny aj., které jsou rozlišovacími znaky, protože jsou bez konotací, a to zejména konotací ideologických.

Jedním z četných českých projevů soudobého antisemitismu byl např. text *Zednářská lóže Charta 77*, který vychází z názoru, že politické změny po roce 1989 v ČSFR a ČR byly iniciovány KGB, který v roce 1974 vybral asi 7–8 tisíc občanů, z nichž pak po roce 1989 asi 180 zaujalo místa ve vládě a nejvyšších státních orgánech. Čtenáři tohoto textu si měli uvědomit, že *ve čele naší země působí mnoho osob židovského původu* a že jsou mezi nimi odsouzení *sionisté*, kteří ohrožují samotnou fyzickou existenci českého národa. Jde o typický text nabádající k nesnášenlivosti a víme, že takové výzvy vedly v minulosti k antijudaistickým a antisemitským výstřednostem.¹²⁾

Antisemitismus se dnes u nás a v Evropě považuje za součást tzv. extremismu, který je chápán v souvislostech s hnutími politickými. Souvisí to s běžným označováním politických stran, hnutí a jejich aktivit za *pravicové* a *levicové*, které je stejně nepřesné jako účelové. Jde tedy nikoli o pojem politologický nebo právní, ale politický a behavioristický. Zejména v anglické politologické terminologii je spojován s pojmem *reformismus*, podobně jako meliorismus, perfekcionismus, idealismus, radikalismus nebo revolučnost.

Dnes je možné informovat se o statistikách projevů extremismu a antisemitismu v Evropě téměř okamžitě na různých internetových adresách.¹³⁾ Jen v posledních ne celých dvou letech byly zaznamenány tisíce incidentů, které se pravidelně opakují. Je pozoruhodné, že odmyslíme-li situaci v ze-

mích sousedících se státem Izrael nebo islámských zemích, které se solidarizují s bojem Arabů nebo Palestinců proti židovskému státu, lze konstatovat, že se problém antisemitismu vrátil do Evropy jakýmsi tajnými vrátky a jakoby byl renovován pomocí starodávných inspirací. Integrovaní se Evropa má tedy o jeden problém víc a jeho formální a neformální struktury se příliš nápadně podobají těm zapomenutým z dávné i nedávné minulosti.

¹⁾ Herzig, Arno: K dějinám politického antisemitismu v Německu (1918–1933) in *Historický obzor*, roč. IV., leden 1993, ss. 13–17 nebo Efron, John M.: *Defender of the Race: Jewish Doctors and the Race. Science in Fin-de-Siecle Europe*, New Haven: Yale University Press 1995.

²⁾ Epstein, Simon: *Cyclical Patterns in Antisemitism: The Dynamics of Anti-Jewish Violence in Western Countries since 1950s*, Jerusalem The Vidal Sassoon International Center for Study of Antisemitism 1993, Acta no.2.

³⁾ Excalibur, vyd. neuveden, nedatováno, (asi z roku 1992), píseň *Hej bratře!*

⁴⁾ Rock Nord, vydavatel neuveden, nedat. (asi 1992–1993, ?Düsseldorf), píseň označená pořadovým čís. 12.

⁵⁾ Krátky proces, Zničte Shalom.

⁶⁾ Viz in *Lexikon des Judentums*. Gütersloh: C. Bertelsmann Verlag, 1967 nebo Gutmann, Israel (ed.): *Encyclopedia of Holocaust*, New York 1990, Runes, Dagobert, D.: *Slovník judaizmu*, Bratislava: Danubiapress 1992.

⁷⁾ Z rozsáhlé literatury zabývající se typologií antisemitismu viz např.: Lindemann, Albert S.: *Esau's Tears, Modern Anti-Semitism and the Rise of the Jews*, Cambridge: Cambridge University Press 1997.

⁸⁾ Pozornost vzbudilo v ČR vydání *Protokoly sionistických mudrců 1897*, bez uvedení vydavatele (anonymně) v roce 1993 nebo další vyd. Tazbir, J.: *Protokoly sionistických mudrců – pravda nebo podvrh*, Olomouc 1995.

⁹⁾ Viz *Židé – Dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum v Praze 1997, zde kapitola Leo Pavlata: *Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva*, ss. 84–104.

¹⁰⁾ Salzmann, Zdeněk: O několika tématech v současné antropologii, in *Studia Ethnographica IX*, Praha: Karolinum 1999, s. 72.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 73.

¹²⁾ Třetí text z letáku dočasně umístěného mezi informačními materiály RSC-SPR v Děčíně, 1999.

¹³⁾ Nejrozsáhlejší nám známý adresář sestavil Raymond A. Franklin: *The Hate Directory*, Woodstock 15/6 2001 (za léta 1996–2001), viz také rfrankli@bcpl.net. Detailní jsou seznamy.

Anti-Defamation League obsahující statistiky a uvádějí počet incidentů jen na území USA v letech 1999–2000 1547–1606, viz: <http://www.adl.org/PresRele/ASus-12/3776-12.asp>, nebo materiály stejné organizace pod adresou: <http://www.adl.org/anti-semitism...> a dále dle jednotlivých zemí.

Ukáže Evropa Rusku dveře?

KAREL ŠTINDL

V Bratislavě se v květnu konala konference „Nové evropské demokracie: Vůdcovství a odpovědnost“. Slovenští hostitelé na ni pozvali představitele deseti postkomunistických států, které usilují o vstup do Severoatlantické aliance, tj. Albánie, Bulharska, Estonska, Chorvatska, Litvy, Lotyšska, Makedonie, Rumunska, Slovenska a Slovinska. Věnována byla diskusi o další vlně rozšíření Aliance.

Na konferenci byl pozván také prezident České republiky Václav Havel a 11. května přednesl v Bratislavě projev.

Václav Havel se v něm zastal zájmu zemí, které se jako my po pádu komunismu chtějí stát součástí Západu jakožto integrovaného regionu, a razantně se zasadil o jejich pozvání do NATO již na pražském summitu NATO v r. 2002 a o jejich postupné přijetí. S pomocí historické, kulturní, hodnotové a geografické argumentace tvrdil, že „evropské postkomunistické země k Západu skutečně patří“. Část projevu pak věnoval vysvětlení, proč k Západu nepatří Rusko. Západem Havel míní „prostor... mezi Aljaškou na západní straně a Tallinem na straně východní“. Na dělení Evropy na Západ a Východ Havlovi vadí „skrytý pocit západní nadřazenosti a východní méněcennosti“ (z doby studené války); ten podle něj „není...natrvalo udržitelný a není dobrým východiskem k novému uspořádání světa“; jednou z podmínek nového uspořádání je „morální neutralita“. „Lidstvo se ...ocitlo tváří v tvář světu vpravdě multikulturnímu a multipolárnímu“ a tuto skutečnost je třeba respektovat. Havel osobně očekává budoucnost rozvoje „velkých regionálních seskupení“. Podmínkou rozumné spolupráce těchto „seskupení“ je vedle zmíněné „morální neutrality“ také jejich jasná identita. Velkou pozornost Havel věnoval ruskému odporu proti rozšíření NATO, zejména o tři pobaltské postsovětské republiky, a vztahům NATO, resp. Západu s Ruskem. V této části projevu vykládá ruský odpor proti rozšíření NATO jednak jako určité reziduum studené války (NATO – úhlavní nepřítel SSSR), jednak, a to hlavně, jako absenci „ruské identity či ruského sebezpočopení“. Havlovi se zdá, že Rusko neví, „kde vlastně začíná a končí, co mu ještě patří a co mu už nepatří atd.“. Tento nedostatek jistoty vlastní identity „jako by byl pak nahrazován lehce imperiální rétorikou nacionální nabubřelosti“. Z tohoto hlediska Havel odmítá myšlenku, „že Rusku by mělo být též na-

bídnuo členství“; v rámci této polemiky definuje Rusko jako „euroasijskou mocnost“ a eventuální nepřivítání Litvy, Estonska a Lotyšska ke vstupu do NATO jako „ústup před jakýmsi geopolitickými či geostrategickými zájmy Ruska“, což by byl návrat „k paktu Ribbentrop–Molotov“. Rozšíření rozhodnuté již na summitu v Praze bylo by pro Rusko jasnou zprávou, že „naše aliance jako regionální společenství je připravena všestranně spolupracovat s Ruskem,... i výzvou k lepšímu sebezpočopení Ruska, jeho vlastní identity“.

Zpravodajství českých médií Havlův bratislavský projev zaznamenala a stručně z něj citovala, celý projev je však k dispozici pouze na internetu. Komentářů bylo poskrovnu.

Zmiňme alespoň dva.

Dne 9. května v MF Dnes se k projevu vyjádřil Pavel Tigrid v komentáři pod názvem „Jak nečíst svého prezidenta“. Pojmenoval některá témata projevu, mezi nimi také to, které považuje za hlavní: Rusko do NATO pozvat nelze. Z Havla k tomu cituje: „Rusko jako členu NATO si představit neumím, a hlavně si nemyslím, že by jeho členství čemukoli dobrému pomohlo“. Jak název napovídá, pan Tigrid také vyčítá českým médiím, že projevu věnovala „mizivou, pokud vůbec nějakou pozornost“. Má pravdu, tento Havlův projev by v Česku čten být měl.

Druhý komentář je rovněž z MF Dnes (24. 5.). Jmenuje se „Havel a hranice Západu“ a sociolog Jan Spousta v něm dosti pronikavě i korektně ukazuje, že na danou otázku pan prezident odpovídá jaksi příliš osobitě. Pan Spousta polemizuje s Havlovou komplikovanou definicí hranice¹⁾ mezi Západem a Východem a uzavírá: „Havlova hranice...není žádné osudové rozhraní exaktně vyměřené na základě ‘historických, kulturních, hodnotových i geografických’ úvah.“²⁾ Je to prostě čára, která vyhovuje aktuálním politickým zájmům středoevropských zemí“. I pan Spousta však ví, že „sa-

mozřejmě hraničí s nemožností začlenit do naší středoevropské obory nevypočitatelného medvěda, zejména když se tento medvěd rád opíjí vodkou a často mívá chuť na maso. Toto tvrzení však netřeba zdůvodňovat kulturněhistoricky a geograficky“. A dodává, že ani my „osmdesát let po zániku habsburské monarchie už nejsme tak automatickou a nespornou součástí západní Evropy, jak nám Havlův projev sugeruje“.

Jak vidět, oba autoři, jeden nepolemicky a druhý polemicky, docházejí ke shodě s meritem Havlova projevu: Rozšiřování NATO by mělo pokračovat a nabízet Rusku členství v NATO by nebylo k ničemu dobré, resp. „hraničilo s nemožností“.

Podívejme se také do zahraničí.

S nadšením přijal Havlův bratislavský projev americký Wall Street Journal Europe (WSJ) v úvodníku Matthewa Kaminského 14. května. Kaminski vnímá Havlův projev jako určitou závěť posledního z velkých disidentů roku 1989, který je ještě u moci, ale brzy z politiky odejde. Podle Kaminského „Havel je první vůdce alianční země, který se jasně vyslovil pro rozšíření Severoatlantické aliance na východ a argumentoval pro ambiciózní rozšíření Aliance na území bývalého Sovětského svazu. Členství Estonska, Lotyšska a Litvy postavil Havel do popředí debaty... Vyzval přitom Alianci, aby odložila stranou ohledy na ruské námitky“. Úvodník také zaznamenává, že Havel postavil otázku rozšíření NATO jako morální problém a „jeho poselství nepřijemně zaskočilo členy NATO, USA a západoevropské země, kteří teprve začínají s mlhavými úvahami o tom, kdy příští rozšíření bude a koho by mělo zahrnout“. Tytéž noviny také otiskly skoro celý Havlův projev.

Z ruských ohlasů vybíráme článek Alexandra Janova „Havel proti Rusku neboli hříšný pád evropského liberála“ v deníku Moskovskie Novosti z 22. května. Jednak je to částečně také polemika s citovaným americkým úvodníkem, jednak je to polemika s Havlem prezentovaná jako pozice ruského liberála.

Kaminski podle Janova oznámil, že „v hlavním městě Slovenska Bratislavě došlo k události, která mění situaci v mezinárodní politice: Evropa brzy Rusku ukáže dveře.“

Wall Street Journal je podle Janova tribunou „imperálních nacionalistů“, kteří jsou pochopitelně rádi, že za ně Havel dělá práci, kterou jim doma ztěžují „rusofilové z Clintonovy administrativy“, New York Times aj. Od Havlova projevu opravdu očekávají, že by mohl změnit evropský zdrženlivý postoj k rozšíření NATO, zejména o pobaltské postsovětské republiky. V rámci této dosti ironicky laděné polemiky s WSJ a Havlem se pan Janov také dotýká otázky hranic Západu: Havel byl nucen uchýlit se ke „geografické ekvilibristice: pojem Evropa musel nahradit pojem Západ. Tato záměna mu umožnila tvrdit, že třebaže část Ruska leží v Evropě a ruské duchovní bohatství vždycky nesmírně ovlivňovalo zbývající Evropu, která naopak

vždycky významně ovlivňovala Rusko, neznamená to, že by mělo být Rusko bez dalšího vřazeno do regionu, který nazýváme Západem“.

V jiné části své polemiky pan Janov potvrzuje, že problém identity je ústředním a aktuálním tématem ruských debat, které jsou podle něj ovšem vedeny především mezi ruským „evropanstvím“ a „protizápadním evroasijstvím“.

Hlavním kamenem úrazu jsou pro pana Janova vývody, jaké Havel ze svého popisu ruské situace učinil. Nejsou takové, jaké „lze očekávat od přítele a liberálního intelektuála. Nespočívají v tom, že už dávno bylo na čase, aby liberální Evropa pomohla svým spojencům v Rusku.“ „Havel nyní bojuje za věc imperiálních nacionalistů – jak ruských, tak amerických“. „Jak to jinak nazvat než hříšný pád liberála.“ „Od nynějška je s imperiálními nacionalisty – americkými i ruskými – zrazuje své ruské spojence“ atd.

Nejzajímavější je v tomto článku vysvětlení „Havlova hříšného pádu“: Havel nevnímá rozdíl mezi SSSR a dnešním Ruskem. „V SSSR panovalo mlčené hřbitova, kdežto v Rusku probíhá epochální drama. Ruští evroasijci se... snaží vyhodit ze sedla ruské evropeisty. Ti se brání. Chabě, ...ale brání. A tento boj probíhá před očima liberální Evropy.“ Havel je všechny hází na jednu hromadu, čili zrazuje ruské liberály.

„Přitom je všechno tak prosté“. Stačí se podívat na průzkumy veřejného mínění, aby bylo jasné, „komu by nyní posloužil vstup pobaltských států do NATO – zda ruským evropeistům nebo evroasijcům. Taková jsou data: V roce 1997 považovalo NATO za agresivní pakt 18 % dotázaných, dnes tak soudí 56 %, tj. většina.“

Jediný užitek z Havlova projevu tudíž je pouze „jasná a tvrdá demonstrace, že o Rusku Evropa nebude soudit podle ekonomických reforem, ba ani podle vyrovnaného rozpočtu, nýbrž podle toho, dokáže-li Rusko jednou provždy určit svou národní identitu“, a že jedinou nadějí pro Rusko zůstává liberální Evropa.

Pokusme se o několik poznámek, které by snad mohly napomoci větší srozumitelnosti problému, který ve svém projevu prezident Havel v Bratislavě nastolil.

Zdá se, že oba čeští a americký komentátor se každý po svém shodují v tom, že Havel položil jednu z klíčových otázek naší doby. Lze ji stručně formulovat takto: Má ještě Západ (a my?) odvalu a sílu otevřít svůj integrovaný prostor svobody, demokracie a ekonomické prosperity v Evropě **těm dalším zemím, kde svoboda i demokracie nebo prostá příležitost k nim byly zničeny ruskou expanzí ve 40. letech 20. století, a nyní se o to ucházejí?** Havel na ni osobně odpovídá: Měl by (měli bychom) je mít.

Jak ukazují citované reakce na projev, jednou z problematických částí Havlovy odpovědi je zdůvodnění „hranice Západu“. V Havlově projevu i v polemikách s jeho „geografickou ekvilibristikou“ totiž chybí

jedna neobyčejně důležitá věc. Není to totiž jenom tak, že Havel nebo jakýsi svět „historických, kulturních, hodnotových a geografických“ parametrů Západu stanoví hranice mezi Západem a Východem „od Aljašky k Tallinu“. **Na definici, a zejména na fyzické tvorbě této hranice a jejich proměnách se historicky velmi aktivně podílelo také Rusko** (a s ním jeho svět „historických, kulturních, hodnotových a geografických“ parametrů, Moskva – III. Řím, ruský mesianismus, světová revoluce, proletářský internacionalismus atd.). V té nejjednodušší rovině například prodejem Aljašky Spojeným státům. Ruská účast na tvorbě této hranice má však také mnohem méně jednoduché roviny a etapy. Jejich společným základem je také historický i aktuální vztah Ruska k Západu, nikoli jenom Západu k Rusku. Pan Janov vyčítá Havlovi, že aby mohl provádět svou „geografickou ekvilibristiku, pojem Evropa musel nahradit pojmem Západ“. Musel, protože přednášel především politický projev. A jak jinak reflektovat skutečnost, že Rusko – ruská kultura a ruské ideologie – se půl tisíciletí vymezovalo jako země zvláštního ražení vůči geografické západní Evropě, nazývající ji velice často prostě Evropou (tlustou knihu „Rusko a Evropa“ napsal Nikolaj Danilevskij čtvrt století před T. G. Masarykem) a stejně často také Západem. A mluvíme-li tedy o politice, pak je nutné říci, že hranici mezi Západem a Východem, jdoucí od čtyřicátých let 20. století napříč Baltem, Německem, po našich západních hranicích a pak dále na jih, nakreslila sovětská imperiální politika. Ze stejné politického hlediska země, jež se v Bratislavě ucházely o členství v NATO, dostaly příležitost svobodné volby a zvolily příslušnost k Západu; taktó hlavně stojí otázka eventuálního prostoru Západu od Aljašky k Tallinu – a nikoli poprvé. Náš problém, problém Západu, spočívá v tom, zda tyto státy vyslyšíme nebo nikoli, a částečně také v tom, z jakých důvodů; že mezi nimi budou důvody hodnotové a další, o nichž mluvil Havel, je stejně pravděpodobné, jako že mezi nimi budou aktuální středoevropské zájmy, o nichž hovoří pan Spousta.

Druhou poznámku je třeba učinit o samém současném Rusku a ruských liberálech zvlášť.

Chce Rusko dnes politicky do Evropy? Do takové, jaká dnes je, jak se vyvinula vzdor značným problémům, jež si způsobila sama, i vzdor snahám Ruska o její „spásu“, lhotejno zda pravoslavnou nebo třídní? To je otázka, na kterou lze dnes těžko odpovědět; zahraničněpolitické ruské zájmy jsou jen málo formulované, a když, tak často působí poněkud iracionálně. Víme, že Rusko se o to, tj. o evropeizaci (tak se tomu prosím v Rusku říkávalo a říkává), několikrát pokusilo. Ale politicky se mu to nikdy nepodařilo. Proč? To je také otázka na malém prostoru těžko zodpověditelná. Omezme se jen na tři zásadní teze: Dějiny k tomu Rusku poskytovaly málo času a příležitostí.

Když čas a příležitost dostalo, využilo je k výboji. V obou případech udržovalo ve vnitřní politice hypertrofickou roli státu vládnoucího zotročené společnosti. Nyní prožívá svou další příležitost. To, co pozorujeme zcela aktuálně, je pozvolný útlum liberálního (evropeizačního?) rozběhu z konce 80. a začátku 90. let 20. století a obrát k hypertrofickému státu za současného zmenšování svobody společnosti (Putinova priorita budování „silného státu“). Zdá se, že do dnešní Evropy se Rusku znovu nechce.

Pan Janov klade v podstatě tutéž otázku, ale v obráceném gardu: Hodlá Evropa brzy ukázat Rusku dveře? A za takové vykopnutí považuje i Havlova podporu rozšíření NATO. Odvolává se na průzkumy veřejného mínění, které jsme shora citovali. Ať se nezlobí, ale pro jeho liberální přátele v České republice i jinde v Evropě spíše znamená, že v r. 1997 bylo v Rusku 82 % liberálů, kdežto dnes jich je pouze 44 %. Lze však vůbec držet takovou zvláštní úměru mezi odpovědí na otázku po agresivnosti NATO a převahou protizápadních Evroasijců nad ruskými liberály? Mocně pochybujeme. Západ nabízí ruskému státu i ruským liberálům mnoho. Existuje řada institucionálních vazeb, např. partnerství NATO–Rusko, EU–Rusko, a zejména četné bilaterální vztahy mezi západními státy včetně USA a Ruskem, v mnohých z nich na západní straně panuje náklonnost k Rusku a ve všech snaha o korektní, civilizované a mírové vztahy. To je solidní zahraniční příspěvek ruským evropeistům a liberálům k udržení ruské příležitosti vývoje v demokratický stát svobodné společnosti a evropské identity. A rozhodně to není vykazování Ruska z Evropy.

My víme, že boj o charakter budoucího ruského státu ještě neskončil a jeho výsledek se teprve dovíme. Zaznamenáváme ale také totéž, co pan Janov, a sice, že ruští liberálové bojují „chabě“, a některé zlověstné obrysy Putinova „silného státu“, o nichž jsme se již zmínili. To první nás vede k tomu, že Havlovu hranici Západu nebereme tak fatálně, jak jí rozumí pan Spousta. To druhé nám silně ubírá na optimismu a mělo by nám přidávat na opatrnosti.

Jedno však máme za jisté. Jaká bude hranice mezi Západem a Východem, jak bude ostrá, jak dlouho bude trvat a zda vůbec bude, o tom nerozhoduje jenom Západ, to je také věc rozhodování a práce Ruska, jeho státu a společnosti.

¹⁾ I na definici Evropy si lze vylámat zuby; často se uvádí výrok Leszka Kolakowského, že definice Evropy je spíše předmětem hlasování než vědecké debaty. Vedle této „přirozené“ problematičnosti je z Havlovy definice cítit příliš úporná snaha vyhovět všem posluchačům od Tallinu přes Rumsko a Albánii až k Bulharsku.

²⁾ Na jiném místě připomíná, že Kostantínopol, zdroj ruského i sovětského byzantinismu, je dnes hlavním městem členského státu NATO a řečtí pravoslavní mniši jsou členy i Evropské unie.

STRATEGICKÝ PŘEHLED 2000/2001

The International Institute for Strategic Studies: Strategic Survey 2000/2001. Oxford University Press 2001, 271 + XXXII stran, ISBN 0-19-850883-2.

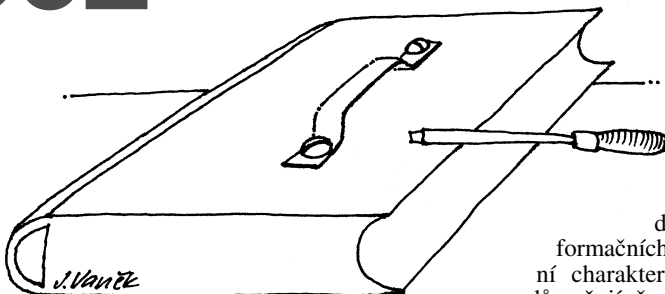
V květnu tohoto roku publikoval Mezinárodní institut strategických studií svůj každoroční přehled vývoje bezpečnostních vztahů ve světě. Je společným dílem analytiků institutu pod vedením jeho ředitele Johna Chipmana a obsahuje informace aktuální k 29. březnu 2001.

V úvodu autoři konstatují, že rok 2000 byl pozoruhodný množstvím změn v čele důležitých světových zemí, které byly způsobeny jak běžným demokratickým procesem (USA, Rusko, Izrael, Mexiko, Tchajwan, Japonsko), tak „rozhněvanými lidmi nespokojenými s korupcí či lhostejností svých vůdců“ (Jugoslávie, Peru, Filipíny; s. 5). Důležité je, že nešlo o pouhé personální změny, ale že většina nových lidí hodlá ve svých funkcích provádět politiku značně odlišnou od svých předchůdců.

Jako příklad autoři připomínají, že prezident Clinton a jeho administrativa věnovali neobvykle mnoho času prosazování míru ve světě. Otevřeně kritizují záměr Bushovy vlády držet se v této aktivitě zpátky a vidí roli Spojených států při řešení mnoha konfliktů jako nezastupitelnou: „*Toto rozhodnutí přišlo v nešťastnou dobu, protože rok 2000 byl pro mírové procesy obtížný (...). Nikdo nemůže nahradit Spojené státy, pokud rezignují na tuto funkci [zprostředkovatele mírových procesů]*“ (s. 10). Autoři předpokládají, že až se nová administrativa vnitropoliticky a koncepčně „usadí“, vrátí se k aktivnímu působení v mírových procesech, i když nebude nutné, aby se prezident Bush angažoval osobně tak jako Clinton.

Je zajímavé, co autoři považují za dvě nejzásadnější hrozby pro současnou a budoucí světovou bezpečnost: globální oteplování a neustávající proud uprchlíků a ekonomických migrantů. I zde George W. Bushe kritizují: „*Předtím, než prezident Bush rozhodne, že absence vojenského ohrožení globální bezpečnosti umožňuje, aby USA přijaly luxus omezeného zorného pole, měl by si uvědomit, že tyto nové hrozby vyžadují stejně rozhodné vedení jako ty předešlé*“ (s. 12).

Po tomto úvodu následuje šest oddílů, z nichž první se věnuje čtyřem bezpečnostním tématům, jež autoři považují za zásadní. Další pět oddílů je pak věnováno tomu, co se v bezpečnostní oblasti událo roku 2000 v jednotlivých geografických oblastech: v obou Amerikách, v Evropě, na

Středním východě, v Asii a v Africe.

V první kapitole oddílu nazvaného „*Strategic Policy Issues*“ se autoři věnují programu americké Národní protiraketové obrany (National Missile Defence, NMD), a to jak jeho politické, tak technické rovině. Zabývají se především tím, zda lze překonat zásadní překážky, na které program NMD naráží: technické nezdaty (většina dosavadních testů byla neúspěšná), neochotu Ruska jednat o modifikaci Smlouvy o protiraketové obraně z roku 1972 (Anti-Ballistic Missiles, ABM) a nedůvěru některých států NATO a Číny. Plán koliduje i s trendem zlepšování diplomatických vztahů se Severní Koreou.

Autoři připomínají, že Clintonova administrativa s výjimkou ministra obrany Cohena „*nebyla svým vlastním plánem příliš nadšena*“ (s. 14) a ráda by zachovala smlouvu ABM, která nejenom zakazuje budovat protiraketovou obranu, ale i výzkum a vývoj na tomto poli. V září 2000 prezident Clinton oznámil, že přenechává rozhodnutí o pokračování programu svému nástupci.

George W. Bush učinil z NMD jedno z hlavních témat své prezidentské kampaně. Jeho vláda považuje smlouvu ABM za anachronismus studené války, na druhou stranu ale odmítá požadavek některých kongresmanů, aby od ní okamžitě jednostranně odstoupila.

Spojené státy by si přály zahrnout do programu i své spojence. Většina evropských zemí je však vůči americkému plánu nedůvěřivá a nehodlá do něj investovat prostředky ze svých napjatých obranných rozpočtů. Podle názoru autorů tedy přijde vývoj Spojenecké protiraketové obrany (Allied Missile Defence, AMD) na řadu přínejším za deset let.

Snaha o zlepšování vztahů nejenom se Severní Koreou, ale i s Libyí a Íránem vede mnohé k přesvědčení, že potřeba NMD klesá. V červnu 2000 se dokonce USA rozhodly začít tyto země označovat jako „*státy zvláštního zájmu*“ (states of concern) namísto dosavadního nelichotivého přídomeku „*gangsterské státy*“ (rogue states). Bushova administrativa však dala jasně najevo, že je i nadále považuje za ohrožení bezpečnosti

USA a program NMD bude pokračovat. Autoři odhadují, že během roku 2002 bude jasné, zda se s Ruskem podaří dohodnout změny ve smlouvě ABM, nebo zda od ní USA jednostranně odstoupí. Upozorňují ale i na to, že ve volbách v roce 2002 mohou demokraté získat převahu v Kongresu a vývoj projektu brzdit.

Druhá kapitola je věnována fenoménu „*revoluce ve vojenství*“ (Revolution in Military Affairs, RMA). Podstata RMA spočívá v předpokladu, že rozvoj a rozšíření informačních technologií radikálně změní charakter budoucích válek. Autoři zdůrazňují, že „*i když se vojenské organizace pokoušejí využít příležitosti, jaké nabízí informační revoluce, obtížně nacházejí způsob, jak uvést v soulad technologickou inovaci a doktrínální a organizační změnu*“ (s. 24). Například v meziválečné době mnoho armád zařadilo do své výzbroje tanky, ale pouze Německo přijalo takovou doktrínu a vytvořilo takové struktury, které mu umožnily novou zbraň efektivně využít.

Na špičce vývoje v této oblasti jsou samozřejmě Spojené státy, ovšem i v jejich případě autoři připomínají, že „*se snaha o inovace střetává s institucionálním odporem*“ (s. 24). Nová Bushova administrativa slíbila co nejvíce urychlit využití informační revoluce americkými ozbrojenými silami. Mají být vytvářeny menší a maximálně mobilní jednotky a dále vyvíjeny nové druhy zbraní, například bezpilotní průzkumné i bojové letouny.

Ruský obranný průmysl má stále značné schopnosti vyvíjet špičkové zbraňové systémy, je ale velmi limitován nedostatkem financí a nemožností ruských ozbrojených sil nakupovat nové zbraně. Přesto i zde můžeme sledovat jistý pokrok, v listopadu 2000 prezident Putin oznámil plán modernizace konvenčních sil.

Čína se výhodám nabízeným RMA věnuje velmi intenzivně, nedostatek prostředků jí ovšem brání v zavádění drahých technologií. Soustředí se proto spíše na levnější záležitosti, například na metody infikování počítačových sítí protivníka počítačovými viry.

Problémem západoevropských států je, že žádný z nich není ochoten zvyšovat obranné výdaje, některé je dokonce trvale snižují. Většina z nich se navíc snaží orientovat své ozbrojené síly na působení v *low-intensity conflicts* a v mírových operacích, které zpravidla nevyžadují nasazení pokročilých technologií. Narůstající technologický náskok USA před Evropou však může mít vážné důsledky pro interoperabilitu v rámci NATO.

Jako kontrast k nepružným západoevropským velmocím jsou uvedeny dvě menší země, které v oblasti zavádění moderních vojenských prostředků ve stylu RMA postoupily o něco dále – Švédsko a Austrálie. Početní stavy švédské armády byly vý-

znamně sníženy a podíl HDP investovaný do výzkumu a vývoje je ve Švédsku vyšší než v jakékoli jiné zemi na světě. Austrálie zřídila zvláštní *Office of the Revolution in Military Affairs* v rámci svého ministerstva obrany.

Ve třetí kapitole se autoři zabývají problémem proliferace jaderných zbraní. Během devadesátých let se řada zemí, které vyvíjely jaderné zbraně (nebo je již vlastnily), přihlásila k bezjadernému statutu (Ukrajina, Bělorusko, Kazachstán, Jižní Afrika, Brazílie, Argentina) a uznané jaderné velmoci snížily své arzenály o tisíce hlavic. Na druhou stranu se objevilo několik nových států, které se otevřeně připojily k jadernému klubu (Indie, Pákistán) a další tajně pokračují ve vývoji svých jaderných zbraní (Severní Korea, Írán, Irák). Režim ustavený na základě Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Nuclear Non-proliferation Treaty, NPT) zjevně není schopen efektivně čelit záměrnému podvádění některých zemí a účinně jejich zbrojní programy monitorovat (Irák).

Autoři uvádějí několik postupů, jak proliferaci lépe bránit. Uzané jaderné velmoci především musí dramaticky snížit své jaderné arzenály. „Pokud Moskva a Washington nadále ospravedlňují svoje vlastnictví tisíců jaderných zbraní, jak mohou účinně argumentovat proti velmi malým arzenálům jiných?“ (s. 37). Země, jež chtějí vstoupit do klubu jaderných velmocí, logicky odmítají „dvojitý standard“, který je nastaven smlouvou NPT, jejímiž signatáři navíc například Pákistán a Indie ani nejsou.

Spojené státy a Rusko by rovněž měly omezit roli, jakou hrají jaderné zbraně v jejich bezpečnostní politice, a tím snížit jejich atraktivitu. Místo toho nová Strategická koncepce NATO z roku 1999 nadále hovoří o jaderných zbraních jako o nepostradatelné záruce bezpečnosti Aliance, nejmocnějšího vojenského seskupení světa; „...který [jiný] stát nebo koalice by se pak bez nich měla cítit bezpečně?“ (s. 38). Je také důležité, aby USA dále udržovaly a posilovaly bezpečnostní garance svým spojencům, z nichž mnozí jsou dostatečně technologicky vyzpěhlí a mohli by vyvinout vlastní jaderné zbraně, pokud by se cítili ohroženi nezájmem Spojených států (Japonsko, Jižní Korea, Tchaj-wan).

Posledním tématem, jemuž se autoři v tomto oddíle věnují, je budoucnost operací na udržení míru pod vedením OSN (peacekeeping operations). Hodnotí zde především *Zprávu Panelu pro mírové operace OSN* (tzv. Brahimi Report), která byla vydána v srpnu 2000 a obsahuje sadu doporučení, jejichž aplikace má zlepšit dosavadní (podle recenzované publikace stále se zhoršující) výsledky OSN v této oblasti. Stručně také analyzují problémy, s nimiž se potýkají mírové operace probíhající v roce 2000 ve Východním Timoru, v Kosovu, Sieře Leone a Konžské demokratické republice.

Autoři uvádějí některá nejdůležitější doporučení, která přináší Brahimi Report, jsou

k nim ale skeptičtí (což naznačuje již název podkapitoly „*Brahimi Report a reálný svět*“). Tvrdí, že Zpráva neobsahuje mnoho nového, navíc zde existují těžko odstranitelné překážky, které brání výrazně zlepšit výsledky mírových operací. Mezi ně patří především stále rostoucí neochota bohatých západních států angažovat se v nich. Organizace spojených národů je pouze mezivládní organizací, a pokud se její členské země mají účastnit řešení nějakého konfliktu, musí na něm být politicky zainteresované: „*Mise může být zahájena a vedena pouze za předpokladu, že existuje skupina států, které mají zvláštní zájem na zvládnutí konfliktu a jsou ochotné platit značnou finanční a politickou cenu*“ (s. 53).

Možná východiska ale existují. Jednak je to angažovanost regionálních velmocí a organizací, které mají na řešení konfliktu bezprostřední zájem, jak to ukázala Austrálie v případě Východního Timoru. Další šancí je alespoň finanční a odborná podpora poskytovaná bohatými státy, pokud nejsou ochotné nasadit své vojáky. Například v srpnu 2000 poskytly USA 50 milionů dolarů a vyslaly 200 vojenských poradců, aby vycvičili nigerijské, ghanské a senegalské jednotky pro působení v Sieře Leone.

Následující oddíl je už věnován konkrétní geografické oblasti – Americe. Autoři analyzují dopady listopadových prezidentských voleb na budoucí zahraniční a bezpečnostní politiku USA, dědictví éry prezidenta Clintona a výzvy, které stojí před novou Bushovou administrativou. Obsáhle komentují i situaci v Latinské Americe. Ve třetím oddíle, zabývajícím se Evropou, můžeme v kapitole „*Rozšiřování západoevropských horizontů, ale pomalé*“ číst o rozšiřování EU, výsledcích prosincového summitu v Nice, evropských sankcích proti Rakousku, projektu společné měny a Evropské bezpečnostní a obranné politice. Další kapitoly se zabývají Ruskem („*Rusko: posilování státu*“) a Balkánem („*Léčení ran na Balkáně*“). V dalších oddílech, na něž bohužel v této recenzi nezbyvá místo, autoři analyzují bezpečnostní situaci všech ostatních regionů světa s výjimkou Austrálie a Tichomoří. V příslušném oddíle věnují pozornost například vývoji v Číně („*Zápas se změnami*“), v Japonsku („*Nový úsvit ještě nenašel*“) a v Koreji („*Klesající napětí na Korejském poloostrově*“).

Kniha je doplněna rozsáhlou přílohou, obsahující mapy konfliktních oblastí i globálních bezpečnostních trendů. Nalezneme zde jak mapy Evropy, Středního východu, Ruska, Koreje a Sierry Leone, tak mapy zobrazující globální terorismus, pirátství, rozšíření internetu nebo dopady globálního oteplování.

Strategic Survey poskytuje kvalitní přehled bezpečnostní situace ve světě na přelomu let 2000 a 2001. Bude jistě užitečný pro ty, kteří potřebují stručnou, ale hutnou informaci o důležitých otázkách světové i regionální bezpečnosti.

Jan Jirěš

„*Polska u progno XXI wieku*“ (*Polsko na prahu 21. století*). Red. Adam Bromek a Władysław Tybura. Wyd. *Evropská vysoká škola práva a administrativy, Varšava, 2000, 240 s.*

Jedenáct polských renomovaných autorů z oblasti ekonomie, práva a politologie přispělo do knihy, která se stala vítaným zdrojem informací, zejména pro polská média. V jednotlivostech se autoři různí, konečný výsledek je však optimistický. Zdůrazňuje se demokratický vývoj v Polsku v poslední době a zároveň jeho ekonomické úspěchy. Je ovšem třeba zdůraznit, že kniha vyšla v době, kdy se ještě neprojevil útlum hospodářského vývoje ve Spojených státech a kdy se některé členské země Evropské unie ještě nesnažily zbrzdřit přílišná očekávání kandidátských zemí.

Włodzimierz Cimoszewicz v úvodní stati (s. 11–19) tvrdí, že bilance polské zahraniční politiky v uplynulém desetiletí je dobrá – „i když mohla být lepší“. Za nejdůležitější krok považuje vstup Polska do NATO. Směřování do EU je další pozitivum. Ve vnitřní politice se negativně projevuje demagogie, nacionalisticky zabarvený populismus a rychle se střídající nálady sociálně slabších vrstev. Tyto vrstvy nemohou určovat politiku státu, zato se mohou negativně projevit zvláště v dobách slabého ekonomického vývoje. CEFTA a tzv. Visegrádská skupina hrály a hrají menší úlohu, než by mohly. A na východ od polských hranic je stále ještě nedořešený problém vztahů Polska k Rusku, Ukrajině, Litvě a Bělorusku. Přitom Rusko hraje zvláštní úlohu. Této skutečnosti se musí podívat dvoustanné polsko-ruské vztahy. Je třeba připravit se na vstup do Unie mj. dokonalým a všeobecným vyučováním angličtiny. A je třeba počítat s polským politickým katolicismem, který bude zdůrazňovat polské odlišnosti při vstupu země do EU.

Władysław Tybura nazval svůj příspěvek „*Sousedé – historický obrat*“ (s. 21–47). Německo se pro Polsko stalo z nepřítele partnerem. Ve vztahu k Čechům a Slovákům (s. 39–44) se připomínají minulé boje a problémy a (skoro samozřejmě) také voják Švejk. Tvrdí se, že v roce 1918 „na Slovensku byla populární myšlenka připojit tuto zemi k Polsku“ (s. 41). V Polsku rychle vzrůstá pocit sympatií k Čechům – ke Slovákům byly tyto sympatie vždy silné (s. 44). V kapitole „*Baltská perspektiva*“ (s. 44–47) se Tybura zabývá vlastně jen Litvou, s níž má Polsko společné hranice. A Tybura konstatuje (s. 46): „*Polsko chce Litvě pomáhat, podporovat její národní cíle a zároveň respektovat nezávislost a identitu Litevců.*“

Stanisław Bieleń dal své stati název „*Východní směr polské politiky: Rusko, Ukrajina, Bělorusko*“ (s. 49–76). Autor si klade otázku, zda po vstupu do NATO může mít Polsko vlastní politiku směrem na východ.

Budoucnost Polska

Podle očekávání odpovídá kladně. Polsko je značně závislé na dovozu ruské ropy a na ruském importu polského zboží (mj. zemědělských výrobků) a Rusko hraje velkou úlohu jako tranzitní země pro vývoz polského zboží. Je třeba vypracovat strategii pro případ, že by došlo k zastavení dodávek ruských surovin. Přes všechny komplikace (zejména v souvislosti s boji v Čečensku) je třeba snažit se o dohodu s Moskvou. Nesmí se čekat, až se „v Rusku stabilizuje demokratické zřízení“. V uplynulém desetiletí mohla polská politika ve vztahu k Rusku dosáhnout významnějších úspěchů, zřejmě však chyběla na obou stranách dostatečně silná politická vůle. V nejbližší době asi nebude moci dojít v polsko-ruských vztazích k podobnému vývoji, k jakému došlo (naštěstí) v polsko-německých vztazích. Rusko se stále ještě nemůže smířit s tím, že ztratilo dominující postavení ve střední Evropě. Přitom 37 procent Poláků hodnotí polsko-ruské vztahy negativně. Poláci musí brát ohled na ruskou citlivost, a proto by měli upustit od stálé snahy projednávat zvláštní statut Kaliningradské oblasti (s. 58). Ruská hospodářská krize vedla ke snížení exportu polských léků, textilu, koženého zboží, nábytku, kosmetiky a vybavení pro domácnost do Ruska. V roce 1999 klesl polský vývoz do Ruska o 65 procent, takže došlo k polské negativní platební bilanci s touto zemí. Rusko žádalo na Polácích, aby zaplatili 300 milionů dolarů za to, že sovětská vojska odešla z polského území. Polsko tento požadavek odmítlo (s. 60). Nedaří se uzavřít smlouvu o navrácení kulturních statků z území druhého státu – jde hlavně o vrácení polského majetku (s. 61). V zájmu Polska je silné Rusko, nikoli ovšem imperiální (s. 64).

Polsko zdůrazňuje fakt, že Ukrajina se změnila z východoevropského státu na stát středoevropský (s. 67). V roce 1993 byla v polském Lublíně ustanovena polsko-ukrajinská komise historiků, která se zabývá školními učebnicemi dějin v Polsku a na Ukrajině (s. 68). Začíná se dobře rozvíjet hospodářská a kulturní spolupráce v oblastech podél polsko-ukrajinských hranic (s. 69–70).

Ve vztahu k Bělorusku se vyskytují problémy, jde mj. o úsilí Minska opět se připojit k Rusku (s. 71). Varšava nesmí považovat Bělorusko za nárazníkový stát mezi Polskem a Ruskem. Je ostatně zřejmé, že k bělorusko-ruské unii určitě dojde (s. 73). Na s. 74 Bieleń píše: „Polsko jako leader trans-

formačních změn ve střední Evropě musí odvážněji využívat různých idejí, směřujících k vytvoření solidarity demokratů ve střední Evropě vůči obnovování autoritářských tendencí v jejím nejbližším sousedství.“ (Otázka by byla, zda se teze o polském leadrovi ve střední Evropě nehlásí k dávné politice Varšavy, která už údajně skončila.)

Ryszard Zięba v příspěvku „Polsko v Severoatlantické alianci“ (s. 77–79) nemohl přinést mnoho nového. Jeho argumentace je z velké části založena na amerických zdrojích, přičemž velkou úlohu hraje otázka finančního zatížení Aliance (především USA) v souvislosti se vstupem středoevropských států do NATO. Přitom zatím není možné zjistit, kolik bude muset vynaložit Polsko, aby dostalo svým závazkům vůči Alianci (s. 87). V západní Evropě, zejména ve Francii, se na Polsko dívají jako na trojského koně Ameriky v Evropě, což do značné míry odpovídá skutečnosti (s. 93).

Andrzej Korboński ve stati „Spojené státy a Polsko po pádu komunismu“ (s. 99–116) konstatuje, že Poláci přímo milují Ameriku. Jde však o to, jaký vztah mají Američané k Polsku. Na s. 101 se píše: „Teprve prezident Bush, který nikdy neskrýval sympatie vůči Polsku a Polákům, nejenže znormalizoval vztahy mezi Washingtonem a Varšavou, ale dost kategoricky se postavil na stranu Polska v průběhu konference ‚Čtyři plus dva‘, týkající se sjednocení Německa. Tehdy se kancléř Kohl znovu pokusil zpochybnit platnost mezinárodních smluv, zaručujících polsko-německé hranice.“ Korboński dále píše (s. 103): „Polští krajané, jichž je v USA sedm až devět milionů, až dosud nezískali větší vliv na politiku Spojených států ve vztahu k Polsku; to je patrné zejména při srovnání s daleko méně početnými etnickými skupinami, jako jsou např. Řekové nebo Irové. Největší polská organizace v USA, Kongres americké Polonie, představuje hlavně tzv. ‚starou emigraci‘ z doby před první světovou válkou; má poměrně malý vliv – mj. proto, že je považována za anti-semitskou organizaci.“ Američané už nemají dopisovatele médií ve Varšavě a americký zájem o Polsko je dnes minimální (s. 104). Na str. 115 se dovídáme: „Rostoucího významu Polska ve střední Evropě si povšimli nejen ve Washingtonu, nýbrž také v Moskvě. Hlavním důvodem je skuteč-

nost, že Polsko udržuje velmi silné vztahy a pozitivně ovlivňuje své sousedy, jako jsou Ukrajina, Litva a Slovensko. Tím do určité míry vyplňuje vakuum vzniklé po rozpadu Sovětského svazu.“

Jan Kułakowski přednesl 25. února 2000 na Evropské vysoké škole práva a administrativy ve Varšavě příspěvek pod názvem „Polsko a Evropská unie“. Text této přednášky je v knize otištěn (s. 117–125). Od února 2000 se ovšem situace jak v řídicích grémiích EU, tak i v jejích členských zemích dále vyvinula, takže příspěvek Kułakowského má dnes historický význam.

Józef Sołdaczuk nazval svou stať „Polsko v globální ekonomice“ (s. 127–144). Jedná se o přehled vývoje polského hospodářství v posledním desetiletí 20. století – bohužel chybějí statistické údaje o dnešním stavu polské ekonomiky, a chybí tudíž i srovnání s ekonomikou jiných států.

Převážně teoreticky a historicky zaměřil Witold Wołodkiewicz svůj příspěvek „Evropa a římské právo“ (s. 145–171). Polská realita se oclla jen na okraji autorových úvah. Konkrétnější je stať Władysława Czaplínského „Právo a mezinárodní vztahy Polska“ (s. 173–192). Autor poukazuje na to, že polské zákonodárství se musí intenzivně připravovat na vstup Polska do EU – změny se budou týkat i ústavy. Už dnes rychle stoupá počet žalob polských občanů, zasílaných k soudnímu dvoru do Štrasburku – svědčí to o tom, že vzrůstá nespokojenost Poláků s polským soudnictvím (s. 190–191). Dariusz Czajko nazval svou stať „Moc práva v Polsku: šance a nebezpečí“ (s. 193–207). Na s. 193 se konstatuje: „Zkušenosti ze soudních síní dokládají, že jsme konfliktní společnost, mající jen slabou schopnost řešit rozdíly zájmů kompromisy. Určitě to svědčí o tom, že máme slabou morální kulturu a že nemáme pocit sociální solidarity.“

Adam Bromke v zásadní stati „Polsko včera a dnes“ (s. 209–229) podal velmi zajímavý přehled polských dějin od 17. století. Významný je závěr jeho stati (s. 228): „Dnes stojí před Polskem tři problémy vyžadující, aby se řešily dovednou diplomacií. Za prvé, musíme se správně včlenit do NATO a EU. Polsko má dnes dobré vztahy se Spojenými státy a rovněž s hlavními zeměmi západní Evropy (přitom mezi nimi občas přeskakují jiskry). Naše delikátní pomoc může být velmi prospěšná. Za druhé: musíme využít naše šance na linii západ – východ. Dosáhnout tohoto cíle, bude znamenat, že se posílí naše postavení na obou stranách. V dosavadní zahraniční politice jsou naše úspěchy v tomto ohledu nedostatečné; je ovšem třeba vzít v úvahu historický balast. A konečně – *last but not least* – musíme se správně postavit k výzvam, jež přináší nynější globalizace.“

Bromke má jistě pravdu – a vlastně má pravdu nejen tehdy, jde-li o Polsko.

Antonín Měšťan

Dějiny myšlení o státě

Karolina Adamová, Ladislav Křížkovský: *Dějiny myšlení o státě. Vydalo nakladatelství ASPI Publishing, Praha 2000, 1. vyd., 390 stran.*

Stát vznikl na určitém stupni vývoje lidstva již v etapě prvobytně pospolných společností. Dějiny myšlení o státě jsou proto dějinami utváření, střetů a vývoje historických představ, názorů a idejí o mocenském uspořádání, organizování a řízení lidského společenství, jak se formovaly od vzniku civilizace do současnosti. Vycházejí z toho, že člověk je svou přirozeností společenský, že lidské bytí na světě je vždy „spolubytí“, že lidský duch se může rozvíjet jen v kontaktu a dialogu s druhými.

Nová publikace vysokoškolských pedagogů doc. JUDr. PhDr. Karoliny Adamové,

CSc. a doc. JUDr. PhDr. Ladislava Křížkovského, DrSc. vyplňuje mezeru v české odborné literatuře, kterou v soudobém stavu poznání společnosti představuje nedostatek souborně zpracovaných studií o dějinném vývoji myšlení o státě. Po dlouhých desetiletích je to vlastně poprvé, kdy dostáváme do rukou knihu, v níž není tak složitá, mnohostranně fungující a proměnlivá skutečnost, jakou je stát, podána v úzkém zdeformovaném pojetí nástroje politické moci a třídního násilí (viz např. opakovaně vydávaný a „přepřelovaný“ Právníkový slovník z 80. let).

Vedle přehledu a rozboru reprezentativních teorií státu a charakteristiky jejich nositelů, zpracovaného v kontextu dějinného vývoje hlavních civilizačních oblastí (africké a asijské otrokářské státy, antika, křes-

ťanství a zrod humanismu, reformace, monarchomachismus a utopické myšlení, učení o státě v Nizozemí, Anglii, Německu a Francii od 16. do 19. století, utopičtí socialisté, myšlení o státě v USA, socialistické a komunistické pojetí státu), rozebírají autoři vznik a obsahové proměny výchozích kategorií, vztahů a procesů tvořících základ soudobých učení o státu. Výklad je doplněn reflexí některých idejí o státě do etického a právního vědomí a částečně i do výtvorného umění a literatury. Součástí díla je také stručný exkurs do dějin myšlení o státě v zemích Koruny české od středověku až po T. G. Masaryka a E. Beneše a poznámka k učení o státě v Asii a arabských zemích v 19. a 20. století.

Práce nemá charakter tradičně pojmávané vysokoškolské učebnice, sloužící konkrétnímu oboru studia, ale spíše představuje originální encyklopedii vybraných názorů na stát a státnost v širších souvislostech ekonomického, sociálního, politického a duševního vývoje příslušných společností. Proto je určena nejen učitelům a studentům společenských disciplín, ale především všem zájemcům o hlubší poznání obecných základů myšlení o státě.

Bohumil Tesařík

Hannes Adomeit: *Russische Sicherheits- und Verteidigungspolitik unter Putin. Neue Akzente oder gewohnte Grossmacht-nostalgie? – 1. Aufl., Stiftung Wissenschaft und Politik – Forschungsinstitut für Internationale Politik und Sicherheit. – SWP – S 434, Ebenhausen/Isartal, September 2000, 143 s.*

Práce Hannese Adomeita analyzuje současnou ruskou bezpečnostní a obrannou politiku. Autor se při zpracování dané tematiky orientoval na pět ústředních otázek: V čem spočívají koncepční základy ruské bezpečnostní politiky, jaké vývojové směry lze vysledovat, s jakými novými akcenty přišel ruský prezident Vladimir Putin, jak velké jsou rozpory mezi teorií a praxí a jak je možno je vysvětlit a konečně, do jaké míry odpovídá poslední vývoj západnímu zájmu o Rusko jako demokratický a hospodářsky tržně orientovaný stát, jenž by byl schopen a ochoten spolupracovat se Západem.

Řada ze západního hlediska pozitivních projevů dává podnět k důkladnějšímu studiu ruské bezpečnostní a obranné politiky. Počátkem roku 2000 nechal Vladimir Putin jako úřadující prezident vstoupit v platnost nový bezpečnostní koncept. Po svém zvolení prezidentem podepsal koncem dubna rovněž novou vojenskou doktrínu. Z jeho popudu ratifikovala Duma smlouvu START II a dodatkový protokol ke smlouvě ABM (o strategických obranných systémech) z roku 1972 i smlouvu o zastavení jaderných pokusů (CTBT). Na rusko-ame-

Ruská bezpečnostní a obranná politika

rickém limitu v Moskvě začátkem června 2000 setrval Vladimir Putin sice u svého principiálního odmítání smlouvy ABM, připustil ale ve společném prohlášení s americkým prezidentem, že mezinárodní společenství je vystaveno nebezpečnému a rostoucímu ohrožení zbraněmi hromadného ničení. Svým podpisem pod smlouvu o zřízení společného rusko-amerického systému včasného varování signalizoval, že je ochoten i k praktickým opatřením na ochranu před výše zmíněným nebezpečím. Putinova vyjádření, že dlouhodobě nevylučuje členství Ruska v NATO, včetně jeho rozhovorů s generálním tajemníkem NATO Robertsonem, dala najevo, že chce ukončit zmrazení vztahů mezi Ruskem a NATO po válce v Kosovu. Na summitu OBSE roku 1999 v Istanbulu podepsalo Rusko nové znění smlouvy o konvenčních zbraních v Evropě a krátce předtím nový dokument o opatřeních k posilování důvěry a bezpečnosti.

Autor upozorňuje také na protikladné tendence, na to, že kariéra Vladimira Putina byla úzce spjata s přípravami a počátkem rozsáhlých vojenských operací v Čečensku, kdy na civilní obyvatelstvo nebyl prakticky brán ohled. Ukazuje, jak se v bezpečnostní

koncepci a ve vojenské doktríně projevuje úsilí ruské zahraniční a bezpečnostní politiky dostat Rusko opět na velmocenskou pozici. Autor sleduje, jak tento cíl i cesta k němu, nastíněné v projevech Vladimira Putina a projevující se v konkrétních opatřeních, obsahují problematické prvky. To se týká nejen použití vojenské síly v Čečensku, ale i obnovy Ruska jako vážně uznávané vojenské mocnosti. S tím jsou spjata tendence zaměřené na recentralizaci a mobilizaci zdrojů pro vojenské účely. „Vojenské operace v Dagestánu a Čečensku byly v mnoha ohledech testem účinnosti vojenské reformy. Jednak se mohlo ukázat, zda přeměna struktury vojenských sil a zvláštních jednotek přispěla k tomu, aby se prokázala vojenská účinnost v poli. Za druhé se mohlo prokázat, zda změny ve vojenských záležitostech po první válce zde vedly k tomu, aby se zlepšila bojová připravenost a morálka jednotek.“¹⁾

Autor se zamýšlí i nad Putinovou myšlenkou učinit z vojensko-průmyslového komplexu hnací motor celého hospodářství. „Během studené války platil aforismus: Spojené státy americké disponují vojensko-průmyslovým komplexem, Sovětský svaz je vojensko-průmyslový komplex. Po zhrou-

cení Sovětského svazu ubylo v tomto vojensko-průmyslovém komplexu 10 milionů zaměstnanců, ale roku 1994 jich stále ještě bylo 7,5 milionu. Do začátku roku 1996 klesl jejich počet na 3 miliony, do začátku roku 2000 na 2 miliony... V současnosti patří 1528 podniků ke zbrojnímu komplexu, o 204 méně než roku 1997...

I ve vojensko-průmyslové sféře je možno hovořit o ztracených deseti letech chybné či chybně vedené reformní politiky, neboť žádná z vlád Borise Jelcina od Gajdara po Putina se nemohla rozhodnout pro radikální změny ve struktuře vojensko-průmyslového komplexu a přizpůsobení zbrojních zakázek reálnému financování.²⁾

K hlavním autorovým závěrům patří konstatování, že koncepční zásady kodifikované v bezpečnostní koncepci a vojenské doktríně je nutno brát vážně. Ovlivňují přístupy moskevských mocenských elit. Rozpory mezi teorií a praxí, mezi požadavky a skutečností, spočívají v podstatě na omezených hospodářských a finančních zdrojích země. Jedním z indikátorů pro širokou propast mezi požadavky a skutečností je stupeň realizace vojenské reformy zahájené za prezidenta Borise Jelcina. V některých oblastech pokročila. Pokrok je možné vysledovat při změnách struktury a při redukci vojenských sil. Ty jsou však stále ještě příliš rozsáhlé. „Kdyby se skutečně současně požadovaných změn stalo snížení počtu vojenských sil i zvláštních jednotek včetně civilních zaměstnanců do roku 2005 na celkových 1,5 milionu osob, zbývala by ještě enormní práce v politické, byrokratické, a především finanční oblasti, aby mohl být stanovený cíl dosažen.“³⁾ Hlavně dosud neuspělo spojení vojenské reformy s výstavbou civilní společnosti. „Důstojníci a bez-

pečnostní odborníci se příliš nezabývali tím, jak provést nutné změny ve vojenství, týkající se demokratizace, vytvoření civilní společnosti a civilní kontroly ozbrojených sil... Nakonec již prezident Boris Jelcin v červenci 1998 nepodepsal základy státní politiky k vojenské reformě ani reformu ozbrojených sil, ale pouze pro vojenský rozvoj a výstavbu ozbrojených sil do roku 2005.“⁴⁾

Hospodářské a finanční slabiny vyžadují jasné stanovení priorit, jež dosud rovněž nebylo úspěšně dovršeno. Komplexní vypracování úkolů obrany není v dohledu, a v důsledku toho ani komplexní modernizace jaderných či konvenčních ozbrojených sil. Autor se domnívá, že ruské exporty zbraní budou pravděpodobně narůstat. To sice může ochránit zbrojní komplex před zhroutením, neovlivní to však ozdravení ekonomiky. Vyvozovány jsou šance pro spolupráci mezi Ruskem a Západem. Například při kontrole zbrojení je Moskva ochotna podřídit se nově dojednaným omezením v rámci jednání o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. Ohled se bude brát na předpokládané horní hranice jejich redukce, stanovené nejen v dohodě START II, ale též START III. Za velmi nejistý autor pokládá ruský souhlas s modifikací smlouvy ABM ve prospěch amerického raketového obranného systému.

Autor vysvětluje vznik a růst požadavků moskevských vedoucích politických kruhů, aby bylo vytvořeno kontinentální euroasijské spojení, jako reakci na úsilí Spojených států o světovládě a na rozšiřování Severoatlantické aliance na východ. „Jednou z verbálních forem, v nichž se tyto tendence projeví, se stala myšlenka strategického partnerství s důležitými asijskými státy.

Obzvláště se pomýšlí na to, vytvořit s Čínou a Indií strategický trojúhelník.“⁵⁾

Celkově se dá říci, že máme před sebou fundovanou analýzu současné ruské bezpečnostní a obranné politiky, základů její koncepce i vývojových směrů. Velkou pozornost věnoval autor otázkám vojenské reformy v Rusku a jejím perspektivám. Neopomíjí ani široké souvislosti mezi touto reformou a ruskou ekonomickou situací. Vše výstižně zasazuje do mezinárodněpolitických souvislostí, ukazuje vzájemné ovlivňování ruské vnitřní a zahraniční i bezpečnostní politiky. Neopomenuta je i úloha Vladimira Putina zpočátku jako předsedy vlády, později jako prezidenta, srovnání jeho přístupů k otázkám ruské bezpečnostní politiky a přístupů Borise Jelcina.

Publikace názorně charakterizuje vytyčené problémy, jednotlivá konstatování jsou podložena číselnými údaji, jež jsou v řadě případů přehledně uvedeny v tabulkách. Studie představuje nejen dobrou pomůcku pro studium dané tematiky, ale i příspěvek do diskuse k uvedeným otázkám.

¹⁾ Viz: Hannes Adomeit: Russische Sicherheits- und Verteidigungspolitik unter Putin. Neue Akzente oder gewohnte Grossmachtstalgie? – 1. Aufl. – Stiftung Wissenschaft und Politik – Forschungsinstitut für internationale Politik und Sicherheit, SWP – S 434 – Ebenhausen/Isartal, September 2000, s. 53.

²⁾ Viz: tamtéž, s. 88, 89.

³⁾ Viz: tamtéž, s. 43.

⁴⁾ Viz: tamtéž, s. 46.

⁵⁾ Viz: tamtéž, s. 100.

Ivona Řezanková

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

32 47 883 PK
BYSTRICKÝ, Lubor
Základy diplomacie / Lubor Bystrický. – 1. vyd. – Bratislava: Dilema, 2000. – 158 s.
ISBN 80-968029-9-2

32 48 008
ČEŠKOV, Marat Aleksandrovič
Global'nij kontekst postsovetsoj Rossiji: Očerki teoriji i metodologii mirocelostnosti / Marat Aleksandrovič Češkov. – 1. vyp. – Moskva: Moskovskij občestvennyj naučnyj fond; lzdatel'skij centr naučnych i učebnych programm, 1999. – 297 s.
ISBN 5-89554-120-8; ISBN 5-93101-037-8

32 47 960/1
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. April 1948 – September 1953; Bd. 1. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 1024 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/2
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. September 1953 – Oktober 1957; Bd. 2. – 1. – Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 1029 – 2043 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/3
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. Oktober 1957 – Mai 1962; Bd.3. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 2053 – 3072 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/4
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. Mai 1962 – Oktober 1966; Bd. 4. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 3077 – 4096 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/5
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. Oktober 1966 – April 1970; Bd. 5. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 4101 – 5118 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/6
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. April 1970 – November 1973; Bd. 6. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 5125 – 6139 s.
ISBN 3-87748-611-8

32 47 960/7
DEUTSCHLAND
Deutschland 1949 bis 1999. November 1973 – Juni 1979; Bd. 7. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 6149 – 7167 s.
ISBN 3-87748-611-8

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 32 47 960/8
DEUTSCHLAND
 Deutschland 1949 bis 1999. Juni 1979 – Dezember 1985; Bd. 8. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 7173 – 8188 s.
 ISBN3-87748-611-8
- 32 47 960/9
DEUTSCHLAND
 Deutschland 1949 bis 1999. Januar 1986 – Juni 1994; Bd. 9. – 1. Aufl. – Sankt Augustin: Archiv der Gegenwart; Siegler, 2000. – 8197 – 9215 s.
 ISBN 3-87748-611-8
- 32 47 925 PK
ENCYCLOPEDIA
 Encyclopedia of the European Union / Edited by Desmond Dinan. – Updated ed. – Boulder: Rienner, 2000. 8, 563 s.: mp., tab.
 ISBN 1-55587-926-8
- 32 47 981
FRANCE
 France - Germany in the Twenty-First Century / Edited by Patrick McCarthy. – 1st ed. – New York: Palgrave, 2001. – 14, 202 s.
 ISBN 0-312-22814-7
- 32 47 933
FUTURE
 The Future of Euro-Atlantic Relations / Edited by Susane Baier-Allen. – 1st ed. – Baden-Baden: Nomos, 2000. – 226 s. – (Center for European Studies; Vol.18)
 ISBN 3-7890-644-5
- 32 47 931 PK
FÜNFZIG
 50 Jahre Europarat / Hrsg. Uwe Holtz. – 1. Aufl. – Baden-Baden: Nomos, 2000. – 377 s.: tab. – (Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung; Bd.17)
 ISBN3-7890-6423-8
- 32 De 47 950
GRAJEWSKI, Andrzej
 Trudne pojednanije: Stosunki czesko-niemieckie 1989–1999 / Andrzej
- Grajewski. – 1. wyd. – Warszawa: Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2000. – 96 s.
 ISBN 83-88216-08-2
- 32 47 971/80
HANDBOOK
 Handbook of Global International Policy / Edited by Stuart S. Nagel. – 1st ed. – New York: Dekker, 2000. – 13, 495 s.: gr., tab. – (Public Administration and Public Policy; No.80)
 ISBN 0-8247-7892-8
- 32 47 866
HRADEČNÝ, Pavel
 Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci? / Pavel Hradečný. – 1. vyd. – Praha: Lidové noviny, 2000. – 226 s.: fot., mp. – (Knižnice Dějin a současnosti)
 ISBN 80-7106-378-9
- 32 47 882 PK
LIDÁK, Ján
 Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika / Ján Lidák. – 1. vyd. – Bratislava: Sofa, 2000. – 179 s.
 ISBN 80-85752-70-0
- 32 46 789/2
NÁLEVKA, Vladimír
 Světová politika ve 20. století: 2. díl / Vladimír Nálevka. – 1. vyd. – Praha: Skřivan, 2000. – 287 s.: fot.
 ISBN 80-902261-6-7
- 32 47 945
OXFORDSKÝ
 Oxfordský slovník světové politiky / Sestavil Joel Krieger. – 1. vyd. – Praha: Ottovo nakl., 2000. – 30, 1090 s.
 SBN 80-7181-463-6
- 32 48 012
PARAMETERS
 Parameters of Partnership: The U.S. – Turkey – Europe / Edited by Hüseyin Bağcı, Jackson Janes, Ludger Kühnhardt. – 1st ed. – Baden-Baden: Nomos, 1999. – 248 s. – (Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung; Bd.14)
 ISBN3-7890-6053-4
- 32 47 919
RENGGER, Nicholas J.
 International Relations, Political Theory and the Problem of Order: Beyond International Relations Theory? / Nicholas J. Rengger. – 1st ed. – London: Routledge, 2000. – 20, 232 s. – (The New International Relations Series)
 ISBN 0-415-09584-0
- 32 47 983
ROSAMOND, Ben
 Theories of European Integration / Ben Rosamond. – 1st ed. – Basingstoke: Palgrave, 2000. – 13, 232 s.
 ISBN 0-333-64717-3
- 32 47 982
SMYSER, William R.
 From Yalta to Berlin: The Cold War Struggle over Germany / William R. Smyser. – 1st ed. – London: Macmillan, 1999. – 19, 465 s.: fot., mp.
 ISBN 0-333-94669-3
- 32 48 011
UKRAINE
 Ukraine, Europe, and the United States: Towards a New Euro-Atlantic Security Architecture / Edited by Jackson Jones, Oleg Kokoshinsky, Peter Wittschorek. – 1st ed. – Baden-Baden: Nomos, 2000. – 179 s.: tab. – (Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung; Bd.22)
 ISBN 3-7890-6595-1
- 32 48 007
VOSKRESENSKIJ, Aleksej Dmitrijevič
 Rossija i Kitaj: Teorija i istorija međzgosudarstvennych otnošenij / Aleksej Dmitrijevič Voskresenskij. – 1. vyp. – Moskva: Moskovskij obščestvennyj naučnyj fond; Izdatel'skij centr naučnyh i učebnyh program, 1999. – 405 s.
 ISBN 5-89554-118-6; ISBN 5-93101-041-6

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Veronika Bílková, nar. 1975; studentka PF UK a FF UK (obory politologie – francouzština). Zabývá se mezinárodním právem, především právem humanitárním a ochranou lidských práv. (str. 14)

Jiří Dienstbier, nar. 1937; vystudoval UK v Praze. V l. 1958–69 politický komentátor v rozhlasu, televizi a tisku. Tři roky působil jako korespondent rozhlasu na Dálném východě, poté v USA. Po r. 1969 pracoval jako dokumentátor, noční hlídač a topič. Signatář Charty 1977; v r. 1979 odsouzen na tři roky do vězení. Po r. 1968 vydával samizdatové časopisy; v prosinci r. 1989 jmenován ministrem zahraničí ČSFR (do r. 1992; do r. 1996 předseda SD–LSNS; poté zvláštní zpravodaj Komise OSN pro lidská práva pro oblast bývalé Jugoslávie. (str. 8)

Ing. Rudolf Fürst, nar. 1958, sinolog, absolvent VŠE Praha a Filosofické fakulty UK, vědecký pracovník ÚMV. (str. 17)

Jan Jireš, nar. 1979; studuje politologii a historii na FF UK. (str. 39)

Petr Pešek, nar. 1972; novinář, specializuje se na problematiku asijských zemí. Přispívá do různých periodik – například do Lidových novin či týdeníků Respekt a Týden. (str. 10)

Mgr. Bohumil Šraj, nar. 1968; vystudoval FSV UK, obor politologie. V současné době je zahraničněpolitickým komentátorem Rádia Svobodná Evropa. (str. 25)

Karel Štindl, 1938; vystudoval rusistiku a politiku na filosofické fakultě UK v Praze, od r. 1963 do r. 1970 na téže fakultě vyučoval rusistiku. Po několika zaměstnáních před r. 1989 byl za Demokratickou iniciativu spoluzakladatelem Občanského fóra, za Liberálně demokratickou stranu byl dva roky poslancem České národní rady a předsedou jejího zahraničního výboru, v letech 1994–1996 velvyslancem ČR v Polsku. V r. 2000 zástupcem ředitele odboru analýz a plánování MZV ČR. V současné době je v důchodu a externě vyučuje znovu rusistiku na FF UK v Praze. (str. 37)

František Šulc, nar. 1970; novinář od roku 1994. Začínal na TV Prima v zahraniční redakci, později pracoval v zahraniční redakci Lidových novin. Nyní je editorem zpravodajství TV Prima a přispívá do Lidových novin, Týdne a Respektu. Specializuje se na bezpečnostní otázky. (str. 20)

Břetislav Tureček, nar. 1970; od roku 1997 je redaktorem deníku Právo a specializuje se na Blízký a Střední východ. Předtím se této oblasti věnoval od roku 1993 jako volný novinář. (str. 12)

PhDr. Jana Vavrečková, nar. 1948; vystudovala Filosofickou fakultu UK. Během své odborné praxe působila v oblasti vzdělávací, pedagogické, výzkumné a poradenské. Je zaměstnancem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kde se aktivně zabývá zejména problematikou terénních průzkumů např. v oblasti sociálně potřebných domácností, nezaměstnanosti, chudoby apod. V posledních dvou letech řeší problematiku migrace českých pracovníků do zahraničí v souvislosti s citlivým problémem volného pohybu pracovníků sil po vstupu ČR do EU. (str. 22)